

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

**Příběhy matek s více dětmi v kontextu současných
populačních trendů**

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Elichová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Jana Valešová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník 2. Forma studia: kombinovaná

2014

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 28. března 2014

Podpis studenta

Velmi děkuji vedoucí práce Mgr. Markétě Elichové, Ph.D. za její cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	5
1 Porodnost v České republice ve světle statistik.....	8
2 Důvody poklesu porodnosti	11
2.1 Druhá demografická tranzice.....	11
2.2 Ekonomická nejistota, sociální změny.....	13
2.3 Vliv sociální politiky na porodnost.....	15
2.4 Druhá demografická tranzice či ekonomicko – sociální nejistota?.....	18
2.5 Preferenční teorie.....	20
2.6 Odkládání mateřství do pozdějšího věku.....	22
2.7 Vliv vzdělání na reprodukční strategie a počet dětí.....	24
2.8 Bezdětnost.....	25
2.9 Bezdětnost z důvodu neplodnosti.....	26
2.10 Nestabilita partnerských vztahů.....	28
2.11 Shrnutí.....	29
3 Skupiny nekopírující populační trendy.....	31
3.1 Vyšší porodnost u národnostních a etnických menšin.....	31
3.2. Vyšší porodnost u náboženských skupin.....	32
3.3 Církev bratrská a děti.....	34
3.4 Faktory zvyšující počet dětí v rodině.....	35
3.4 Shrnutí.....	36
4 Výzkum.....	38
4.1 Představení kvalitativního výzkumu.....	38
4.2 Představení respondentek.....	39
4.3 Analýza rozhovorů.....	40
4.4 Shrnutí výzkumu.....	49
5 Etický rozměr příběhů respondentek.....	54
5.1 Společenský kontext.....	54
5.2 Utilitaristická pozice.....	55
5.3 Perspektiva etiky ctnosti.....	59
5.4 Etický aspekt důvěry.....	61
5.5 Etický aspekt seberealizace.....	66
5.6 Shrnutí.....	75
Závěr.....	77
Seznam použitých zdrojů.....	82
Přílohy.....	88

Úvod

Při volbě tématu magisterské práce jsem se opakovaně vracela ke své bakalářské práci, ve které jsem se zabývala rozdílem mezi ideálním a reálným počtem dětí (child gap – chybějící děti). Bakalářská práce se zabývala tím, proč lidé nemají tolik dětí, kolik považují za ideální a kolik mít chtějí. Tento koncept *child gap* je důležitý právě proto, že celou diskuzi na téma pokles porodnosti nasvětluje jiným světlem a nabourává představy o tom, že lidé již netouží po rodičovství. V bakalářské práci jsem vedla rozhovory s ženami, které ukončily své reprodukční období a mají jedno dítě, i když považují za lepší mít dětí více a větší počet jich i původně plánovaly. Respondentky byly dotazovány, jaký byl příběh toho, že i když chtěly dětí více a považovaly to za lepší, mají nakonec jen jedno. Byly dotazovány na to, jaké faktory sehrály v jejich životním příběhu roli, jak se s tímto faktem vyrovnávají a jaké životní strategie dále volí. V oponentském posudku mi bylo doporučeno u tohoto tématu pokračovat v případě dalšího studia.

Otevřela se tedy možnost téma fertility neopustit, ale pokusit se nahlédnout na toto téma novou perspektivou. Z různých možností, jak téma uchopit, bylo nakonec vybráno zacílení se na skupinu žen, které mají více dětí, než je v naší společnosti běžné. Pokusíme se sledovat, do jaké míry je počet dětí, který mají, plánovaný, jaké faktory sehrály v jejich příběhu roli, jakou roli hraje jejich přesvědčení a jak se ony samy vyrovnávají s tlaky společnosti, v které žijí.

Za cílovou skupinu byly vybrány ženy – křesťanky, členky Církve bratrské, které mají více potomků, než je ve společnosti běžné. Tato hranice byla stanovena na čtyři a více. Analyzovat tuto skupinu žen, které mají dětí více, může být přínosné z toho hlediska, že nám tyto konkrétní příběhy mohou pomoci porozumět, jaké faktory v této skupině porodnost zvyšují. I když respondentky nejsou aktérkami nízké porodnosti, můžeme sledovat, jak na ně faktory snižující porodnost působily a jak se s nimi vyrovnaly.

Chceme naslouchat vyličení příběhu našich respondentek v kontextu jejich života s ohledem na populační trendy většinové společnosti. **Cílem této práce je zjistit faktory, které přispívají k vyšší porodnosti ve skupině našich respondentek.**

Dále nás bude zajímat pohled respondentek na mateřství a na to, do jaké míry byly jejich děti plánované. Jak vnímají důvody, které jsou klíčové pro většinovou společnost v poklesu porodnosti, popřípadě jak se s nimi vyrovnávají.

Porodnost českých žen se pohybuje hluboko pod záchovnou hranicí prosté reprodukce. V roce 2000 se Česká republika stala zemí s druhou nejnižší porodností na světě.¹ Toto téma není v naší společnosti okrajové a zasahuje do sociální politiky státu.

Porozumět, jaké důvody mohou vést k tomu, že se žena v dnešní době a v této zemi stane matkou více dětí, může být přínosné a může pomoci pohlédnout na tuto problematiku novou optikou.

Práce má tři hlavní části. V první části nejprve zmapujeme porodnost v České republice a následně současnou odbornou diskuzi na téma poklesu fertility. Bude se zabývat důvody, které jsou odborníky považovány za klíčové v tom, že se počet narozených dětí po pádu komunismu výrazně snížil. Poté si položíme otázku, které skupiny vybočují z trendu nízké porodnosti.

Dále provedeme kvalitativní výzkum se skupinou věřících žen, které mají čtyři a více dětí. Důvodem užití kvalitativní analýzy je snaha přejít od teoretické diskuze ke konkrétním a reálným příběhům žen, které žijí ve společnosti, jejíž populační trendy je neovlivnily. Odborná diskuze nám představuje natální trendy většinové společnosti. Kvalitativní výzkum pak vnáší do diskuze optiku konkrétního životního příběhu.

V poslední části této práce se pokusíme výsledky kvalitativního výzkumu v perspektivě současných populačních trendů eticky reflektovat.

Sociolog Zdeněk Nešpor poukazuje na to, že sociologie české rodiny je poměrně dobře mapovaná, a jmenuje odborníky, kteří se sociologií rodiny dlouhodobě zabývají. Zdůrazňuje však, že jejich práce prakticky není propojována se sociologií náboženství. Nešpor vidí situaci, která v porevolučních dobách nastala, jako „*unikátní laboratoř pro studium sociální (a náboženské) změny.*“²

Porozumět tedy příběhu několika žen, i když se liší od většinové společnosti nejen počtem dětí, ale i svou vírou, může být přínosné, neboť nám osvětlí, proč v jejich životě faktory, které hrají ve většinové společnosti roli, pro ně důležité nejsou. Jako

1 Council of Europe. 2002, str. 16.

2 Nešpor, 2010, str. 33.

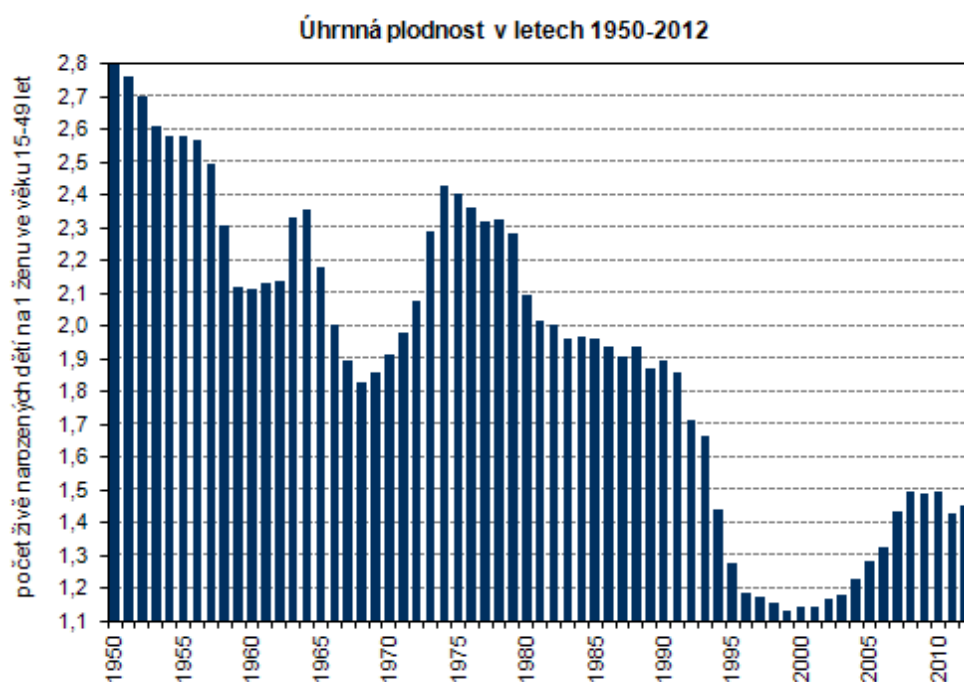
respondentky byly vybrány ženy z Církve bratrské, pravděpodobně se v rozhovorech otevře i téma víry a hodnot těchto žen.

1 Porodnost v České republice ve světle statistik

Abychom se mohli hlouběji zabývat tématem porodnosti, je třeba představit populační trendy v naší společnosti, obeznámit se se statistikami, vědět, jaká je úhrnná plodnost. Jaký je věk rodiček a jaký je jejich rodinný stav. Mají lidé skutečně tolik dětí, kolik chtějí? Odpověď na tyto otázky nám pomůže lépe se orientovat v následující odborné diskuzi na téma poklesu porodnosti, které se budeme věnovat v další kapitole.

Porodnost v Čechách se od začátku 90. let minulého století snížila. Statistiky vykazují čísla velmi nízká, která se dostávají i pod 1,2 dítěte na ženu. Přehled vývoje úhrnné plodnosti v posledních šedesáti letech u nás ukazuje tabulka Českého statistického úřadu.

Graf č. 1.³

Zdroj: Český statistický úřad

Pro prosté zachování obyvatelstva je třeba 2,1 dítěte na ženu, tato hranice však od 80. let 20. století nebyla překročena. Na přelomu tisíciletí dosáhla v České republice porodnost doposud nejnižších čísel. V roce 2000 dosáhla úhrnná porodnost 1,14 dítěte na ženu a Česká republika se umístila v porodnosti na předposledním místě na světě.

³ Český statistický úřad. *Úhrnná plodnost v letech 1950-2012*.

„Nejnižší žebříček fertility byl nahlášen Arménií (1,02), následně Českou republikou (1,14).“⁴ Od roku 2004 se počet dětí zvyšuje, protože mají děti silné ročníky ze 70. let minulého století. Tento zvyšující se trend trval pouze čtyři roky a v roce 2008 se zastavil, kdy úhrnná plodnost dosáhla 1,5 dítěte na ženu. A po tomto vrcholu zvýšené porodnosti v roce 2008 porodnost začala opět mírně klesat. I když od té doby již neklesla pod 1,4 dítěte na ženu. Tento vrchol z roku 2008 již nepřekonala.

Trvale se zvyšuje průměrný věk matek. V roce 2012 se dále zvýšil, a to na 29,8 roku, což bylo o 0,1 roku více než v roce 2011.⁵ V roce 2012 byl průměrný věk prvorodiček 27,9 roku, což bylo také o 0,1 roku více než v předchozím roce 2011. Dalším trendem, který nám statistiky odhalují, je zvyšující se počet dětí narozených mimo manželství. V roce 2010 poprvé přesáhl podíl dětí narozených mimo manželství čtyřicet procent (40,3 %). A v následujících letech stále tento trend zvyšujícího se počtu nemanželských dětí stoupal. V roce 2012 se 43,4 % ze všech narozených dětí narodilo neprovdaným ženám.⁶

Vidíme tedy, že počet dětí narozených v České republice nestačí na prosté zachování obyvatelstva, v tomto trendu se ale naše země neliší od ostatních evropských zemí. Úhrnná plodnost stagnuje nad hranicí 1,4 dítěte na ženu. Pokud by lidé přestali toužit po rodičovství a děti by mít nechtěli, zřejmě bychom nenašli legitimní důvody, jak do těchto životních strategií zasahovat.

Koncept *child gap* však zdůrazňuje myšlenku, že tomu tak není, že lidé dále nepřestávají toužit po rodičovství a za ideální považují dvoudětný model rodiny.

Hora vymezuje koncept *child gap* – chybějící děti jako „*teoreticko-empirický konstrukt, jehož cílem je zachytit předpokládaný rozdíl mezi nízkou porodností a výrazně vyšším počtem dětí, které by si přáli mladí lidé v evropských zemích.*“⁷

Výzkumná otázka, kolik dětí lidé považují za ideální, zazněla po roce 1989 několikrát. Například v *šetření STEM 1996*. V tomto výzkumu odpovědělo 70 % respondentů, že považují dvě děti za ideální počet.⁸ V roce 2003 v *šetření Naše společnost*⁹ jako ideální uvedlo dvoudětný model rodiny 67 % respondentů. Když

4 Council of Europe. 2002, str. 16.

5 Český statistický úřad. *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2012 (základní údaje)*.

6 Tamtéž.

7 Hora, 2008, str. 249.

8 Šalamounová, 2003, str. 7.

9 Šetření Naše společnost 2003/leden, CVVM 2003.

porovnáváme výstupy obou těchto výzkumů, které dělí sedm let, rozdíly nejsou statisticky nijak významné. Procentuální počet těch, kteří odpověděli, že za ideální počet dětí považují děti dvě, se o tři procenta snížil. O tři procenta se zvýšil počet těch, kteří považují za ideální trojdětný model rodiny. Počet těch, kteří odpověděli, že považují za ideální pouze jedno dítě, se v obou výzkumech nedostal nad hranici 7 %.¹⁰

Z těchto výzkumů vyplývá, že obyvatelky ČR považují za ideální počet dvě děti. A to bez ohledu na to, v jaké životní situaci se nacházejí, dokonce i bez ohledu na to, zda již děti mají či je teprve plánují a bez ohledu na jejich vzdělání.

Otázkou tedy zůstává, proč tento ideální počet dětí lidé nerealizují. Zůstává pro ně ideál takovou hodnotou, která má dopady i na jejich chování, plánování a realizaci těchto ideálů? Či je to jen ideální vzor, ve kterém respondenti často vyrostli, který se ale nepokoušejí zrealizovat? Nebo jim něco skutečně brání mít tolik dětí, kolik chtějí? Národní koncepce rodinné politiky z roku 2005 si klade za cíl poskytnout lidem takové podmínky, ve kterých je možné realizovat životní strategie, které lidé mají. Zdůrazňuje, že je třeba: „*Koncipovat rodinnou politiku tak, aby rodiny mohly mít tolik dětí, kolik si přejí, a v době, kterou si zvolí.*“¹¹

Pokud lidé touží mít dětí víc, než mají, je důležité ptát se, jaké jsou důvody nízké porodnosti. Zároveň pro nás může být přínosné zabývat se opačným pohledem, a sice lidmi, kteří i v dnešní době dětí mají více, než je běžné.

Následující kapitola přináší pohled do teoretické diskuze na téma, jaké faktory sehrávají roli v nízké fertilitě.

¹⁰ Šalamounová, 2003, str. 31.

¹¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005, str. 9.

2 Důvody poklesu porodnosti¹²

V této kapitole zmapujeme důvody, které vedou majoritní společnost k tomu, že se děti rodí méně. Cílem této práce však i nadále zůstává pochopit důvody, které hrají roli v jedné skupině žen, která nekopíruje populační trendy a která se chová v rození dětí o tolik jinak než jejich vrstevnice. Abychom dosáhli tohoto cíle, musíme si položit otázku, jaké důvody vedou majoritní společnost k tomu, že se počet dětí za posledních 25 let o tolik snížil. Podívejme se tedy podrobněji na jednotlivé aspekty, které vystupují v odborné diskuzi na téma poklesu fertility.

2.1 Druhá demografická tranzice

Druhá demografická tranzice vnáší do diskuze o poklesu porodnosti zajímavý důraz. Rabušic¹³ celý koncept vysvětluje přes autora této myšlenky Van de Kaa (1987), který přišel s konceptem druhé demografické tranzice. Van de Kaa tento koncept změny reprodukčního chování staví na přerodu a změnách v postojích lidí.

V druhé demografické tranzici do popředí přichází důraz na seberealizaci jedince, volbu životního naplnění a vlastní výběr nejrůznějších forem pluralitního soužití.

Teorii druhé demografické tranzice shrnuje Van de Kaa do čtyř základních změn v postojích a chování lidí. Hašková je nazývá *sociodemografickými trendy*:

- 1) Odklonem od zlaté éry manželství k éře nesezdaného soužití.
- 2) Posunem od éry modernity, v níž bylo „králem rodiny“ dítě, k rodinám a partnerstvím, v nichž je „králem“ pár sám.
- 3) Přejdem k antikoncepci, která umožňuje sebenaplňující volbu, zda vůbec dítě mít a kdy ho mít.
- 4) A v neposlední řadě vývojem k pluralitě rodinných forem a domácností.¹⁴

U druhé demografické tranzice tedy jde o změny postojů, hodnot, životních strategií reprodukčního chování. V Česku je zastáncem této teorie, která ovlivňuje populační

¹² Tato kapitola je inspirovaná bakalářskou prací Child gap – Chybějící děti, (Jana Valešová 2012), každý důvod poklesu porodnosti je však dále rozpracován, rozšířen o nové poznatky a doplněn o novou literaturu.

¹³ Rabušic, 2001, str. 176.

¹⁴ Hašková, 2006, str. 17.

trendy, Ladislav Rabušic, který datuje začátek druhé demografické tranzice do šedesátých let dvacátého století.¹⁵

Pro hlubší pochopení souvislostí druhé demografické tranzice se zastavme i u pojmu první demografická tranzice. Změna v reprodukčním chování lidí je datována od poloviny 19. století do začátku druhé světové války.¹⁶

V první demografické tranzici sehrálo roli několik faktorů. Snížila se dětská úmrtnost a tím poklesla také porodnost. Rychtaříková popisuje, že roli sehrálo i to, že rodiče nemuseli mít již tolik dětí, neboť pravděpodobnost, že se děti dožijí dospělosti, byla vyšší, než tomu bylo dříve.¹⁷ Zároveň rodiče chtěli svým potomkům nabídnout kvalitnější životní podmínky, a tak se snižoval jejich počet v rodině. Zvýšená šance na dožití se dospělosti ovšem nebyla jediným faktorem, který v této tranzici sehrál roli, dalším byl pokles ekonomické hodnoty dítěte. Začala se omezovat dětská práce a zavedla se povinná školní docházka. Takže dítě přestalo být ekonomicky přínosné, ale stalo se větší investicí.¹⁸

Obě demografické tranzice přinesly změny reprodukčního chování, které stojí převážně na změnách hodnot a postojů a vychází ze změny myšlení. Posun od první k druhé demografické tranzici Rabušic popisuje takto: „*Zatímco v pozadí první demografické tranzice stojí hodnoty altruismu ... neboť pokles porodnosti byl nesen především ohledy na rodinu a děti, v pozadí druhé stojí hodnoty individualismu, to je důraz na sebe naplnění a seberealizaci jedince a jeho práva.*“¹⁹

Esping–Andersen však vyznavačům této teorie změny reprodukčního chování, změny hodnot (druhé demografické tranzice), klade otázku, proč se tedy nemění i ideální představy o počtu dětí? Proč je tato klesající porodnost vidět daleko více ve Španělsku než v Holandsku či Spojených státech? Proč byla nízká porodnost v 30. letech 20. století vystřídána vysokou porodností z let 50. a 60.? Znamená to tedy, že dramatický pokles porodnosti ve Švédsku v 90. letech je spojen s obrovským nárůstem postmaterialismu v této zemi?²⁰

15 Rabušic, 2001, str. 176.

16 Rychtaříková, 1999, str. 19.

17 Tamtéž, str. 19.

18 Suchanec, 2008, str. 292 – 293.

19 Rabušic, 2001, str. 177.

20 Esping–Andersen, 2005, str. 7.

Situace v Česku je specifická tím, že u nás došlo k viditelnému poklesu porodnosti až po pádu komunismu. I když 80. léta 20. století již nesla trend snižující se porodnosti oproti 70. letům, kdy se porodnost pohybovala na vyšších číslech. Otázkou tedy zůstává, jestli jedním z důvodů, proč k poklesu porodnosti v České republice došlo, je opravdu změna myšlení lidí, nové možnosti, větší prostor pro různé životní strategie, či je to přechod na tržní ekonomiku. Tento názor, že větší roli hrají ekonomické změny a s tím spojená i ekonomická nejistota, má také své zastánce. Týká se více opatření sociální politiky. Rychtaříková je jedním z kritiků této teorie druhé demografické tranzice a zastává pohled směřující více k ekonomické nejistotě. „*Je otázkou, zda je vhodné interpretovat stávající změny demografického chování obyvatelstva ve východní Evropě jako opožděný druhý demografický přechod, nebo jako něco „východoevropsky“ specifického.*“²¹ Autorka upozorňuje převážně na to, že druhá demografická tranzice probíhala v postkomunistických zemích v jiných podmínkách, než tomu bylo v západních zemích. „*Nové hodnoty, normy a postoje vznikaly na západě v období ekonomického a sociálního klidu, zatímco v postkomunistických zemích jde o období hlubokých ekonomických a sociálních transformací.*“²² Právě v období změny, ke kterým během transformace docházelo, se začalo měnit i reprodukční chování lidí. Proto není jednoduché určit přesné příčiny těchto změn.

2.2 Ekonomická nejistota, sociální změny

Změna ze socialismu na kapitalismus s sebou zákonitě přinesla větší sociální nejistotu, nezaměstnanost, problémy s bydlením a další sociální problémy, kterým museli lidé v naší zemi čelit. Změny v legislativě, nejistota, ale pravděpodobně i stoupající nároky mladší generace, můžou být důvodem, proč někteří lidé váhají s tím, kolik a zda vůbec si děti pořídí.

Kučera porevoluční změnu v chování mladé generace v reprodukčních strategiích vidí především díky třem výrazným faktorům, které v tomto demografickém posunu sehrály hlavní roli. „*Prvním je finanční nedostupnost bytů pro mladá manželství, druhým je vzestup životních nákladů po narození dítěte (dětí) a třetím faktorem ... je*

21 Rychtaříková, 2001, str. 15.

22 Tamtéž, str. 24.

*rostoucí a ještě více hrozící nezaměstnanost. Odklad uzavření sňatku nebo narození dítěte je pak výrazem odpovědnosti a rozumného jednání.*²³

Strach z nezaměstnanosti, vzestup nákladů a problémy s bydlením jsou podle Kučery stěžejní důvody, proč lidé odkládají dobu, kdy mají děti. Můžeme si pokládat otázku, jestli pro předešlou generaci byla dostupnost bydlení jednodušší, ale pravděpodobně otázka nezaměstnanosti nebyla pro předešlé generace tolik palčivá.

Hašková zdůrazňuje posuny u mladé generace v životních důrazech. „...současní mladí lidé se liší od lidí starších generací tím, že kladou větší důraz na vliv jejich ekonomické situace na jejich rozhodování o založení rodiny.“²⁴

Hašková nastiňuje, že hranice mezi ekonomickou nejistotou a vyššími nároky, které člověk může mít, je velmi křehká a složitě se určuje. Nicméně někteří teoretici tvrdí, že sociální nejistota může mít takovou váhu, že povede až k poklesu porodnosti či k tomu, že lidé zvolí bezdětnost: „Dokud ženy nepocítí, že jejich rozhodnutí mít děti bude podpořeno finančně a sociálně, budou tíhnout k tomu obcházet, či odsouvat mateřství, budou žít v malých rodinách, či zvolí bezdětnost.“²⁵

Hodnotové preference v Česku můžeme vidět i ve výzkumu *Population Policy Acceptance Study* z roku 2007.²⁶ Z tohoto výzkumu vyplývá, že za tři nejdůležitější hodnoty obyvatelé ČR považují: harmonické vztahy (ty uvedlo jako nejdůležitější 99 % dotázaných), na druhém místě se umístil dostatek financí a na třetím místě pak spokojenost v práci. Autoři výzkumu uvádějí, že jsou vidět výrazné rozdíly mezi různými státy. Tyto výzkumy tedy podtrhují hodnotovou orientaci, důležitost dobrého zaměstnání, které člověku přináší spokojenost, dostatek financí. Z těchto výzkumů vycházejí obyvatelé naší republiky jako národ, který je více materiálně zaměřený ve srovnání s jinými státy. Určitý pocit jistoty v materiální oblasti může vycházet i ze sociálních reforem, ke kterým stále dochází. Tato nejistota a obavy z budoucna mohou vyvolat nejistotu, jestli si dítě lidé vůbec mohou dovolit. Keller píše: „Rodiny středních vrstev nejsou státem téměř nikterak finančně motivovány dítě si pořídít. O to více jsou

23 Kučera, 2000, str. 135-136.

24 Hašková, 2007, str. 24.

25 Kirbyová, 2008, str. 9.

26 Hoehn, 2007.

motivovány k tomu, aby si děti nepořizovaly a kompenzovaly tím ztráty, které pro ně reformy představují.“²⁷

Proto je třeba propojovat jednotlivé aspekty, které by mohly v naší diskuzi stát izolovaně – monitorovat hodnotové orientace a jejich představy o ideální rodině, co lidem brání, aby měli tolik dětí, kolik považují za ideál, co jsou obavy, které v těchto rozhodnutích hrají roli. A je třeba vnímat i vliv sociálních reforem, které mohou přinášet i důsledky, které se nakonec mohou pro stát dražší, než se předpokládalo. Keller varuje, že politika, která zvyšuje náklady pro rodiny a nepodporuje lidi, aby měli děti, neřeší komplexně problematiku sociálních problémů, kterým naše republika čelí. *„Tato strategie povede k podkopání průběžného penzijního systému, což přispěje k ještě rychlejšímu roztočení bludného kruhu narůstající životní nejistoty.*“²⁸ Pokud by důvody, proč si lidé děti pořizují, byly pouze ekonomické, tak by šlo říct, že pořídít si dítě je nelogické a neekonomické. *„Právě bezdětné rodiny mají ze všech typů domácností zdaleka nejvyšší životní úroveň. Je tomu dokonce tak, že z hlediska životní úrovně bývá racionálnější zřeknout se dětí, než vystudovat vysokou školu. Vysokoškoláci s dětmi si žijí v průměru hůře než bezdětné páry s nižším vzděláním.*“²⁹

Důvody, proč lidé zvažují pořídít si dítě, naštěstí nejsou pouze ekonomické. V této souvislosti Rabušic připomíná slova Colemana, kterými vzdává hold demografovi Van De Kaa, který vnesl do diskuze o porodnosti jině důrazu než pouze ekonomické. Coleman píše: *„Musíme nizozemsky mluvícím demografům poděkovat za to, že vnesli do světa, který byl tak dlouho zahlcován mikroekonomickou rétorikou, poznatek, že demografickou proměnu řídí myšlenky, stejně jako peníze.*“³⁰

Abychom více porozuměli vlivu sociální politiky na porodnost, je třeba se tímto tématem zabývat podrobněji, neboť ani v této otázce není diskuze jednotná.

2.3 Vliv sociální politiky na porodnost

Sociální politika si klade za cíl sledovat problémy ve společnosti proto, aby na ně mohla reagovat. Do jaké míry sociální politika ovlivňuje porodnost, je téma, na které neexistuje jednoduchá odpověď. Nejednoznačnost v odpovědi na tuto otázku je vidět

27 Keller, 2011, str. 100.

28 Tamtéž, str. 100.

29 Keller, 2006, str. 33- 34.

30 Rabušic, 2001, str. 76.

i v publikaci Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, kde autor píše, že nízká porodnost stojí v centru zájmu většiny evropských zemí, dochází k různým opatřením, která mají pomoci zvýšení fertility, shoda ale mezi odborníky v tomto tématu nepanuje. „Existuje tedy jistá polarizace mezi těmi, kteří spatřují veřejné politiky jako možný prostředek ke zvýšení současné nízké úrovně plodnosti v Evropě, a těmi, kteří považují opatření rodinné politiky jako neúčinná, zbytečná nebo nerentabilní s ohledem na výši nákladů na zavedení jednotlivých opatření“.³¹ V předešlých stranách stejné publikace ovšem autor připouští to, že v Československu nedošlo po válce k výraznému nárůstu porodnosti jako v okolních státech a jako důvody k tomu uvádí: „Po válce byla navíc úroveň porodnosti ovlivněna nepříznivým ekonomickým vývojem, špatnou bytovou situací (mladých) rodin i nedostatečnou sítí předškolních zařízení při požadované vysoké ekonomické aktivitě žen.“³²

Z toho vidíme, že ačkoli autor uznává diskurz na téma vliv sociální politiky na porodnost, v prvním případě přiznává nejednoznačnost výsledků této diskuze. V druhé citaci uvádí jako důvod stagnující porodnosti špatnou ekonomickou a bytovou situaci a nedostatečnou síť předškolních zařízení, a tím i komplikovanost skloubení rodinného i profesního života, což jsou témata, kterými se sociální politika státu zabývá. A tedy lze z této citace vyvodit, že v tomto případě, podle Holuba, sociální politika státu porodnost ovlivnila. Vliv propodrodních opatření na zvýšení porodnosti uvádí i sociolog Ivo Možný o sedmdesátých letech minulého století: „Česká rodina, otřesená invazí tankových divizí ze zemí Varšavské smlouvy v roce 1968 a následnou okupací země, provázenou politickými represemi, paradoxně posílila. Lidé se stahovali do soukromí – a měli děti... Projevil se i účinek pronatálních opatření.“³³

Říci, která opatření sociální politiky státu ovlivní porodnost, je složité, stejně jako je sporné tvrdit, že sociální politika porodnost neovlivní vůbec.

Jasně odpovědi na to, jak zvýšit porodnost ve státě, se zřejmě nedočkáme, neboť jak je možné vidět i v odborné literatuře, ani na důvodech poklesu porodnosti se odborníci neshodnou. Zastánci ekonomicko-sociálních důvodů zřejmě vnímají sociální politiku státu za vlivnější veličinu než ti, kteří hlavní důvody vidí ve změně postojů

31 Holub, 2010, str. 18.

32 Tamtéž, str. 14.

33 Možný, 2006, str. 259.

a hodnot dnešních mladých lidí. Přesto je nutné se sociální politikou státu zabývat. Mlčoch srovnává různé evropské politiky států a zabývá se tím, jestli mají vliv na porodnost. V závěru své studie píše: „*Skupina expertů OECD se pokusila zkonstruovat jakýsi model optimálních rodinných politik, který by využil to nejlepší z politik jednotlivých zemí. Jejich přenos je však problematický vzhledem k odlišné historii a sdíleným hodnotám v jednotlivých zemích. Jednotlivé politiky mají navíc své „externality“ a „vedlejší efekty“.* Nicméně využití zkušeností druhých nelze apriorně zamítnout. Je nesporné, že ČR by měla zvýšit svůj podíl HDP věnovaný na podporu rodin, ne však bez rozmyslu. Podobně je vhodné vytvořit podmínky k rozšíření možnosti zkrácených pracovních úvazků, pružné a klouzavé pracovní doby a „práce doma“ pro zaměstnance pečující o děti.“³⁴ Mlčoch zdůrazňuje, že skandinávský model, při relativně vysoké fertilitě žen, má i vysokou pracovní aktivitu žen. Řešením tedy není pouze zvýšit finanční pomoc od státu, ale především řešit rodinnou sociální politiku komplexně. „*Proto je třeba, aby se rodina stala prioritou a ze „závisle proměnné“ se změnila v proměnnou, již všechny ostatní „proměnné“ mají sloužit. Tedy i proměnné a parametry politik trhu práce, zaměstnanosti, vzdělávání a zajištění na starší.*“³⁵

Ukazuje se, že některé prorodinné sociální politiky nepřinesly takové změny v rození dětí, jak se předpokládalo. Naopak skandinávský model, který vyšel vstříc změnám v myšlení a očekávání rodičů, také přinesl i vyšší porodnost. Je zde jasně vidět vyšší fertilita i pracovní aktivita. Účinek této sociální politiky ukazuje, jak je třeba rodinnou politiku řešit komplexně. Není to pouze záležitostí jednorázových opatření, jako je například porodné či jiné finanční podpory. Šlechtová shrnuje různé rodinné sociální politiky státu a v závěru podtrhuje jeden z faktorů, který vyvstává: „*Výrazným, téměř jednomyslně doporučovaným a zastánci různých cílů propagovaným principem je podpora zaměstnanosti rodičů, především matek.*“³⁶ V Česku je toto téma stále diskutované, vůle ke změně ale příliš není. Je třeba, aby sociální politika poskytla lidem takové podmínky, v kterých je možné realizovat jejich životní strategie, tedy i mít tolik dětí, kolik lidé chtějí.

34 Mlčoch, 2010, str. 5.

35 Tamtéž, str. 8.

36 Šlechtová, 2006, str. 158.

Kocourková píše, že musíme zvažovat, do jaké míry se necháme inspirovat rodinnou politikou jiných států a do jaké míry budeme hledat rodinnou politiku vlastní³⁷. Je toho názoru, že bychom se měli držet již zavedených a fungujících nástrojů, ale je třeba se podřizovat i evropským trendům. Autorka píše, že nevnímá vztah české vlády jednoznačně pozitivně nastavený k evropským trendům v této oblasti a naopak vnímá, že se česká vláda záměrně nepodřizuje požadavkům Evropské unie, protože je považuje za přílišné prosazování švédského modelu.³⁸

Rabušic vidí jako hlavní úkol státu především: eliminaci chudoby, umožnit lidem vzdělání, svobodný trh s bydlením, snižování nezaměstnanosti a stírání genderové nerovnosti na trhu práce. *„Takový systém státní asistence, který bude mít v citlivé symbióze jak prvky subsidiarity, tak také univerzalizmu, vytvoří podmínky ke svobodnému rozvoji racionálního individua, který o sebe, a tudíž celou populaci, postará víceméně sám.“*³⁹

I když podle některých nemají jednotlivé dávky na porodnost vliv, přesto nastavení podmínek pro rodiny porodnost ovlivňuje: *„Je proto naprosto klíčové, jak se stát a jeho veřejná politika k rodinám staví, a především, v jaké míře podporuje porodnost a potřeby rodin vychovávajících děti.“*⁴⁰

Přesto vliv sociální politiky není jediný faktor, který sehrává v porodnosti roli. Zabývali jsme se nyní dvěma proudy v diskuzi na téma poklesu porodnosti. Druhou demografickou tranzicí a sociální nejistotou a vlivem sociální politiky. Zůstaňme ještě u této diskuze, jestli lze říci, že jeden z těchto faktorů je vlivnější.

2.4 Druhá demografická tranzice či ekonomicko – sociální nejistota?

Zajímavá je v České republice diskuze Rabušice s Rychtaříkovou, která se týká tématu, jestli za poklesem porodnosti stojí ekonomická a sociální nejistota či druhá demografická tranzice.

Rabušic vidí polaritu mezi autory, kteří se důvody poklesů porodnosti zabývají. Rozdílnost jejich názorů lze znázornit osou, kde na jedné straně stojí druhá demografická tranzice se změnou názorů a postojů. Na druhé straně pomyslné osy pak

37 Kocourková, 2008, str. 240-249.

38 Tamtéž, str. 248.

39 Rabušic, 2002, str. 61.

40 Keller, 2011, str. 82.

stojí ekonomická a sociální krize. „Zastánci prvního přístupu, k nimž patřím i já, zdůrazňují, že za vším stojí hluboká proměna hodnot a hodnotových preferencí ... Zastánci druhého přístupu, jejichž reprezentantkou je především Rychtaříková, se domnívají, že příčinou proměn v režimu reprodukce obyvatelstva je hrozící nezaměstnanost, snížená úroveň sociálního zabezpečení a snížená životní úroveň obyvatelstva ... Žádnému z autorů se zatím nepovedlo přinést rozhodující důkazy.“⁴¹

Rabušic tedy popisuje diskuzi v České republice v této oblasti na pólu sociální a ekonomická krize versus změny hodnot, sám se pak kloní ke změně hodnot a hodnotových preferencí, které přináší postmaterialismus. K této názorové úsečce se odvolává mnoho autorů. Hašková shrnuje tuto diskuzi mezi těmito dvěma teoretiky a dodává, že možná jde o jistý vývoj, kdy na počátku skutečně byly ekonomické důvody, ty ale byly proměněny tím, jak se měnilo myšlení lidí a jejich postoje „... zatímco v prvních letech socio-ekonomické a politické transformace mohl významně dominovat vliv strukturálních a institucionálních faktorů na změny plodnosti v té které zemi bývalého východoevropského bloku, spolu s tím, jak se socio-ekonomická a politická situace v zemi stabilizovala, mohly nabývat na významu naopak faktory kulturní (hodnotové změny).“⁴² Hašková tedy vidí situaci v České republice za již stabilizovanou a předpokládá, že nyní více sehrávají roli hodnotové změny.

Sirovátka ovšem nevidí situaci v naší zemi stabilizovanou, naopak pokládá porevoluční politickou scénu v Česku za velmi různorodou a nestabilní. „Příliš časté změny systému sociální ochrany v návaznosti na politickou orientaci vlády či voličů nejsou proto právě efektivní strategií, neboť narušují jeden z hlavních cílů systému sociální ochrany: zajistit předvídatelnost řešení sociálních i ekonomických rizik a situací nestability v životě jedinců a společností“.⁴³

Vidíme vliv nestability politické scény, na životy občanů. Přesto základním rysem diskuze na téma poklesu porodnosti stále zůstává, že na jednom pólu stojí sociální a ekonomická nejistota a na druhé straně změny hodnot a hodnotových preferencí, které přináší postmoderna.

41 Rabušic, 2001, str. 205.

42 Hašková, 2007, str. 6.

43 Sirovátka, 2000, str. 154.

Rozhovor odborníků na toto téma probíhá. Zajímavý je postřeh Sobotky, který argumentuje tím, že až čas nám ukáže, kdo má v této diskuzi pravdu. Neboť pokud počty dětí ovlivňují strukturální faktory, porodnost se pravděpodobně zvýší ve chvíli stabilizace ekonomiky.⁴⁴

Diskuze o důvodech snižující se porodnosti v Česku probíhá od devadesátých let. V Evropě je tato diskuze delší, neboť tam začala klesat porodnost již dříve, než tomu bylo u nás. Jasně vysvětlení ale badatelé napříč Evropou nemají. Ani česky píšící autoři *„k rozhodným závěrům nedospěli. Budiž útěchou, že o totéž se snaží zahraniční badatelé již téměř tři desetiletí a se stejným výsledkem.“*⁴⁵

Diskuze však stále probíhá a monitorovat její pohyby je důležité, neboť je podstatné, na kterou stranu převažuje váha důležitosti v této argumentaci. Z jednoho pohledu není tento jev jednoduché ovlivňovat a dokonce to není ani příliš žádoucí, neboť pokud je druhá demografická tranzice skutečně výsledkem vývoje, souvisí s hodnotovou změnou a životními strategiemi, a je tudíž otázka, jestli a jak lze lidem zasahovat do jejich životních hodnot a strategií. Z druhého pohledu by sehrával roli více faktor, ve kterém jde o vlivy sociální nestability přílišných změn v sociální politice a ekonomické nejistoty, které ovlivňují životní volby lidí. V tomto případě by zřejmě existovaly možnosti, jak nastavit takové podmínky, které by více otevíraly lidem možnosti rodinu založit, jak jsme již mohli vidět při srovnávání sociálních politik. Výzkumy naznačují, že některá opatření, umožňují ženám vyšší zaměstnanost, což má za následek vyšší porodnost. Tento prostor pro skloubení rodinného a pracovního života je pro ženy důležitý. Můžeme se tedy ptát, jaké jsou životní volby žen. Touží ženy nejvíce po mateřství? Jak je pro ně důležitý profesní život? V této souvislosti připomeňme výzkumy Hakimové, která se zabývala právě otázkou toho, jakou roli hraje mateřství v životě ženy a jak se ženy v této oblasti liší. Pojetí Hakimové je natolik svébytné, že je mu věnována následující samostatná kapitola.

2.5 Preferenční teorie

Hakimová⁴⁶ autorka preferenční teorie, přichází s tím, že v moderní společnosti (své výzkumy dělala prvotně v Anglii) můžeme najít tři skupiny žen. Typologizovala ženy

44 Hašková, 2007, str. 6.

45 Chromková, 2006, str. 56.

46 Hakimová, 2000, str. 13.

podle jejich rodinné a pracovní orientace a rozdělila je na tři skupiny: Do první skupiny začlenila ženy orientované na rodinu a domov (v populaci je jich okolo 10 až 20 %). Do druhé skupiny pak zahrnula ženy orientované na práci a kariéru v zaměstnání, jsou to ženy, pro které je kariéra na prvním místě (je jich také okolo 10 až 20 %). Třetí největší skupinu žen nazvala adaptivní (tvoří kolem 60 až 80 %). Jsou to ženy, které se snaží tyto dvě role skloubit.⁴⁷

Proto, aby se ženám otevřel svět, v kterém mohou volit mezi možnostmi a příležitostmi, muselo se odehrát pět nejdůležitějších změn v jejich životech. Hakimová je shrnuje⁴⁸: Za prvé to byla revoluce v antikoncepci, která přináší možnost kontrolovat početí, poprvé v historii.

Za druhé rovné příležitosti, které poprvé v historii ženám umožnily vstoupit do světa, zaměstnání a možnosti trhu, které ženám přinesly možnost uplatnění na trhu práce. A to i v pozicích, které jim do té doby byly skryty.

Za třetí to byla expanze zaměstnání, které Hakimová nazývá „bílé límečky“, kancelářské práce, které jsou ženám bližší než „modré montérkové“ zaměstnání, které do té doby bylo častější.

A za čtvrté sehrálo podstatnou roli vytvoření pracovních míst pro ty „druhotné“ zaměstnance, kteří nevidí ve svém životě hlavní prioritu v placené práci na úkor svých dalších zájmů.

A v neposlední řadě připomíná *„rostoucí význam postojů hodnot a osobních preferencí v životním stylu vyspělých moderních společností.“*

Všechny tyto změny přinesly ženám novou možnost volby, ale jak vidíme na preferenční teorii, ženy na ni nezareagovaly stejně. Proto je pro nás důležité znovu podtrhnout to, že se přístupy žen k mateřství mohou velmi lišit. Některé ženy nejvíce touží po mateřství a rodina pro ně zůstává nejdůležitější prioritou, chtějí zůstat s dětmi co nejdéle doma a do práce se vracejí pouze z finančních důvodů. Jiné ženy volí profesní život jako svoji životní náplň a po dětech netouží. Přesto je počet bezdětných žen vyšší než počet žen, které se orientují pouze na kariéru. Zdá se tedy, že některé ženy zůstanou bezdětné z jiných důvodů.

⁴⁷ Sirovátka, 2008, str. 58.

⁴⁸ Hakimová, 2004. str. 7.

Sirovátka konstatuje, že kdyby se teorie Hakimové více propojila se sociální politikou, mohla by více napomoci ženám realizovat počet dětí, po kterém touží: „*Domníváme se, že kdyby se empiricky vliv tohoto vztahu prokázal, bylo by možné lépe porozumět a vysvětlit, proč intence o počtu dětí a výsledná realita v počtu dětí se nyní neseťkávají.*“⁴⁹

Teorie Hakimové přichází s tím, že nejvíce žen chce profesní a rodinný život propojit. To je zřejmě i jeden z důvodů, proč má Skandinávie z evropských států nejvyšší porodnost, protože zkrácené úvazky jsou zde dostupné a matky nejsou z pracovního života vyřazeny. Skandinávský model, jak již bylo citováno v předešlé kapitole, umožňuje ženám zkrácené úvazky a větší zaměstnanost.

V České republice je podíl částečných úvazků velmi nízký. Podle MPSV se za rok 2013 tento počet zvýšil o třetinu a v současné době tvoří sedm procent všech pracovních míst.⁵⁰ Tato čísla stále nejsou dostatečná, ale je jasné, že i na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí je zmiňováno, že jedním z důvodů, proč je třeba tento trend zkrácených úvazků nadále zvyšovat, je zaměstnanost matek.⁵¹

2.6 Odkládání mateřství do pozdějšího věku

První dítě se rodí stále starším ženám. Děje se to v celé Evropě. Celkově se zvyšuje věk matek. Toto má však za následek, že tento trend zvyšuje i pravděpodobnost nižšího počtu dětí, které žena nakonec má, a dokonce může vyústit i v konečnou bezdětnost. Věk prvorodiček se začal zvyšovat po roce 1989. Podle Českého statistického úřadu byl v roce 1990 průměrný věk prvorodičky 22,5.⁵² Během následujících dvaceti let se věk prvorodiček každý rok zvyšoval. V roce 2013 mezi prvorodičkami byly nejčtenější ženy ve věku 27–30 let.⁵³ Zvyšující se věk matek má vliv na celkovou porodnost. Sociolog Ivo Možný píše „*...když má žena první dítě po třicítce, je velmi malá pravděpodobnost, že bude mít jednu rodinu se třemi či více dětmi, i dvoudětná rodina je méně pravděpodobná.*“⁵⁴

49 Chromková, 2006, str. 71.

50 Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013.

51 Tamtéž.

52 Český statistický úřad. *Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje v České republice (1989-2012).*

53 Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva – 1. až 2. čtvrtletí 2013.*

54 Možný, 2006, str. 260.

Bímová shrnuje ve své studii *Psychologická studie motivů pozdního rodičovství*, jaké aspekty mohou v oddalování a načasování pozdějšího rodičovství sehrát svou roli. Zmiňuje vliv kultury, v které žena žije, dále zmiňuje vliv vzdělání, budování kariéry a nové formy rodinného života.⁵⁵ To jsou všechno aspekty, které výrazněji začaly ovlivňovat mladé muže a ženy až v porevolučních letech.

Reprodukční chování v době komunismu bylo tedy takové, že lidé brzy uzavírali sňatek a záhy měli děti. Od Sametové revoluce se toto chování mění směrem k pozdějšímu zakládání rodiny. Toto chování ovšem není nepochopitelné a obyvatelé ČR se tím více přibližují Evropě. Sociolog Ivo Možný tento vývoj předpověděl již v roce 1990 a nevnímal ho negativně, naopak ho vnímal jako směr k větší svobodě a nezávislosti žen. Viděl v budoucí změně možnost pro ženy vybrat si partnera, který bude nejen dobrým partnerem, ale i otcem.

„I ony přijdou na to, že otěhotnět v devatenácti není to nejmoudřejší, co mohou pro svou budoucí rodinu udělat. Že i pro ně bude výhodnější nejprve dozrát, porozhlédnout se po světě a postavit se na vlastní nohy, než se skrze takové těhotenství emancipovat od rodičů, aby s dítětem v náručí upadly znovu do závislosti, často horší. Na nezralém muži anebo zase na rodičích.“⁵⁶

Možnost mít děti v pozdějším věku umožňuje dnes ženám více osobní i profesní realizace, větší nezávislost. Přináší s sebou však větší možnost, že k mateřství nakonec u ženy nedojde. Mareš v této souvislosti připomíná fakt, že plánování se může stát pastí, neboť neumožní zrealizovat ten počet dětí, který si člověk dopředu naplánoval, a může nakonec vést i k bezdětnosti, protože pravděpodobnost toho, že žena bude mít dítě, se stoupajícím věkem klesá.⁵⁷

Sobotka shrnuje porevoluční natalitní vývoj a píše, že většina demografů se shoduje, že ve velmi nízké porodnosti vidí i trend odkládání mateřství a rodičovství.⁵⁸ To znamená, že v číslech sehrálo roli to, že ženy děti mít budou, ale později. Kriticky Sobotka hodnotí práce demografů, u kterých „*dochází k nekritickému vnímání ukazatelů úhrnné plodnosti, z nichž jsou často odvozovány závěry o dramatickém poklesu*

55 Bímová, 2007, str. 37.

56 Možný, 1990, str. 163.

57 Mareš, 2004, str. 41.

58 Sobotka, 2003, str. 77-87.

*generační reprodukce a z nich vyplývající natalitní 'krize'“.*⁵⁹ Shrnuje, že podle něj čísla, která se objevila kolem roku 2000, nesvědčila o takové krizi, která by nekriticky z čísel porodnosti mohla vyčíst, že dítě nebude mít každá druhá žena, ale spíše o trendu, že dítě bude mít, ale později. Dnes, 10 let po tomto příspěvku, vidíme, že čísla porodnosti skutečně stoupla, i když pro prosté zachování reprodukce nestačí.

2.7 Vliv vzdělání na reprodukční strategie a počet dětí

Dalším faktorem, který ovlivňuje fertilitu, je dosažené vzdělání ženy. Ženy s vyšším vzděláním obvykle zastávají vyšší funkce či mají svůj obor, ve kterém se chtějí uplatnit. Již samotné studium a budování kariéry může zkracovat jejich reprodukční období. Délka mateřské dovolené pro ně může znamenat citelný zásah do jejich kariéry, neboť ony jsou ty, kdo s dětmi obvykle zůstávají doma. Z těchto důvodů hovoříme o vlivu vzdělání na porodnost pouze v souvislosti se vzděláním žen, a ne mužů.

Svobodová odkazuje na analýzy Pikáلكové týkající se toho, jaký má vliv vzdělání na ideální počet dětí u žen mezi 15. a 44. rokem. Z výsledků těchto analýz vyplývá, že vzdělání ovlivňuje počet dětí. Výrazněji z těchto analýz vycházejí ženy se základním vzděláním a vysokoškolačky. *„Zatímco ženy se základním vzděláním spolu se stoupajícím věkem častěji preferují tři, popř. čtyři děti v rodině, u vysokoškolaček naopak podíl těch, které by chtěly tři děti, dramaticky klesá ve prospěch dvou a jednoho dítěte v rodině.“*⁶⁰

Autorka píše, že vysokoškolačky (stejně jako ženy se základním vzděláním) v mladším věku často plánují tři děti, přesto se této kategorii žen, dětí narodí nejméně. Svobodová tento fakt připisuje tomu, že tyto ženy mají vyšší potřebu seberealizace, lepší profesní možnosti a odlišný styl života.

Skandinávský model sociální politiky ukazuje, že otevření trhu s částečnými úvazky umožňuje ženám skloubit profesní a rodinný život. Nabízí prostor pro vyšší zaměstnanost žen, a tím zřejmě udržuje fertilitu na vyšších číslech, než je tomu ve zbytku Evropy. Vliv vzdělání žen na fertilitu tudíž pravděpodobně jde ruku v ruce se sociální politikou státu.

⁵⁹ Sobotka, 2003, str. 78.

⁶⁰ Svobodová 2007, str. 23-24.

Pro komplexnost tohoto tématu je třeba uvést evropské výzkumy a analýzy, které přicházejí se zajímavým zjištěním, že v některých zemích (v Německu, Rakousku, Skandinávských zemích) je naopak sledována zvyšující se porodnost vysokoškolaček. V těchto statistikách hraje roli to, že se ukazuje, že pokud žena vysokoškolačka děti má, pak obvykle nezůstane pouze u jednoho dítěte. Vysvětlení tohoto jevu se ubírá v několika rovinách. Jednou z hypotéz je lepší ekonomická situace rodiny vysokoškolaček, kdy vyšší vzdělání často znamená vyšší příjem. Pak je větší rodina i po ekonomické stránce únosná. Další hypotézy pak přicházejí s tím, že partner vysokoškolačky je obvykle také vysokoškolák a může rodinu snadno uživit, i kdyby žena zůstala v domácnosti, „vedle toho se však potvrdila hypotéza „selekce“ spočívající v tom, že pokud se ženy s nejvyšším vzděláním jednou stanou matkami, svědčí to o jejich pro-rodinné orientaci, a tato skupina tedy s vyšší pravděpodobností bude mít také další dítě.“⁶¹

Tento trend vyššího počtu dětí u vysokoškolaček se však ještě nepotvrdil v České republice. Vysokoškolačky mají ze všech skupin žen podle vzdělání dětí nejméně. Hraje zde roli délka vydělávání, kariéra, nutnost skloubit profesní a rodinný život. Ve statistikách se ale objevuje i vyšší počet bezdětných lidí. Podle již citovaných Sobotkových výzkumů počet bezdětných žen může být až přes 15 %. Z výzkumů z roku 2006 vyplývá, že 1 % lidí svobodných považuje žádné dítě za ideální. Zdá se, že vzniká velký rozdíl mezi tím, kolik lidí zůstává bez dětí a kolik lidí to považuje za ideální. Je dobré si tedy klást otázku, co je důvodem bezdětnosti. Co v tomto jevu hraje roli?

2.8 Bezdětnost

Pokud se podíváme na počty lidí, kteří děti neměli z historické perspektivy, tak na přelomu 19. a 20. století se pohybovala bezdětnost kolem 20 %.⁶² V dobách komunismu mezi 40. a 60. lety 20. století bezdětnost nedosáhla ani 7 %.

Počet bezdětných žen byl během komunismu nízký. Podle sčítání lidí v roce 2001 bylo 5 % bezdětných žen, které již překročily čtyřicítku.⁶³ To jsou ženy, kterým bylo kolem třiceti let v době revoluce, a ještě kopírovaly reprodukční chování, které bylo běžné v dobách socialismu, neboť v revoluční době děti již většinou měly. Šamanová

⁶¹ Šťastná, 2007, str. 725.

⁶² Hašková, 2007, str. 2.

⁶³ Juříčková, 2005.

shrnuje výzkumy Sobotky, „který zpracoval projekci konečné bezdětnosti žen narozených v letech 1965 až 1978. ... Nízká varianta projekce předpokládá, že v generaci 1975 – 78 zůstane bezdětných 13 – 14 % žen. Podle vysoké varianty pak 15,5 % žen z kohorty 1975 a 19,5 % žen z kohorty 1978.“⁶⁴

Nárůst počtu bezdětných žen je fakt, který se odráží v celkových statistikách úhrnné porodnosti. Je vidět, jak v porevolučních dobách bezdětnost narůstá. Možnost seberealizace, ekonomická nezávislost žen, odkládání dětí do pozdějšího věku, vyšší vzdělání žen a tím i vyšší nároky na partnera, orientace na kariéru společně s nestabilitou partnerských vztahů – to jsou faktory, které mohou sehrát v konečné bezdětnosti svou roli a mohou ovlivnit jednotlivé příběhy lidí.

Nezanedbatelným důvodem je také to, že pořídit si dítě a vychovávat ho, je finančně náročné. Avšak zvyšující se počet bezdětných lidí někteří teoretici nevidí jako konečný a předpokládají další nárůst, jako například Keller: „*Tento pokles je přinejmenším zčásti důsledkem kalkulu na úrovni domácností, jenž se projevuje v řadě vyspělých zemí.*“⁶⁵

Ve statistice konečné bezdětnosti hraje roli i zvyšující se věk matek, proto konečnou bezdětnost u některých ročníků ještě nemůžeme uzavřít. Přesto již můžeme říct, že počet bezdětných žen je vyšší, než tomu bylo za komunismu. V dnešní společnosti mají lidé vedle rodičovství více možností seberealizace. Z historického hlediska jistá míra konečné bezdětnosti není ničím neobvyklým. I v historii bylo běžné, že některé ženy, pravděpodobně z velmi různých důvodů, zůstaly bezdětné.

Není plně vyčerpávající říci, že stoupající počet bezdětných je zapříčiněn pouze tím, že lidé více řeší materiální důvody a kariéru a volí dobrovolně bezdětnost, či odkládají rodičovství tak dlouho, až tuto možnost stát se rodiči nestihnou. Je třeba přidat i důvody, které vyplývají z nárůstu neplodnosti, která není spojena pouze s vyšším věkem rodiček, ale je spojena se snižující se plodností lidí.

2.9 Bezdětnost z důvodu neplodnosti

„*Neplodnost je problémem, který se v české populaci týká asi 15 % párů v reprodukčním věku.*“⁶⁶

64 Šamanová, 2006, str. 10.

65 Keller, 2006, str. 31.

66 Slepíčková, 2009, str. 286.

Zhoršené životní prostředí má na plodnost vliv, ale celou situaci komplikuje i fakt, že odkládání rodičovství do pozdějšího věku může snižovat možnosti neplodnost řešit.

Zvěřina podtrhuje to, že nejvyšší plodnost je mezi 20. a 25. rokem života, poté se plodnost snižuje. V 30 letech je třeba průměrně k početí půl roku (6 cyklů). Po 35. roce života je průměrně potřeba k početí až jeden rok (12 cyklů).⁶⁷

Podle statistik Českého statistického úřadu je patrné, že se průměrný věk matek stále zvyšuje. *„Průměrný věk matek vzrostl o 0,2 roku na 29,6 roku, průměrný věk prvorodiček na 27,6 roku. Třetina všech dětí se narodila ženám ve věku 29-32 let.“*⁶⁸

Konečná cituje americké výzkumy, které zjistily, že až 89 % vysoce postavených žen spoléhá na to, že budou schopné právě díky metodě asistované reprodukce dítě mít.⁶⁹ Tato jistota je však zpochybňována statistikami. Z výzkumů napříč kontinenty i rasy se ukazuje, že: *„Ženy mladší než 30 let mají 28,9% pravděpodobnost otěhotnění/IVF cyklus (37 těhotenství na 128 cyklů in vitro fertilizace s přenosem embryí), ženy nad 40 let sotva 9,5% pravděpodobnost (52 těhotenství na 548 cyklů).“*⁷⁰

Konečná konstatuje, že stále častěji využívaná metoda asistované reprodukce u českých žen počet matek po čtyřicítce nezvýšila, protože tento počet se za posledních 30 let prakticky nezměnil, přestože: *„V České republice absolvují ženy starší 40 let více než 11 % všech cyklů asistované reprodukce.“*⁷¹

Odkládání mateřství do pozdějšího věku a spolu s tím i snižování plodnosti u žen není ale jedinou příčinou problému s početím. Dalším nezanedbatelným vlivem je snížení kvality spermií u mužů. *„Tyto dva vlivy se často násobí i v případě, že je žena (zatím) normálně plodná, má pár v situaci, kdy je nalezena příčina neplodnosti u muže, jen omezený čas pro hledání cest k početí dítěte.“*⁷²

Zhoršující se kvalita životního prostředí, životní styl, obezita, kouření, to vše má vliv na početí. Patnáct procent párů v reprodukčním věku má problémy s početím. Tato fakta jistě také přispívají do počtu konečné bezdětnosti. Slepíčková píše, že se západní společnost ocitá v paradoxní situaci, klesá porodnost, stoupá počet lidí, kteří dobrovolně bezdětnost volí, zároveň ale narůstá počet těch, kteří mají problémy s početím a po

67 Zvěřina, 2003, str. 218.

68 Český statistický úřad. *Pohyby obyvatelstva – rok 2010.*

69 Konečná, 2008.

70 Tamtéž.

71 Tamtéž.

72 Slepíčková, 2009, str. 268.

dětech touží. Podle Slepíčkové až polovina těchto párů zůstane celoživotně bezdětných.⁷³

Jak vidíme, aspekt zdraví a nemoci je něco, s čím vůbec nemusíme počítat, ale co může plánování rodičovství zcela ovlivnit a může změnit konečné počty dětí v rodině.

2.10 Nestabilita partnerských vztahů

Dalším výrazným faktorem, který komplikuje rodičovství, a tím i výsledný počet dětí, je vysoká nestabilita partnerských vztahů a vysoká rozvodovost v naší republice. *„Lidé přizpůsobují zvýšenému riziku rozvodu své životní strategie. Jak formalizace vztahu sňatkem, tak dítě komplikuje rozchod, stejně jako ho komplikuje společný majetek. Narůstá proto snaha udržet odděleně individuální vstupní kapitály obou partnerů. Často je volena i strategie opatrných společných investic při nejistých začátcích soužití – nezapomínejme, že i dítě je investice.“*⁷⁴

Výrazně se za posledních dvacet let snížil počet sňatků a naopak se zvyšuje rozvodovost. Podle Českého statistického úřadu v roce 2008 dosáhla úhrnná rozvodovost 49,6 %, čímž byla překonána prozatím nejvyšší hodnota 49,3 % z roku 2004. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu činila 12,3 let.⁷⁵ K těmto statistikám je třeba dodat, že počet sňatků v České republice v posledních letech velmi poklesl. Pro srovnání v roce 1990 byl počet sňatků 90 953, hrubá míra sňatečnosti 8,8. V roce 2000 byl počet sňatků 55 321, hrubá míra sňatečnosti vycházela 5,4. Počet manželství se i nadále každým rokem snižoval a v roce 2012 bylo uzavřeno 45 206 manželství.⁷⁶ Z toho vyplývá, že se každým rokem snižuje počet lidí, kteří vstoupí do manželství a že se zvyšuje i počet dětí, které se rodí mimo manželství. K těmto změnám došlo hlavně po roce 1989, do té doby se narodilo do manželství přes 90% dětí. Dnes se mimo manželství rodí více než třetina dětí. „... v dnešní době jsou neformální svazky mladých lidí již všeobecně akceptovány, ale jsou vnímány převážně jako předmanželská soužití a i nadále je preferováno narození dítěte v manželství.“⁷⁷ Zdá se tedy, že i když je v dnešní době prostor pro názorovou i postojovou diverzitu, stále v lidech zůstává rodina v podobě klasického manželství se dvěma dětmi jako ideál.

⁷³ Slepíčková, 2006, str. 937-938.

⁷⁴ Mareš, 2006, str. 34.

⁷⁵ Český statistický úřad. *Rozvodovost*.

⁷⁶ Český statistický úřad. *4-5 Sňatky a bilance manželství v letech 1920–2012*.

⁷⁷ Šťastná, 2009, str. 36.

Křehkost partnerských vztahů se odráží v porodnosti, lidé zvažují, s kým si dítě pořídí. Pravděpodobnost rozchodu je velmi vysoká a každé dítě navíc rozchod komplikuje.

Rabušic vnímá nízkou sňatečnost jako faktor klíčový v nízké porodnosti: *Jaké jsou tedy konkrétní příčiny toho, že se u nás v současnosti rodí velmi málo dětí? Z českých demografických analýz je zřejmé, že rozhodujícím faktorem pro současnou nízkou plodnost je nízká sňatečnost.*⁷⁸

Nestabilita partnerských vztahů, společně s odkládáním dítěte do pozdějšího věku jsou faktory, které se často mohou propojit a sehrát v počtech dětí roli. V mé bakalářské práci právě tyto faktory sehrály u mých respondentek klíčovou roli, a tak mi vyšel jeden příběh, který se v obměnách objevil u několika žen. Žena vysokoškolačka, která se věnovala svému profesnímu životu, měla své první dítě v době nejčastěji kolem třicátého třetího roku. V době, kdy plánovala druhé dítě, se jí rozpadl vztah s partnerem. Několik let trvalo, než se s tímto rozpadem vyrovnala. V době, kdy našla nového partnera, jí bylo přes čtyřicet let a další dítě již neměla. V tomto příběhu tedy sehrály roli hned čtyři faktory z této teoretické části. Vliv vzdělání, který ženě umožnil kariérní a profesní život, kterému se věnovala delší dobu, než měla děti. S tím spojené odkládání mateřství do pozdějšího věku. Poté sehrála roli nestabilita partnerských vztahů. Z tohoto opakovaného příběhu vidíme, že v životě žen, kterými jsem se zabývala v své bakalářské práci, nesehrál roli jeden důvod, ale byla to souhra několika faktorů dohromady.

V celé diskuzi, které všechny důvody sehrávají roli v nižší porodnosti, je třeba zřejmě uznat to, že se nejedná o izolované důvody, ale důvody, které bývají provázané.

2.11 Shrnutí

Z první části této práce vyplývá, že příčiny poklesu porodnosti lze shrnout do osmi hlavních oblastí. Nelze říci, který důvod hraje největší roli. Sledujeme jev, který je tvořen příběhy jednotlivých žen a mužů. Tento jev je ovlivněn mnoha faktory. V životě jednoho člověka může sehrát nejvýraznější roli jeden důvod, v životě jiného to pak může být důvod zcela jiný. Přesto nelze říci, který z těchto důvodů je okrajový

⁷⁸ Rabušic, 2001, str. 108.

v měřítku společnosti, a velmi často hraje roli několik důvodů zároveň. Tyto důvody nestojí izolovaně, ale obvykle jsou provázané a působí často několik důvodů současně.

Téma porodnosti je důležité téma z pohledu sociální práce, sociální politiky, etiky, sociologie. Zasahuje do mnoha sfér naší společnosti. Otevírá otázku stárnutí lidí v Evropě a způsob, jakým na tento jev jednotlivé státy reagují.

Přesto se v naší společnosti nachází i ženy, které mají dětí víc. Zaměřit se na ně nám může pomoci vidět tento jev novou, zcela jinou perspektivou.

3 Skupiny nekopírující populační trendy

Přestože je celkově porodnost v České republice nižší, stále se udržují skupiny, které populační trendy majoritní společnosti nekopírují, a dětí se zde rodí více. Je dobré mapovat důvody a motivy k tomu, proč některé ženy mají dětí více, i když trend většinové společnosti je jiný. Může nám to napomoci vnímat porodnost novou perspektivou. Perspektivou někoho, kdo z trendu vybočuje a u koho hrají roli odlišné důvody a jevy než u majoritní společnosti. Toto byl hlavní důvod, proč jako výzkumný vzorek byly vybrány ženy, které mají v dnešní době dětí více než většinová populace. Úhrnná plodnost se pohybuje pod hranicí 1,5 dítěte na ženu. Obvykle má v naší společnosti žena dítě jedno či dvě. U kterých skupin se vyskytuje porodnost vyšší?

Pokud se zabýváme trendy většinové společnosti a zajímají nás důvody, které k nim vedou, pak je také zcela legitimní zabývat se důvody, které vedou menšinové skupiny k chování, které z těchto trendů vybočují.

3.1 Vyšší porodnost u národnostních a etnických menšin

Jednou z takových skupin žen s vyšší porodností jsou ženy romské národnosti. Při sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti hlásilo pouze 1704 žen, které byly vdané. Ve sčítání lidu v roce 2011 se k romské národnosti podle údajů Českého statistického úřadu přihlásilo celkem 2 259 žen bez rozlišení stavu. Celkově se k romské národnosti hlásilo 5 135 lidí, což bylo o 6,5 tisíce méně než v roce 2001. Problematika těchto dat tkví v tom, že mnozí Romové se ke své národnosti nehlásí, a proto sledovat porodnost v této skupině je komplikované, protože je třeba respektovat národnost, ke které se jedinci sami hlásí.

“Přesto je specifikum natalitního chování Romek i z výsledků sčítání zřejmé – 60 % romských žen je matkami tří a více dětí, více jak pětina Romek má dokonce dětí pět nebo více. Tímto se Romky naprosto odlišují od žen kterékoli jiné národnosti.”⁷⁹

U starších žen romské národnosti byla vysoká fertilita ještě typičtější. Vicedětné rodiny jsou mezi romskou populací obvyklé, čím více dětí žena má, tím má v romské komunitě více úcty.⁸⁰ Další národnostní menšinou, ve které se častěji rodí tři a více dětí, jsou ženy

⁷⁹ Svobodová, 2007, str. 19.

⁸⁰ Šišková, 2001, str. 137.

národnosti maďarské a slovenské, tyto vyšší čísla ve statistikách jsou často propojovány s tím, že k těmto národnostem se hlásí romské ženy, které svou romskou národnost nedeklarovaly.

3.2. Vyšší porodnost u náboženských skupin

Druhou skupinou, která vykazuje vyšší počet dětí, než je ve společnosti běžné, jsou lidé s náboženským vyznáním. Obecně je možné říci, že ženy hlásící se k některému náboženskému vyznání mají zpravidla ve všech věkových skupinách počet dětí vyšší než ženy bez vyznání. *„Tři a více dětí má pětina věřících žen, ale zhruba jen jedna desetina žen bez náboženské víry. U žen, které deklarovaly příslušnost k Církvi římskokatolické, se tento podíl již blíží čtvrtině z nich.“*⁸¹ Ze sčítání lidí v roce 2011 vyplývá, že mezi věřícími ženami je výrazně méně bezdětných a matek pouze s jedním dítětem, a naopak je mezi nimi obvyklejší vyšší počet dětí. Na věřící ženy připadlo 1,8 živě narozených dětí, na ženy bez vyznání 1,5 dítěte.

Svobodová upozorňuje na to, že ač je vidět, že se náboženské postoje odrážejí v počtu dětí, které žena má, je třeba zohledňovat i jiné faktory, které mohou v celkových statistikách hrát roli, a například poukazuje na vyšší sňatečnost v této skupině.⁸²

V naší společnosti žije 56 % populace v úplných rodinách, druhým nejčetnějším typem domácnosti, 15 % osob, jsou neúplné rodiny a dále následují domácnosti jednotlivců (14 %). *„Významně odlišnou strukturu rozložení osob podle typu domácnosti měly ale osoby věřící – obzvláště pak věřící hlásící se k církvi nebo náboženské společnosti. Zastoupení úplných rodin (tj. manželství) bylo u nich významnější a v pořadí druhou nejpočetnější skupinu tvořily domácnosti jednotlivců.“*⁸³

V souvislosti s náboženským vyznáním hraje roli, jestli žena, která vyznává nějakou víru, navštěvuje bohoslužby, nebo jestli je pouze neaktivním členem církve: *„...ženy, které se účastní bohoslužeb alespoň jednou týdně, mají 2,37 krát větší šanci, že se jim narodí třetí dítě než ostatní ženy.“*⁸⁴

81 Český statistický úřad. *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*, str. 10.

82 Svobodová, 2007 str. 69.

83 Český statistický úřad. *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*, str. 12-13

84 Svobodová, 2007 str. 21.

Roli hraje i vyšší sňatečnost a nižší rozvodovost u věřících lidí. „*Jak lze očekávat, křesťané častěji vstupují do manželství a méně často se rozvádějí než osoby bez vyznání, přičemž tyto skutečnosti jsou výraznější v případě členů menších křesťanských církví.*“⁸⁵

Na otázku, do jaké míry ovlivňuje křesťanství porodnost v tradičně křesťanských státech, odpovídá Lewis–Walls, který argumentuje, že ačkoli křesťanství vidí v porodnosti i způsob, jak může víra pokračovat z generace na generaci, není vidět v křesťanských státech takový tlak na porodnost, jako ve státech s jiným náboženským vyznáním. Státy, které se hlásí ke křesťanství, jsou více méně již sekularizované a zdá se, že porodnost je ovlivňována zásadněji ne-náboženskými faktory.⁸⁶

Z výše citovaných výzkumů však vidíme, že osobní náboženské vyznání může ovlivnit počet dětí v rodině. Víra může mít vliv na životní styl a životní preference lidí. Může se odrážet v hodnotách lidí. „*Přestože se vliv církevního učení (religiozity) na sociální jednání všude v Evropě snižuje, můžeme dodnes vidět výrazné rozdíly v demografickém chování jednotlivých společností na základě jejich tradiční převažující konfesionality.*“⁸⁷

V kvalitativním výzkumu se zaměříme právě na aktivní křesťanky, které jsou členkami protestantské církve a mají 4 a více dětí. Bude nás zajímat jejich životní příběh, jak se staly matkami 4 a více dětí. Do jaké míry je počet dětí, které mají, plánovaný, jaké faktory sehrály v jejich příběhu roli. Bude nás zajímat, jak se ony samy dívají na důvody, které vedou majoritní společnost k poklesu porodnosti. Jsou to důvody, které jsou odborníky považovány za klíčové v demografické tranzici, které jsme byli za posledních 23 let po pádu komunismu v Čechách svědky.

Mohlo by se zdát, že praktikující křesťané jsou v naší společnosti v menšině a že tudíž není nutné monitorovat hybné síly a postoje, které hrají v této skupině primární roli. Přesto je žádoucí klást si otázky, které nám více osvětlí, které faktory mohou u některé skupiny populace porodnost zvýšit.

V první části této práce jsme četli o výrazné diskuzi Rabušice a Rychtaříkové, kteří zastávají opačné postoje v otázce nízké porodnosti. Rabušic vidí jako nejdůležitější faktor druhou demografickou tranzici (změnu hodnot a postojů lidí). Rychtaříková pak

85 Nešpor, 2010, str. 46.

86 Lewis–Walls, 2009, str. 88.

87 Nešpor, 2010, str. 44.

vidí více vliv ekonomické nejistoty, která je spojená s přerodem na tržní kapitalismus. Esping–Andersen argumentuje, že pokud by skutečně šlo o změnu postojů a hodnot, proč se pak porodnost mění a vychyluje v některých státech, proč klesla porodnost ve 30. letech a naopak stoupla po druhé světové válce v letech padesátých? Došlo v té době ke změně postojů nebo sehrály roli faktory jiné?⁸⁸

Nahlédnout do natálního chování určité skupiny žen nám může pomoci rozumět více tomu, které faktory jsou v této skupině důležité. Nosné může být slyšet, proč ekonomická nejistota, která na tuto skupinu doléhá stejně jako na každou jinou skupinu v české populaci, tyto ženy od mateřství neodrazuje? Jak se s těmito tlaky tyto ženy vyrovnávají? Jaké postoje jsou motorem, který tyto ženy vede k tomu, že se stávají matkami více dětí?

3.3 Církev bratrská a děti

Naše respondentky jsou členkami Církve bratrské, církve kongregačně- presbyterního zřízení. Počet členů od revoluce narostl o jednu čtvrtinu a nyní má tato církev přes 10 000 členů. Tato církev uznává Bibli jako Boží slovo, členství v této církvi je bráno jako závazek, kdy se člověk vstupující do této církve mimo jiné zavazuje i k pravidelným návštěvám bohoslužeb a příkladnému životu.⁸⁹

Děti jsou v této církvi deklarovaná hodnota. Na stránkách Církve bratrské je *Stanovisko k potratům*, které bylo doručené vládě, parlamentu a prezidentu ČR.⁹⁰ Toto stanovisko se zabývá přípustnými situacemi pro umělé přerušování těhotenství, které vidí pouze jako krajní variantu při ohrožení života matky. „Z morálního hlediska je umělý potrat přípustný v případě ohrožení života matky, po vyčerpání všech jiných možností.“⁹¹ Celé stanovisko Církve bratrské k otázce umělého přerušování těhotenství, začíná vyznáním: „Věříme a vyznáváme, že Bůh je dárce života a Pánem nad životem a smrtí.“⁹² Z tohoto vyznání tedy vidíme, že Bůh je zde brán jako ten, kdo je Pánem nad životem, tedy ho dává i bere a rozhoduje o něm. Potrat tedy nezůstává jako volba v době, kdy se dítě časově či finančně nehodí, protože tato volba nezůstává v rukou

88 Esping–Andersen, 2005, str. 7.

89 Církev bratrská, Řád, článek 13.

90 Církev bratrská, 1993.

91 Tamtéž.

92 Tamtéž.

člověka. Neboť tato církev věří, že dárce života není člověk, který má svůj osud ve svých rukou a může s ním nakládat podle svého uvážení.

Statisticky ověřit průměrný počet dětí členů církve by bylo velmi náročné. Jako vzorek je však možné použít počet dětí u kazatelů, duchovních této církve, jak ukazuje následující tabulka. V Církvi bratrské je 84 aktivních ordinovaných kazatelů, kteří pracují buď na sboru, kazatelské stanici nebo v jiné duchovní službě. Průměrně má jeden kazatel Církve bratrské 2,7 dítěte.

Tabulka č. 1: Počet dětí v rodinách kazatelů Církve bratrské

Počet dětí	Počet kazatelů s tímto počtem dětí
0	4
1	6
2	27
3	27
4	16
5	2
6	2
Průměrný počet dětí	2,7

Zdroj: Vlastní sběr dat v září 2013 na kazatelské konferenci Církve bratrské.

Z této tabulky vidíme, že počet dětí mezi kazateli Církve bratrské je výrazně vyšší, než je tomu ve většinové populaci. A tedy pravděpodobně jsou děti v této církvi hodnotou nejen deklarovanou.

3.4 Faktory zvyšující počet dětí v rodině

Zabývali jsme se skupinami, v kterých je porodnost vyšší, dále jsme se zabývali konkrétní církví, které jsou naše respondentky členkami. Nyní si položíme otázku, které faktory mohou porodnost zvýšit. Které životní okolnosti mimo národnost a náboženské vyznání mohou v konkrétním příběhu ženy porodnost zvýšit?

Jak bylo řečeno výše, populace ČR považuje dvě děti za ideální počet a pravděpodobnost narození třetího dítěte je nízká. Vyšší počet dětí než tři je v České republice tak malý, že se ve statistikách již nerozlišuje a spadá do kategorie tři a více dětí. „Při zachování plodnosti z roku 2012 podle pořadí narození dětí by na jednu ženu

*připadlo průměrně 0,719 dítěte prvního, 0,542 dítěte druhého a 0,191 dítěte třetího a vyššího pořadí.*⁹³

Svobodová shrnuje faktory, které mohou příznivě ovlivnit větší počet dětí, které se ženě narodí. Uvádí, že roli může hrát, jestli žena žije ve městě, nebo v malé obci, s tím, že v menších obcích se častěji rodí více dětí. Dále uvádí, že roli může hrát počet dětí v její primární rodině, v které žena sama vyrostla. Ženy, které vyrůstají bez sourozence, mají totiž obvykle dětí méně, a naopak, pokud je žena z více dětí, častěji má také sama dětí více. Dalším faktorem je věk ženy při prvním a druhém dítěti. Roli může hrát i nový partnerský vztah, kdy si žena chce pořídit dítě s novým partnerem, i když děti již má ze předešlého vztahu.⁹⁴

Dalším významným vlivem je vzdělání ženy, kdy *„zjednodušeně je možné konstatovat, že podíl dětí narozených ve třetím a vyšším pořadí klesá spolu s rostoucím vzděláním matky“*.⁹⁵ Vysokoškolačky mají v Česku méně dětí než ženy se vzděláním nižším. Nejvíce dětí mají ženy se vzděláním základním. Přes tyto rozdíly se ve výzkumech opakovaně ukazuje, že stále ideálem je rodina dvoudětná, což dokazují opakované výzkumy, které se ideálním počtem zabývají. *„Zajímavým zjištěním nicméně je, že nezanedbatelný podíl respondentů, kteří mají tři a více dětí, považuje za ideální počet dvě děti v rodině, tzn. v současnosti mají více dětí, než si původně přáli. Z toho vyplývá, že děti vyššího pořadí jsou v řadě případů neplánované.“*⁹⁶

3.4 Shrnutí

Zabývali jsme se tím, v kterých skupinách se rodí více dětí. Jsou to skupiny národnostní a skupiny náboženské. Dále jsme sledovali faktory, které porodnost zvyšují. Vliv vzdělání, partnerství, původní rodiny, ale i místa, kde člověk žije, což jsou všechno faktory, které mohou porodnost zvýšit.

A zabývali jsme se i konkrétní církví, jejímiž členkami jsou naše respondentky, a tím, jak tato církev vnímá děti a jak se projevuje tato deklarovaná hodnota dítěte v kazatelských rodinách a počtu dětí, které tyto rodiny mají. V další části již můžeme přejít k samotným rozhovorům s respondentkami, k tomu, proč ony samy mají dětí více,

93 Český statistický úřad. *4 Porodnost a plodnost*.

94 Svobodová, 2007, str. 29-31.

95 Tamtéž, str. 17.

96 Svobodová, 2008.

než je v České populaci zvykem. Pokusíme se porozumět tomu, které faktory hrají v této skupině žen roli a ovlivňují reprodukční chování těchto žen.

4 Výzkum

4.1 Představení kvalitativního výzkumu

Pro účel této práce bude použita metoda hloubkového rozhovoru. Šed'ová popisuje hloubkový rozhovor jako metodu, „*jejímž účelem je získat vylíčení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů*“.⁹⁷ Tato metoda se jeví jako vhodná právě s ohledem na to, že chceme porozumět konkrétním příběhům žen s ohledem na to, které faktory sehrály roli ve vyšším počtu dětí, které tyto ženy mají. Slepíčková a Fučík píší, že „...*ženu rodičovství zasahuje více, žena je zvyklá o této sféře rozhodovat za oba partnery*“.⁹⁸

Toto tvrzení nelze použít na všechny páry. U některých párů je počet dětí společně plánován. Hraje zde však roli to, že žena je ta, kdo dítě rodí, je ta, kdo častěji s dětmi zůstává doma. Perspektiva ženy i muže je důležitá, přesto rozhovory budou vedeny pouze s ženami a jejich perspektiva bude ta, které se budeme věnovat.

Rozhovory budou vedeny s osmi respondentkami, které mají více dětí, než je mezi jejich vrstevnicemi běžné. Předmětem zájmu bude životní příběh těchto žen: Kolik dětí chtěly tyto ženy mít a jestli všechny své děti plánovaly. Kde se seznámily se svým partnerem. Budou dotazovány na svou náboženskou příslušnost, vzdělání. Jaké faktory sehrály roli v tom, že jsou matkami čtyř a více dětí. A v neposlední řadě budou respondentky dotazovány na důvody z první části, které sehrávají v naší společnosti roli: Jak se vyrovnávají s ekonomickou a sociální nejistotou? Bojí se ony samy, že jejich děti budou znevýhodněny vysokým počtem sourozenců? Doléhá na ně nestabilita a časté změny v sociální politice? Nelitují toho, že se nemohou věnovat více své kariéře? Touží vůbec po ní nebo jim práce nechybí? Pokud pracují, pak proč? Bude nás zajímat, jestli se ve společnosti s tak vysokou rozvodovostí obávají rozpadu vztahu. V kolika letech měly své první dítě? Respondentkám bude dán prostor, aby mohly vyprávět. Počet dětí 4 a více je zvolen s ohledem na to, že jedno a dvě děti jsou v naší společnosti obvyklé. Ještě se třemi dětmi se můžeme setkat, ale mít v rodině více než tři

97 Švaříček, 2007, str. 159.

98 Slepíčková, 2009, str. 288.

děti již v Česku obvyklé není, což můžeme vidět na stránkách Českého statistického úřadu. V roce 2012 se narodilo celkem 108 576 dětí. Z toho se

narodilo nejvíce dětí ženám prvorodičkám. Bylo to 51 476 dětí. Jako druhé dítě se narodilo 41 826 dětí. Jako třetí, čtvrté, či vyšší v pořadí se narodilo 15 274 dětí.⁹⁹ Znamená to tedy, že údaj tři a více dětí je v jedné kolonce, takže kolik dětí se narodilo jako čtvrté, či vyšší v pořadí již ze stránek statistického úřadu nezjistíme. Tento počet je pravděpodobně z pohledu statistického úřadu tak nízký, že jej není třeba specifikovat a dále rozvádět.

Respondentky byly vybrány metodou sněhové koule, kdy jedna žena doporučila další ženu, o které ví, že má také děti více. Respondentky jsou nakonec všechny členkami Církve bratrské, ač to nebyl původní záměr. Rozhovory probíhaly otevřeně, ženy byly ochotné hovořit velmi osobně. K osobní atmosféře rozhovorů patří také tykání, neboť jsme vrstevnice a obvykle to byly ženy, s kterými mám některé společné známé.

Z uvedených charakteristik respondentek vyplývá, že tyto ženy jsou z jedné sociální skupiny. Přiměřeně této skutečnosti je volena i metoda výzkumu. Cílem je porozumět faktorům, které hrají či nehrají roli právě v této skupině. Bylo by samozřejmě možné pokusit se výzkumem zasáhnout více takových skupin, ale to by již překročilo rozsah této práce.

Jména dětí těchto žen byla po domluvě s respondentkami přepsána na syn/dcera a jejich křestní jména i jména manželů byla změněna. Rozhovory probíhaly v kavárně či u respondentek doma, ženy byly velmi otevřené, vyprávěly své příběhy, jaké to pro ně je být matkami více dětí. Rozhovory probíhaly v rozpětí dvou měsíců v období mezi zářím až listopadem roku 2013, průměrně rozhovor trval 45 minut. Tyto rozhovory byly nahrávány a následně doslovně přepsány a metodou kódování rozčleněny do tematických celků, jak je patrné z následující analýzy. Tyto tematické kódy jsou doplněné o některé přímé citace respondentek, které ilustrují zvolené téma.

4.2 Představení respondentek

Nejprve budou respondentky představeny z pohledu jejich náboženského vyznání a víry v původní rodině, v které vyrostly, a jejich dosaženého vzdělání.

⁹⁹ Český statistický úřad. *4 Porodnost a plodnost*.

Představení respondentek

Všechny respondentky jsou členkami Církve bratrské. Ve své církvi jsou aktivní a pravidelně navštěvují shromáždění. V současné chvíli jsou všechny vdané za muže, kteří jsou členové stejné církve. Sedm žen se se svým současným partnerem seznámilo v církvi. Jedna žena svého partnera potkala mimo církev, ale po tom, co se stal jejím partnerem, oba uvěřili v Boha a stali se členy této církve.

Víra v původní rodině

Čtyři z dotazovaných žen vyrostly v nevěřící rodině a s křesťanstvím se setkaly až v dospělosti. Dvě respondentky vyrostly v rodině křesťanské, kde oba rodiče byli věřící a byli členy nějaké církve. Dvě respondentky měly jednoho rodiče křesťana a druhého bez vyznání.

Vzdělání respondentek

Šest žen z osmi jsou vysokoškolačky, dvě jsou absolventky vyšší odborné školy sociálně právní. Tři ženy vystudovaly Pedagogickou fakultu, jedna vystudovala Evangelickou teologickou fakultu. Další respondentka vystudovala vysokou školu s technickým zaměřením a jedna z nich Přírodovědeckou fakultu.

4.3 Analýza rozhovorů

Nyní představíme zvolené kódy, které byly buď záměrně v rozhovoru s respondentkami sledovány anebo při následné analýze z textu vyplynuly.

Počet a plánování dětí u respondentek

Pět respondentek mi během rozhovoru sdělilo, že ten počet dětí, který mají, neplánovaly, že plánovaly počet nižší. Jedna má přesně počet dětí, který vždy plánovala. A dvě respondentky mají nižší počet dětí, než plánovaly a chtěly. Opakovaně se objevoval v rozhovoru motiv neplánovaného dítěte. Tři ženy přímo hovořily o metodě plánovaného rodičovství, měření bazální teploty a počítání plodných a neplodných dní, která v jejich případě nefungovala a zasáhla do výsledného počtu dětí, který mají.

Elena otěhotněla i přes praktikování metody plánovaného rodičovství během tří měsíců po svatbě, poté opět otěhotněla během šestinedělí. První dvě děti se jí tedy narodily

neplánovaně do dvou let po svatbě. Další děti, třetí a čtvrté v pořadí, již s manželem plánovali. Páté dítě, které porodila, bylo opět neplánované a již s ním nepočítali.

Věra otěhotněla neplánovaně během prvních třech měsíců po svatbě, v době prvního ročníku studií na vysoké škole. Druhé dítě opět neplánovaně počala ve třetím ročníku vysoké školy. Třetí dítě bylo počato plánovaně. Poslední, čtvrté dítě, bylo počato, když se již vrátila do práce a žádné další dítě již neplánovala. Přesto otěhotněla. Po čtvrtém porodu podstoupila sterilizaci.

Blanka první dítě porodila v devatenácti letech do roka po svatbě a po dvou letech se jí narodilo druhé dítě, které s manželem plánovala. Poté do roka a půl neplánovaně otěhotněla s třetím dítětem. Bylo jí 23 let, když čekala své třetí dítě. Čtvrté dítě měla plánovaně s větším časovým odstupem.

Michaela plánovala první dvě děti, neplánovaně otěhotněla s třetím dítětem. Třetí dítě sice s manželem zvažovali, ale s větším odstupem. Další dítě již nechtěli, přesto opět otěhotněla. Michaela má děti čtyři.

Dana otěhotněla hned po svatbě, během studií. Další dvě děti plánovala. Dana všechny děti rodila císařským řezem. V Čechách se považuje za bezpečné absolvovat dva císařské řezy. Přesto se Dana rozhodla pro třetí dítě. Poté neplánovaně otěhotněla po čtvrté, což již bylo pro její zdravotní stav velmi riskantní. Přesto se rozhodla, že si dítě nechají, a porodila čtvrté dítě. Všechny své děti porodila císařským řezem.

Lenka má méně dětí, než plánovala. Její čtyři děti byly plánované, a ačkoliv jich chtěli s manželem více, díky zdravotnímu stavu matky už další nemají.

Dáša původně plánovala dvě děti. Potřetí otěhotněla neplánovaně. Dítě však potratila a to podle ní mělo za důsledek, že nakonec třetí dítě chtěla. Po porodu třetího dítěte se s manželem rozvedla. V církvi se seznámila se svým současným manželem, s kterým má další dítě. Manžel si z předešlého manželství přivedl dvě děti, které měl v péči. V současné době vychovávají šest dětí. Čtyři děti Dáša porodila, dvě děti má v pěstounské péči a považuje je za vlastní.

Milada byla nejstarší matka z respondentek. První dítě se jí narodilo pár měsíců před třicátým rokem. Všechny své děti plánovala. S manželem chtěli mít čtyři děti. Poslední, čtvrté, dítě se jí narodilo, když jí bylo 42 let.

Věk respondentek při jejich (první) svatbě

Všechny respondentky se vdávaly ještě před třicátým rokem svého života. Respondentky uzavíraly manželství v devadesátých letech. V roce 2012 byl průměrný věk při prvním sňatku u žen 29,6 roku¹⁰⁰. Což byl věk pouze nejstarší z nich. Průměrný věk žen, které vstupují do manželství, se každým rokem mírně zvyšuje.

Věk respondentek při narození prvního dítěte

Všechny ženy porodily své první dítě v manželství. Pěti respondentkám se narodilo první dítě do roka od svatby. Jedna respondentka měla své první dítě dva roky po svatbě. Dvěma respondentkám se narodilo první dítě po třech letech od uzavření manželství. Všechny respondentky se vdaly a měly první dítě ještě před třicátým rokem života. Tyto ženy měly své první dítě v druhé polovině 90. let a na začátku nového tisíciletí. I v devadesátých letech byl tento trend zvyšujících se počtů narozených dětí mimo manželství již patrný. Přesto v tomto ohledu je sňatečnost v této skupině žen velmi kompaktní a všechny tyto ženy jsou vdané a všechny děti porodily v manželství.

Respondentky a jejich původní rodina

Sedm respondentek uvedlo, že byly ovlivněné původní rodinou, počtem dětí, v kterém vyrostly, vztahy v rodině. Jedna respondentka si není vědoma toho, že by ji původní rodina příliš ovlivnila. Další respondentka vnímá, že ji ovlivnilo to, že sama je z více dětí a jí se tento typ vícedětné rodiny líbil.

Jedna respondentka vnímá, že ji ovlivnilo to, že její matka byla doma a věnovala se pouze dětem, a to pro ni stalo modelem, který přijala za svůj. Byla ze čtyř dětí, což jí v dětství připadalo jako příliš velký počet dětí, sama nyní čeká páté dítě.

Čtyři respondentky měly potřebu se vymezit vůči rodičům. Chtěly rodinu jinou, než v které vyrostly. Výpovědi se týkaly touhy po lepším vztahu s partnerem, anebo se vymezení vůči původní rodině týkalo přístupu k dětem.

Blanka: ... *No já si myslím, že moje dětství bylo takový nenaplněný citově, takže já jsem se těšila na ty děti a říkala jsem si, že ten cit jim chci dát...*

Věra: *Měla jsem pocit (v dětství), že vlastně tak úplně nikam nepatřím. A to jsem nechtěla dát svým dětem.*

¹⁰⁰ Český statistický úřad. *Sňatečnost*.

Dáša: (Rodiče) *byli chladní, neobjali nás, nedali nám pusy. To jsem chtěla dělat jinak.*

Důvod, který respondentky uvádí, proč mají více dětí

Dvě respondentky v rozhovorech zmínily, že v jejich životě se hrálo roli, že se v dětství cítily opuštěné. Mateřstvím řešily pocit samoty, chtěly tím vybudovat něco, kam budou patřit. Dvě ženy uváděly jako hlavní důvod počtu dětí, které mají, že více dětí vždycky chtěly. Jedna respondentka zmínila, že původně chtěla děti dvě a ač třetí dítě neplánovala, když neočekávaně otěhotněla a poté potratila, přineslo jí to pocit ztráty a po dalším dítěti začala toužit.

Dále se hrálo roli v jednom příběhu ženy rozvod, kdy nové manželství přineslo touhu mít s následně s dalším partnerem ještě jedno dítě. Proto nové partnerství byl důvod pro zplození dalšího dítěte.

Pět žen zmínilo, že zde se hrálo roli neplánované těhotenství, které ovšem viděly jako Boží vedení. Tři ženy explicitně zmínily Boží působení v počtu dětí, které mají.

Elena: *Takže myslím, že Pán Bůh ví, co dělá, i když já to třeba nevím, co on dělá, a že to Boží načasování je jiné než to moje.*

Dana: *...to čtvrté bylo úplně neplánované ... ale ta hodnota toho dítěte je mnohem větší pro mě, než že nebudu mít značkový boty ... Prostě děti vidím jako dar od Pána Boha.*

Michaela: *...čtvrté dítě jsem neplánovala. Prostě... a zpětně to hodnotím tak, že Pán Bůh viděl, co potřebujeme...*

Finance

Čtyři ženy, tedy polovina respondentek, uvádějí, že toto téma a finanční situace je věcí priorit. Jak je má člověk nastavené a jaké má hodnoty a co je pro něj důležité. Dvě ženy uvedly, že je skutečně jejich finanční situace složitá. Jedna žena uvádí, že právě dnešní doba je vhodná na to mít děti, protože se lidem nikdy nedařilo tak dobře. Další respondentka uvedla, že jejich finanční situace je velmi dobrá a že je to věcí pracovitosti. Dvě respondentky zmínily, že považují méně peněz za větší přínos pro život svých dětí, neboť děti učí znát hodnotu peněz, učí je, že ne všechny věci jsou jim automaticky dostupné, a to je podle respondentek lépe a pravdivěji připravuje na budoucí život.

Věra: *Já bych řekla, že mít pro děti víc peněz, než je zdrávo, je poměrně nebezpečná věc...*

Blanka: *...i když někdy to těm dětem vysvětlit, že jim nemůžu všechno koupit, nebylo jednoduchý, ale říkala jsem si, že to pro ně je taky dobrá škola, a nakonec možná lepší, než kdyby měly všechno.*

Sociální politika, změny, porodné, školné...

Tři respondentky se shodují, že výhody pro větší rodinu jsou minimální či žádné. Jedna žena zmínila, že pro ni dávky nehrají žádnou roli a nikdy o nich s manželem neuvažovali. Jedna žena zmínila, že právě tuto dobu, díky blahobytu v kterém žijeme, považuje za vhodnou pro to, mít dítě. Další respondentka zmínila, že v 90. letech byly sociální dávky větší, než je tomu dnes, a že tento posun vnímá.

Hypotéka

Během rozhovoru tři ženy zmínily téma hypotéky, ač na toto téma nebyly dotazovány. Tyto ženy vidí hypotéku jako trend, který lidi svazuje a ovlivňuje je, a který nehodnotí pozitivně. A samy pozitivně hodnotí, že hypotéku nemají. Vidí to jako možnost větší osobní svobody v rozhodování a životním stylu.

Kariéra

Pět žen hovořilo o tom, že po celou dobu, co byly s dětmi doma, se věnovaly ještě dalším pracovním aktivitám. Čtyři ženy zdůvodňovaly svou pracovní aktivitu například potřebou vnitřního impulzu, potřebou aktivity, přiznávaly, že jim pouze rodina a péče o děti nestačila.

Věra: *V podstatě jsem, ale celou dobu, co jsem byla doma, něco studovala, tři školy jsem vystudovala ... Jenom rodina mi totiž nestačila.*

Dáša: *Já potřebuji práci kvůli sobě, abych měla nějaký vnitřní impulz... jen vychovávat děti a uklízet by mně nestačilo. Já potřebuji práci.*

Lenka: *...nejsem takový rodinný typ, který vidí svoji realizaci v tom, mít doma uklizeno a mít krásnou domácnost a v ní děti, to myslím, že mi jako úplně nešlo.*

Milada: *...Ale já se bojím, že by mi to vzalo hlavu (být jen s dětmi doma) ... Nestačí mi jen se starat o ty děti. Byla bych ráda, kdyby mě to úplně uspokojovalo, jen ty děti, ale není to tak.*

Dvě respondentky se zabývaly překladatelstvím, překládaly texty a tlumočily konference. Další respondentka založila mateřské centrum, poté soukromou základní školu. Jedna respondentka během rodičovské dovolené vystudovala tři školy a učila průběžně cizí jazyk. Jedna žena se začala věnovat domácímu vzdělávání a dnes pracuje jako konzultant v tomto oboru. Přesto dvěma z nich mateřství změnilo priority a více jim přineslo důraz na finanční ocenění jejich práce, které pro ně dřív nebylo tak prioritní. Ač se tyto ženy snažily zapojit do pracovního procesu, mateřství jim následnou pracovní aktivitu ovlivnilo. Ženy vyhledávaly práci, která byla buď na částečný úvazek, nebo nějakým způsobem souvisela s jejich dětmi, nebo šla zkombinovat s péčí o ně.

Tři ženy se věnovaly pouze dětem a jakoukoli touhu po seberealizaci v době, kdy byly s dětmi doma, neměly.

Dvě respondentky přímo definovaly sebe tak, že jim kariéra nic neříká.

Jedna respondentka přikládá svou zaměřenost na rodinu tomu, že se stala matkou již během studií, a tudíž žádnou kariéru neměla, nebyla si však jistá, jestli by tomu tak bylo, kdyby kariéru již měla nastartovanou.

Toto téma přineslo nečekaně fakt, že z osmi matek, které mají čtyři a více dětí, nejsou všechny zaměřeny pouze na rodinu, jak by se dalo očekávat. Pět matek po celou dobu, kdy byly s dětmi doma, pracovaly. Čtyři přímo z důvodu, že by jim nestačilo se pouze starat o děti. Jen dvě matky přiznaly, že je kariéra nikdy nelákala, a není to téma nosné v jejich životech.

Církev a jak se lidé v církvi vzájemně ovlivňují

Sedm žen vidí děti jako deklarovanou hodnotu v církvi. Vnímají to, že lidé jsou v církvi k rodičovství povzbuzováni a vícedětné rodiny jsou běžné.

Zmiňovaly, že jsou ovlivňovány tím, že se pohybují mezi skupinou lidí, kteří mají větší počet dětí, pro které jsou děti hodnota. Jedna respondentka zmínila to, že vnímá kulturní podmíněnost počtu dětí.

Další respondentka zmínila to, že pokud se člověk nějakým způsobem liší od většinové společnosti, tak je jednodušší se obklopovat lidmi se stejným životním stylem a stejnými názory.

Michaela: *Člověk si musí nejdříve uvědomit, co je pro něho důležité, jaké má hodnoty, a obklopit se i takovými lidmi, kteří mají podobné hodnoty. Když jsi v kontaktu s jinými*

lidmi s jinými hodnotami, tak tě to stahuje a rozhazuje tě to. V církvi je mít víc dětí běžné a děti jsou hodnota, je pro mě jednodušší být s lidmi, kteří to mají stejně.

V tomto tématu tedy zaznělo nejen to, že jsou lidé ovlivněni kulturou, v které žijí, ale že i církve přináší důraz na to, že děti jsou požehnáním a darem. Na druhou stranu je však důležité i to, že tato deklarovaná hodnota lidi v církvi skutečně ovlivňuje, a proto nejsou vícedětné rodiny v této skupině výjimečné a lidé se tím vzájemně podporují.

Potrat

Čtyři ženy, ač na potrat nebyly dotazovány, ho samy zmínily. Tři z nich v souvislosti s tím, že čekaly neplánovaně dítě a s tímto faktem se musely smířit. Ve dvou případech byly ženy nejdříve přesvědčeny, že další dítě by bylo nad jejich síly. V jednom případě hrozilo vážné zdravotní riziko.

Dana: *... nikdy jsme nezvažovali variantu nějaké interrupce. V tom čtvrtém případě to bylo trochu komplikované, čtvrtý císař to už bylo zdravotní riziko...*

V tomto příběhu byla respondentka potratu nejbližší, protože ho oproti ostatním zvažovala, ale nakonec i díky manželovi ho nepodstoupila. Další dvě respondentky měly potřebu zdůraznit, že v jejich situaci pro ně interrupce nebyla alternativa.

Jedna žena pak vyprávěla příběh své prababičky, která při interrupci zemřela, a tento příběh je pro respondentku důležitý, protože ho vnímá jako příběh její rodiny, který rodinu i ji ovlivnil. Téma potratu bylo zmíněno polovinou respondentek. Bylo spojeno především s faktem neplánovaného těhotenství, které nakonec respondentky přijaly.

Samovolný potrat

Dalším tématem, které se u dvou respondentek vynořilo bez dotazování, bylo téma samovolného potratu, který obě zažily, a vnímaly ho velmi traumaticky. U jedné z nich pak po samovolném potratu vznikla potřeba mít další dítě, i když je předtím již neplánovala.

Milada: *...a člověk se s (potratem) musel vyrovnávat, ale nikdo si s námi nevěděl rady a nikdo nám pak nepomohl, a protože se to nebralo vážně, tak jsem upadla do deprese...*

Dáša: ...a jak jsem potratila, tak najednou ve mně vzniklo takové velké fyzické a psychické prázdno. Tím, že jsem měla mít dítě a najednou nebylo, ve mně vznikla potřeba mít to třetí.

Děti jako hodnota

V otázce, co jsou hodnoty respondentek a co jim děti v životě přinášejí, se objevovaly tyto odpovědi: *Děti jsou svědectví pro lidi, velká radost, to nejlepší v životě, vzácná věc, investice do budoucnosti, moje bohatství, dar od Pána Boha, radost i starost, smysl, hodnota, požehnání od Hospodina.* Všechny ženy mluvily o dětech buď tak, že je chtěly anebo že je dostaly od Boha, protože on ví lépe než ony, co potřebují. Pro všech osm žen jsou děti hodnota, které stojí za to podřídit své plány.

Nestabilita partnerských vztahů

Tři respondentky se tímto tématem nikdy nezabývaly. Sedm z nich rozvod nepovažují za jakoukoli alternativu. Jedna respondentka je rozvedená a považuje větší rodinu za ještě rizikovější, protože ve větší rodině musí lidé na sebe brát větší ohledy a musí se více obětovat jeden pro druhého a snížit své nároky. Tím, že jsou lidé, podle ní, dnes vychovávaní k sobectví, se tlak na větší rodiny ještě násobí a je větší riziko, podle ní, že se vztah rozpadne.

Dáša: *Myslím, že větší rodina je rozpadem ještě více ohrožena, že to většinou ti muži neustojí. Dokud jsou malé miminka, tak jsou roztomilé, ale potom když máš doma děti v pubertě, je to náročné. A když muži nejsou zralí, a těch zralých mužů ubývá, tak nedokáží vychovávat starší děti a vést je.*

Tři ženy jsou přesvědčeny o tom, že rozpady manželství jsou věci nedostatečné přípravy a falešného očekávání, a toho, že dnes jsme méně zvyklí přinášet nějaké oběti.

Elena: ... *v mnoha případech to je nějaká podceněná příprava na manželství, že se lidi zaláskují, ale nikdo s nimi nepobere nějaké závažné otázky, co se týká financí, dětí, různých pohledů na život.*

Blanka: *Ale je to taky o těch dvou, že se opravdu rozhodnou a že mají v sobě tu odpovědnost, že to chtějí a udělají pro to maximum.*

Dana: ...*lidi jsou rádi nezávislí a z toho může vyplývat tento důvod...nejdou do ničeho naplno, ten vztah, závazek, určitá hloubka...*

Antikoncepce

Čtyři respondentky zmínily téma antikoncepce. Tři z nich zmínily přímo to, že hormonální antikoncepci nikdy nebraly. A jedna zmínila, že ona sama žádnou antikoncepci nepoužívala. Všechny tyto ženy aspoň jednou počaly své dítě neplánovaně.

Během rozhovoru tři respondentky zmínily, že jako antikoncepci používaly metodu plánovaného rodičovství, která u každé z nich alespoň v jednom případě selhala.

Možnost být s dětmi doma

Ač na toto téma respondentky nebyly dotazované, přesto samy zmiňovaly fakt, že s dětmi zůstávají déle doma. Čtyři ženy zmínily přínos toho, že jsou s dětmi doma. Vnímají to jako něco, co je pro jejich děti dobré. Jedna žena zmínila, že k tomu být doma by neměla motivaci, kdyby měla dítě jenom jedno. Další vnímá to, že být s dětmi delší dobu dnes není obvyklé, ale ona to vnímá jako možnost větší blízkosti s dětmi i možnost více kontrolovat vlivy, které na děti působí. Jedna respondentka naopak být s dětmi doma nepovažuje za nutné.

Důvěra v Boha

V rozhovorech velmi výrazně zazníval motiv důvěry. Respondentky opakovaně hovořily o tom, že jejich život není pouze v jejich rukách a jejich rozhodnutí neleží pouze na nich. Tento motiv se v rozhovorech opakovaně objevoval.

Respondentky vnímaly děti jako dar od Boha. A objevovala se i důvěra v to, že se o ně Bůh stará a pečuje o ně. Mluvily o konkrétních příbězích, kde vnímaly Boží péči o ně a jejich rodinu.

Milada: *Já myslím ale, že je to i o tom, že člověk věří Bohu, že se to nějak zvládne...*

Dana: *...protože nám Pán Bůh dal děti brzo, tak si nevybavuji, že bych řešila, že chci tolik a tolik dětí tehdy...*

Elena: *...myslím, že když Pán Bůh dá dar života, což je zázrak každopádně, tak že už člověk do toho nemá co mluvit, z jakýchkoli důvodů, ať už finančních, nebo vlastního pohodlí...*

Michaela: *...Přesto další dítě přišlo...zpětně to hodnotím tak, že Pán Bůh viděl, co potřebujeme.*

Lenka: *Takže určitě, kdybych byla zdravotně v pořádku, tak bychom měli ještě další děti, kdyby Pán Bůh dal.*

Blanka: *...jsme věřili, že se Pán Bůh postará, a opravdu to tak bylo, že jsme netrpěli nouzí.*

Jedna respondentka zmínila, že po tom, když v Boha uvěřila, zmizela z jejího života prázdnota, bezsmyslnost a strach z budoucnosti. Právě protože uvěřila, že někdo jiný má její život v rukou a má nad ním kontrolu.

Tyto momenty, které v rozhovorech zaznívaly, se dotýkaly témat vedení Bohem, důvěry v jeho péči. Děti, které jsou někým dané jako dar a záměr, respondentky přijímají, ať je plánovaly, nebo ne. V rozhovorech se motiv důvěry v Boží existenci a jeho vedení opakovaně v rozhovorech objevoval.

4.4 Shrnutí výzkumu

V první části této práce jsme shrnuli hlavní důvody nižší porodnosti v odborné diskuzi. Snažili jsme se vnímat porodnost v Česku v souvislostech, které ji ovlivňují. Tyto důvody byly shrnuty do osmi základních okruhů.

V druhé části této práce jsme se mohli zabývat životním příběhem a postoji osmi věřících žen, které vybočují z natálního chování většinové společnosti. Tyto ženy žijí v české společnosti, kde je úhrnná plodnost nižší. I ony vnímají důvody, které ovlivňují počet dětí v této společnosti. Důvody, které vedou k nízké porodnosti většinové společnosti, jsme se snažili reflektovat v rozhovorech s respondentkami. Naše respondentky, ač nejsou ovlivněny těmito důvody, nejsou od nich odtrženy.

Partneři respondentek i dotazované ženy jsou členy jedné protestantské církve. Vdaly se a měly první dítě ještě před třicátým rokem, věk prvorodiček je odborníky považován za důležitý faktor v konečném počtu dětí, které žena má. Tyto ženy jsou matkami celkem 35 dětí. Pět žen přiznalo, že mají větší počet dětí, než samy plánovaly.

Šest respondentek jsou vysokoškolačky, dvě jsou absolventky vyšší odborné školy. Vyšší vzdělání žen je také jeden z faktorů, který může ovlivnit konečnou porodnost. V Česku mají vysokoškolačky nižší počet dětí, jak je shrnuto v první části této práce. V této části byl shrnut i novější trend, který se objevil v některých evropských státech, kde se zdá, že se tento trend obrací, a některé vysokoškolačky mají vyšší počet dětí než ženy se vzděláním nižším. Pravděpodobně tedy, když už vysokoškolačka děti má,

projeví tím svou orientaci na rodinu a obvykle u jednoho dítěte nezůstane. V Česku tento trend doposud pozorován nebyl, přesto naše respondentky, ač je většina z nich vysokoškolsky vzdělaná, má větší počet dětí, než je v naší společnosti běžné.

Při rozhovoru s těmito ženami vyšlo najevo, že nejsou všechny zaměřeny pouze na rodinu, ale pět respondentek zůstalo i přes větší počet dětí aktivních i mimo rodinu. Z výzkumů Hakimové vidíme, že největší počet žen jsou ženy adaptivní, které chtějí skloubit rodinný i profesní život. Představa toho, že matky více dětí, jsou ženy zaměřené pouze na rodinu, se v této skupině žen nepotvrdila.

Důležitým tématem, které se v jednotlivých rozhovorech opakovalo, byla důvěra. Důvěra v to, že život respondentek není věcí náhody, že rozhodování neleží pouze na nich, ale že Bůh má jejich život ve svých rukou, a to dává jejich příběhu smysl. Dává smysl i jednotlivým událostem, které se v jejich životě i neplánovaně dějí. Děti jsou těmito ženami vnímány jako dobrý dar od Boha, jako požehnání. Tento pohled ovlivňuje i další oblasti života těchto žen.

Ty respondentky, které v rozhovoru zmínily potrat, měly potřebu zdůraznit to, že pro ně potrat není přípustný, protože vnímají děti jako dar. V jednom případě u respondentky šlo dokonce o velmi vážné zdravotní riziko, kdy respondentka čekala čtvrté dítě, které se narodilo čtvrtým císařským řezem, což je v naší zemi považováno za velmi riskantní, přesto pro ni potrat nebyla alternativa. Další žena věděla, že by čtvrté dítě nezvládla, přesto ale otěhotněla a zpětně tuto zkušenost hodnotila tak, že Pán Bůh věděl, co ona potřebuje, dítě přijali a mají pocit, že bez něho by jejich život nebyl tak bohatý.

Potraty nejsou v České republice okrajová záležitost. V roce 2012 bylo provedeno 23032 umělých přerušení těhotenství.¹⁰¹ V tom samém roce se pak živě narodilo 108 600. Český statistický úřad uvádí, že: „z celkového počtu těhotenství skončilo v roce 2012 umělým přerušením těhotenství 15,7 %.“¹⁰²

Tím, že tyto ženy věří, že děti jsou dar od Boha, věří i tomu, že Bůh je dárce života a má lidský život ve svých rukou, proto děti přijímají, i když je samy třeba původně neplánovaly. Tyto ženy věří tomu, že těžké věci do života patří a mohou z nás

¹⁰¹ Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, 2013, str. 11.

¹⁰² Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva 1. až 4. čtvrtletí 2012.*

dělat kvalitnější lidi. Zdá se, že i tento faktor jim pomáhá se vyrovnávat s věcmi, které velká rodina přináší, jako například nedostatek financí.

V této perspektivě péče a vedení a víry, že i těžké věci se mohou obrátit v dobré, tyto ženy přistupovaly i k neplánovaným těhotenstvím, která se u nich vyskytla. Vždy se s dítětem brzy vyrovnaly, protože věřily v to, že toto dítě je Božím darem. Jejich vztah k antikoncepci se u těchto žen zdál volnější, možná právě proto, že děti jsou deklarovaná hodnota. Těchto 8 matek má dohromady 35 dětí. Z toho 12 bylo neplánovaných. Což je u těchto žen třetina narozených dětí. Víra v to, že někdo jiný má náš život ve svých rukou, může ovlivňovat to, jak jedinec přistupuje ke svému životu. Může vnést i to, že se nebojí zariskovat i co se týče počtu dětí.

Tyto ženy věří, že celý jejich příběh je příběhem, který je někým veden. Patří do něho i to těžké, protože i to nakonec může vnést do života dobré. I to může posunout člověka dál, z rozhovoru vyplývalo, že těžké věci v životě tyto ženy nevnímají jako špatné. Což se promítlo například i do toho, že dvě respondentky považují za zdravé, že jejich děti se setkají s tím, že jako rodina nemají příliš peněz a musí se uskromnit. Ve dvou případech zaznělo, že to respondentky vítají, protože je to podle nich pravdivější a lepší příprava na budoucí život.

Finanční situaci respondentky hodnotily různým způsobem. Dvě přiznávaly problémy s financemi, jedna naopak mluvila o tom, že peněz mají dost. Dvě ženy připomínaly, že ve srovnání s historií si dnes žijeme po ekonomické stránce velmi dobře. U většiny z nich zazníval důraz na to, že mít děti je větší priorit a hodnot a že velkou roli hraje to, s kým se člověk setkává a s kým se srovnává. Přiznávaly vliv církevního společenství, kde jsou děti deklarovaná hodnota a k dětem jsou lidé povzbuzováni. Ve svém okolí pak tyto ženy mají další křesťanské rodiny s více dětmi, a proto větší počet dětí v církvi považují za běžné.

Tato podpora jiných lidí se stejnými hodnotami se zdá klíčová v příbězích těchto žen. Zdůrazňovaly, jak je pro ně důležité, že se scházejí a přátelí s lidmi, kteří sami mají více dětí a kteří více dětí považují za běžné. Dále zaznívalo i to, že jsou ovlivněny tím, že v církvi, jejíž jsou členkami, jsou děti uznávány jako hodnota.

Jedna respondentka zmínila to, že v dnešní době nejsou na děti kladeny žádné nároky, a jsou tím vychovávány k sobectví. Ona se snaží vychovávat děti k tomu, aby

o sebe vzájemně pečovaly, uskromňovaly se, což se přirozeně děje snadněji ve větší rodině, kdy není péče tolik koncentrovaná na jedno nebo dvě děti, ale musí se dělit mezi více dětí. Zároveň děti musí brát větší ohledy jeden na druhého.

Ženy zmiňovaly, že považují za dobré, že mohou být déle s dětmi doma, než je tomu v rodinách s menším počtem dětí. Pouze jedna respondentka zpětně nevidí jako nutnost, být s dětmi doma co nejdéle.

Čtyři respondentky se setkaly s křesťanskou vírou až v dospělosti, protože jejich rodiče věřící nebyli. U dvou respondentek byli věřící oba rodiče a u dvou respondentek byl křesťan pouze jeden z rodičů. Sedm dotazovaných žen mělo potřebu se vymezit vůči svým rodičům a stylu výchovy a partnerství, s jakým se setkaly ve své primární rodině.

Důvody, proč tyto ženy chtěly více dětí, jsou různé. Některé z respondentek považují děti za hodnotu a prostě je chtěly. Jedna žena po rozvodu chtěla dítě s novým partnerem. Dvě respondentky zmiňovaly pocit samoty a vykořenění, které v dětství prožívaly, a tak se snažily vytvořit si skupinu, do které budou patřit. Zřejmě nehrál roli v příběhu těchto žen pouze jeden motiv. Spíš to byla paleta motivů, které je ovlivnily. Říčan popisuje to, že obvykle v životě lidí hraje roli více motivů. *...Určitý čin často slouží více motivům najednou, je vícenásobně determinován.*¹⁰³

Ani u těchto žen není jednoduché zachytit jeden faktor, kterým by šlo vysvětlit, proč mají tyto ženy více dětí. Svou roli hraje víra v Boží řízení, která ovlivňuje důvěru v partnerský vztah. Volnější přístup k antikoncepci a vidění dětí jako hodnoty. Také se tyto ženy nebojí těžších momentů, méně financí, protože nejsou nastavené primárně na vyhledávání té nejjednodušší cesty, což je součástí jejich náboženského přesvědčení.

V souvislosti s tím, že i těžké věci jsou součástí jejich příběhu, zmínila jedna respondentka svoji jednu přítelkyni a jednu známou, které obě čekaly velmi vážně postižené děti, a přesto nepodstoupily interrupci, ale dítě porodily a nechaly ho přirozeně zemřít ve svém náručí. Tato důvěra, že i těžké věci mají nějaký smysl a jsou součástí našeho příběhu, je důvěra biblická. Pomáhá přijmout i těžší věci, které do života patří. Tyto ženy věří, že i těžké věci mají smysl. Nevidí těžkosti jako jevy, kterým je třeba se vyhýbat a eliminovat je.

103 Říčan, 1972. s. 95.

Stojí před námi několik oblastí, kterých se respondentky v rozhovorech dotkly. Tato témata lze strukturovat pro větší přehlednost do čtyř základních faktorů, které ovlivnily příběhy respondentek.

První oblastí jsou životní okolnosti respondentek. Respondentky se vdaly a měly první dítě ještě před třicátým rokem. Je pro ně velmi důležité, že se schází s lidmi, kteří mají stejné hodnoty jako ony. Podtrhují důležitost církevního společenství a ostatních věřících, kteří mají také více dětí. Dvě respondentky pak zmínily to, že větší rodina byla pro ně způsobem jak se vyrovnat s pocitem samoty a vykořenění, kterým v dětství trpěly.

Druhou oblastí je jejich víra a důvěra v Boha, který vede jejich život. Respondentky touto perspektivou nahlízejí na svět, věří, že se v jejich životě neděje nic náhodou. Bůh jejich život řídí a tato životní perspektiva jim pomáhá přijmout i věci neplánované a těžší.

Třetí oblastí jsou pak hodnoty respondentek, které jsou ovlivněny jejich vírou v Boha. Děti jsou hodnota, jsou darem od Boha. Potrat není možnost. Náročné věci do života patří. Když Bůh děti dává, je možné mu důvěřovat, že se i dál postará. Finance nehrají tak zásadní roli, aby určovaly počet dětí v rodině. Setkání dětí s nedostatkem není pro děti špatné.

Čtvrtá oblast se objevila jako důležitá pouze u šesti respondentek. Je jí seberealizace i mimo rodinu. Pro pět žen je velmi důležité, že mají i jinou práci mimo péči o děti a rodinu, tyto ženy práci podle svých slov potřebují. Tři respondentky jsou s dětmi doma a z toho dvě respondentky po profesním životě netouží. Je složité určit, jakou roli v životě respondentek sehrála tato oblast. Pokud je ale seberealizace mimo svou rodinu pro ženu důležitá, jistě pro ni byl důležitý fakt, jestli se jí dařilo udržet si svůj profesní život během doby, kdy měla první děti.

5 Etický rozměr příběhů respondentek

Zabývali jsme se populačními trendy dnešní doby. Snažili jsme se zorientovat v důvodech, které působí na dnešního člověka a udržují počty narozených dětí na nízkých číslech. Dále jsme se zabývali tím, které skupiny lidí z těchto populačních trendů vybočují, a následně byl veden rozhovor s osmi ženami, které mají v dnešní době čtyři a více dětí. Abychom výsledky těchto rozhovorů mohli eticky reflektovat, musíme tyto rozhovory opět vsadit do kontextu společnosti, ve které žijeme.

5.1 Společenský kontext

Reflektovat naši dobu a společnost není lehké. Náročnost tohoto úkolu dobře ilustruje Petrušek¹⁰⁴, který ve snaze ji charakterizovat došel k více než stu označení současné společnosti. Z jeho práce vidíme, jak obtížné to je. Autor ve snaze definovat dnešní dobu seřadil nejrůznější hesla svým významem i opačná, kterými naši dobu popisuje. A tak se v publikaci setkáváme s názvy společnosti: narcistní, hrabivá, marnotratná, ale i filantropická, zdravá, slušná. Tento pluralismus jasně ukazuje, jak mnohostranná a těžko uchopitelná naše společnost je. Jedním slovem by tedy šlo shrnout, že je především zmatená. Podobně vykresluje naši společnost i Lipovetsky: „...*postmoderní kultura je decentralizovaná a různorodá, materialistická i psychologická, pornografická i diskrétní, novátorská i retro, konzumní i ekologická, vumělkovaná i spontánní, spektakulární i kreativní,*“¹⁰⁵ Pluralismus a individualismus nepřináší lidem jen možnost volby vlastní životní strategie, ale přináší i ztrátu jasných hodnot a společně vnímaného dobra.

*„Jasně protiklady jako pravdivost a falešnost, krása a ošklivost, skutečnost a iluze, smysl a nesmysl se stírají, jejich rozpor pozbývá jasných hranic.“*¹⁰⁶

V této atmosféře nejasných společných hodnot jsou přesto věci, které jsou společností uznávány a brány jako hodnotné. Tyto hodnoty jsou však ovlivněny hédonismem¹⁰⁷, zaměřením na zážitek, slast, krásu. A naopak jsou ovlivněny vyhýbáním

104 Petrušek, 2007.

105 Lipovetsky, 2008, str. 16.

106 Tamtéž, str. 61.

107 Kubátová, 2006, str. 28.

se těžkým věcem, které stojí úsilí a sebezapření. „*Postmoralistní zodpovědnost je povinnost zbavená pojmu oběti.*“¹⁰⁸

Společnost se snaží co nejvíce oddálit stárnutí, vyhýbá se konečnosti lidského života. Vztah naší společnosti ke smrti dobře demonstruje, co naše společnost zažívá – nevíme si se smrtí rady. Nehodí se nám do naší představy o světě mládí, štěstí, prosperity a úspěchu. Lidé umírají bez svých blízkých v ústavech, neumíme se loučit s blízkými, rituály jsme eliminovali. „*Stále častěji dochází k pohřbům bez obřadu, k pohřbení bez jakéhokoliv veřejného rozloučení pozůstalých s tělem zesnulého a jeho rakví.*“¹⁰⁹ V této atmosféře vyhýbání se setkání s koncem lidského života se rodí stále méně dětí. Snížila se porodnost, protože děti jsou ekonomicky náročné, stojí energii a úsilí, anebo protože lidé volí jiné životní strategie než rodičovství. Mohli bychom vidět tyto jevy odděleně a nepropojovat smrt s rozením dětí, přesto je třeba se snažit vidět naši dobu v širších souvislostech. Hledat společné jmenovatele a pokusit se porozumět i etickým souvislostem.

Nyní se na téma fertility pokusíme podívat perspektivou dvou etických teorií, utilitarismem a etikou ctností. Utilitarismus je v současném světě etická teorie vlivná. Etika ctností pak nemá takové místo v etickém diskurzu, ale může být v našem tématu přínosná.

5.2 Utilitaristická pozice

Utilitarismus byl jako etický směr v první polovině dvacátého století velmi kritizován. V druhé polovině minulého století pak bylo mnoho pokusů o jeho obnovení a další propracování.¹¹⁰ Došlo k jeho rozmachu, protože jeho hedonistické pozice korelují s dnešní individualistickou společností. Anzenbacher píše, že utilitarismem „*se dnes označuje široké spektrum teorií filosofické etiky, které se po mnoha stránkách od sebe liší.*“¹¹¹

Přesto je možné charakterizovat základní pozice, které Anzenbacher shrnuje do čtyř základních pilířů utilitarismu. **Prvním principem** je následek, kdy dochází k mravnímu

108 Lipovetsky, 1999, str. 232.

109 Špatenková, 2010, str. 109.

110 Anzenbacher, 1994, str. 31.

111 Tamtéž, str. 32-33.

hodnocení pouze na základě důsledků a očekávaných následků jednání. Hledíme tedy na to, co naše jednání přinese.

Druhým principem je užitečnost, kdy hlavním kritériem je prospěšnost a užitečnost důsledků lidského jednání. Důležitým faktorem v tomto principu je uskutečnění něčeho, co lze nazvat samo o sobě dobré. Užitečnost utilitarismu tedy není svévolná, ale je cílená na dobro.

Třetím principem utilitarismu je hédonismus. Definovat dobro z utilitaristické (empirické) pozice lze pouze hedonistickým způsobem. V popředí je uspokojování potřeb a zájmů člověka. Hédonisticky chápané štěstí, slast a radost.

Čtvrtým principem je princip sociální, v kterém je důležité zdůraznit, že v utilitarismu nejde o egoistický hédonismus, ale jde i o štěstí lidí, kterých se čin dotýká, tedy „*co možná největší štěstí co možná největšího počtu lidí*“.¹¹²

V první části této práce jsme se zabývali důvody poklesu porodnosti, které se týkaly především vlivu ekonomické a sociální nejistoty a vyšších nároků, které lidé v naší společnosti mají. Dále byl podtržen vliv vzdělání, kariéry, pozdějšího rodičovství a nestability partnerských vztahů. Velká část těchto důvodů je motivovaná utilitaristickou pozicí. Lidé sami volí, čím svůj život naplní, ženy volí studium, kariéru, děti se rodí později a rodí se jich méně. Lidé volí i různé formy pluralitního soužití. Děti již nejsou jediným a daným posláním partnerství. Tyto důvody, které vedly k nižšímu počtu dětí, vyrůstají z vlastní volby životního naplnění.

Druhá demografická tranzice, které jsme se také podrobněji věnovali v první části této práce, vidí změny v počtech narozených dětí především ve změně postojů lidí s důrazem na seberealizaci jedince, s důrazem na volbu životního naplnění a vlastní výběr různých forem lidského soužití. V pozadí druhé demografické tranzice „*stojí hodnoty individualismu, to je důraz na sebe naplnění a seberealizaci jedince a jeho práva.*“¹¹³ Druhá demografická tranzice tedy nese shodné prvky s hedonistickým principem utilitarismu, který klade důraz na to, že „*Každý určuje v plánu svého života své vlastní preference a tím i profil svého hedonistického kalkulu.*“¹¹⁴ Rabušic vidí druhou demografickou tranzici za nejvlivnější veličinu, která sehrála v poklesu

112 Blecha, 2002, str. 423

113 Rabušic, 2001, str. 177.

114 Anzenbacher, 1994, str. 33.

porodnosti roli.¹¹⁵ Podobnost této tranzice s hédonistickým principem utilitarismu je viditelná.

Možný zmiňuje utilitarismus jako výrazný etický princip. Naznačuje ale, že v dnešním pojetí je to pouhá karikatura etiky. Píše, že v Česku individualismus „zvlčil“ a vytratila se odpovědnost a hrdost člověka „že všechny jeho činy jsou morálně ospravedlnitelné, a bez této hrdosti nezůstává z individualismu nic než chytrácký utilitarismus a sobectví bez všech skrupulí.“¹¹⁶

Podobně kriticky vnímá utilitarismus i Hartmann, který vytýká tomuto etickému přístupu, že mu „chybí filosofické vyjádření pravých hodnot...protože populistická etika zbavuje člověka, jako otroka užitečnosti, kontaktu s pravými hodnotami a smyslem života.“¹¹⁷

Principy utilitarismu však ukazují, že utilitarismus není etikou egoistickou, ale užitečnost, dobro a rozměr druhých lidí tento etický systém zná. Utilitarismus neklade jasné všeobecné hodnoty a tím je blízký naší individualistické společnosti, kde si lidé sami volí své životní strategie a vlastní hodnoty.

Výrazná postava počátku utilitarismu Mill, se již v první polovině 19. století k poklesu porodnosti vyjadřoval. I když tehdy ji teprve předpovídal, vnímal jako hlavní determinantu míry porodnosti životní úroveň člověka. Počet obyvatel podle něho bude více určován strachem z nedostatku než nedostatkem samotným. „Mill věřil tomu, že důležitým prvkem v přechodu ke stabilnímu počtu obyvatel je to, že ženy si spontánně přejí mít méně dětí, než si přejí jejich manželé. Je-li jim dána šance uplatnit svůj názor, porodnost se sníží.“¹¹⁸

Utilitarismus je vlivný etický systém. Jeho hédonistický princip je ve shodě s druhou demografickou tranzicí a ovlivňuje reprodukční chování lidí. Tato práce se snaží nahlédnout na fertilitu očima menšiny. Očima žen, které mají více dětí, než je v naší společnosti běžné, které se neřídí hédonismem, jako hlavním motorem svých činů.

Bylo by chybné hodnotit většinovou společnost tak, že v oblasti porodnosti vychází z perspektiv utilitarismu a naše respondentky touto etikou ovlivněny nejsou. I naše

115 Viz výše str. 11.

116 Možný 1999, str. 17–18.

117 Cakirpaloglu, 2009, str. 37.

118 Rabušic, 1990, str. 58.

respondentky mají děti z různých důvodů. Dvě respondentky v rozhovorech zmínily, že v počtu dětí, které mají, sehrálo roli i to, že se v dětství cítily opuštěné. Mateřstvím řešily pocit samoty, chtěly tím vybudovat místo, kam mohou patřit. Ve velké rodině viděly místo, které jim poskytne zázemí. Impulzem pro jejich jednání bylo vyhnout se samotě. Viděly následek a užitek, který jim vyšší počet dětí přinese. Nechceme stavět vyšší počet dětí, které respondentky mají oproti většinové společnosti, do protikladu k utilitarismu.

Museli jsme se rozhodnout, jakou etickou perspektivu zvolíme pro následně zvolená témata. Vybrána byla MacIntyrova etika ctností. Anzenbacher poukazuje na limity námi zvoleného autora a píše, že to normativní MacIntyre zasazuje do tradice a sociálního kontextu, a díky tomu je není třeba neustále odůvodňovat, protože je lze najít v živých sociálních kontextech.¹¹⁹

MacIntyrův pohled tedy není použitelný pro všechny etické oblasti. V oblasti fertility však použitelný je, neboť děti jsou v naší společnosti obecně přijímaná hodnota. Koncept *child gap* ukazuje, že lidé stále touží po rodičovství. Ačkoli se současná rodina proměňuje, lidé stále považují dvě děti za ideální počet. Děti jsou stále dobro v naší společnosti.

MacIntyre kritizuje morální přístupy, které byly zčásti formované osvícenstvím a přichází se staronovou etikou. Páteří MacIntyrova etického díla jsou tři knihy, z nichž tato práce nejvíce pozornosti věnuje té první a průlomové knize s názvem *Ztráta ctností*.¹²⁰ Důležitost MacIntyrova díla ilustruje i sborník obsahující na třináct studií MacIntyrova myšlení v různých souvislostech.¹²¹ MacIntyrovi je v něm vytýkáno příliš pesimistické vidění moderny, na druhou stranu jeho hlavní argument ve prospěch aristotelských ctností je spíše kladně přijímán. Záhy vyvstaly vážné otázky, zda je MacIntyre blíže křesťanství nebo marxismu.¹²² Nyní představíme MacIntyrovu etiku, abychom ji následně aplikovali na témata, která vyvstala z rozhovorů s respondentkami.

119 Anzenbacher. 1994, str. 142.

120 MacIntyre, 2004. Další knihy autora: *Whose Justice? Which Rationality?* (1988) a *Three Rival Versions of the Moral Enquiry* (1990).

121 Horton, 1994. Název sborníku *After MacIntyre*, navazuje na název MacIntyrovy knihy *After Virtue* (anglický název knihy *Ztráta ctností*).

122 McMylor, 1993. Obsahuje příslušnou sekci zachycující toto téma na počátku 90. let.

5.3 Perspektiva etiky ctnosti

MacIntyre ilustruje naši situaci úvodní metaforou, v které si představuje obraz katastrofy, která postihne vědu, takže bude z větší části zapomenuta. Společnost má střípky teorií a nástroje bez znalostí, jak je používat. Děti se ve školách učí z paměti dochované části tabulky chemických prvků. Používají se odborné termíny bez znalosti jejich významu. Jazyk přírodních věd se používá, ale upadl do chaosu. I kdyby existovala analytická filozofie, nemůže tento chaos odhalit. MacIntyre tímto způsobem popisuje naši společnost. Nerozumíme již souvislostem morálního jazyka. Nerozumíme tomu, jak používáme morální hodnocení a etické soudy, protože neznáme jejich příběh. MacIntyre kritizuje způsob, jakým filozofové komunikují, protože nezohledňují časovou a kulturní rozličnost, a komunikují, tak jako by všichni byli vrstevníci, které nedělí staletí a kultury.

MacIntyre ve své knize předkládá odvážnou tezi, v které tvrdí, že současné etické přemýšlení se ocitá v krizi, protože snaha o racionální zdůvodnění etiky, odříznutá od předchozí morální tradice, se dostala do slepé uličky: „*Stěžejní tezí této knihy je, že selhání zmíněné snahy vytvořilo historické pozadí, na němž lze objasnit krize naší vlastní kultury.*“¹²³ Důsledek této krize je pro společnost zásadní, protože společnost již nemůže dosáhnout morálního konsensu. Nejrozsáhlejší část knihy tvoří důkladná historická argumentace mapující pluralitu přístupů, z kterých se rodí aristotelské pojetí ctností. „*Jednou z překážek, které nám stojí v cestě, je urputně nehistorický přístup současných filozofů k morální filosofii.*“¹²⁴ Autor poukazuje na to, že filozofové argumentují a polemizují s dalšími filozofy, bez ohledu na kulturu a staletí, které mezi nimi leží. Morální filozofie se v průběhu středověku prolíná s křesťanstvím, aby bylo smeteno spolu s odmítnutím aristotelismu v době nástupu osvícenství. MacIntyre rozebírá tři osvícenské projekty:

- Hume zdůvodňuje etický závazek vášněmi.
- Kant buduje racionální a závaznou morálku.
- Kierkegaard nalézá pevný bod v rozhodnutí člověka.

123 MacIntyre, 2004, str. 54

124 Tamtéž, str. 21.

Pokračovatele těchto osvícenských myslitelů vidí v utilitarismu, který MacIntyre odmítá.¹²⁵

V čem tedy spočívá ctnost podle MacIntyry? V závěru historického mapování tradice aristotelského pojetí ctností přiklání se MacIntyre k interpretaci, že „*ctnost je vlastnost, která člověku umožňuje dosáhnout specificky lidský telos, ať již přirozený či nadpřirozený*“.¹²⁶ MacIntyre odmítá redukci mnohosti ctností na jedinou, všechny ctnosti, které během výkladu jmenuje, jsou jen příklady, aniž by uvedl jejich vyčerpávající seznam. Svůj výklad ctnosti staví na třech rysech, kterým ctnost musí podle něho v současnosti odpovídat: Ctnosti jsou součástí praxe, narativní jednoty individuálního lidského života a morální tradice, která musí být zasazena do sociálního kontextu, protože podle MacIntyry člověk není schopen praktikovat ctnosti a usilovat o dobro bez druhých lidí.¹²⁷ MacIntyrova etika nestojí na konkrétních pravidlech lidského chování, ale je stavěná na ctnostech.

Etické přístupy k otázkám fertility a rodiny jsou různorodé. Nešpor poukazuje na to, že diskuze ohledně rodiny z náboženské perspektivy obvykle vychází ze dvou pozic. Buď z tradičního pohledu na rodinu, kde se krize rodiny propojuje s nárůstem individualismu a volá se po návratu autority otce „hlavy“ rodiny. Nebo z liberálnější perspektivy zabývají se genderovými vztahy a dělením rolí v rodině.¹²⁸ Příkladem tradičnějšího pojetí je katolický teolog Peschke, který k tématu počtu dětí píše, že (katolická církev) nepovažuje „*za ideální odpověď na problémy světové populační exploze*“¹²⁹ to, když rodina má dvě a méně dětí, ale naopak považuje za chvályhodné mít dětí více. Vyjadřuje se i k věkovým rozestupům mezi narozenými dětmi. Píše, že zodpovědní rodiče budou také plánovat rozumné rozestupy mezi dětmi, a argumentuje, že to je nanejvýš dva a půl roku.¹³⁰ To lze považovat za pravidla dobré praxe, což samozřejmě může být přínosné. Sumarizuje základní problémy dnešní doby a pro větší orientaci se dotýká základních pravidel lidského života v palčivých problémech dneška. Ani Starý a Nový zákon však neřeší konkrétní návod, jaký počet dětí je pro člověka dobrý a v jakém věkovém rozestupu se mají rodit. Návrat tradičního uspořádání rodin

¹²⁵ MacIntyre, 2004, str. 301-302.

¹²⁶ Tamtéž, str. 218.

¹²⁷ Tamtéž, str. 256.

¹²⁸ Nešpor, 2010, str. 32-33.

¹²⁹ Peschke, 1999, str. 442.

¹³⁰ Tamtéž, str. 443

minulých staletí již není možný. Můžeme vidět hodnoty, které se vytrácejí, a volat po jejich návratu. Tradiční rodina a rodičovství je hodnota, ale není možné volat pouze po návratu formy. Počet dětí v rodině je propojený se společností, s podmínkami, v kterých lidé žijí. Z rozhovorů vyplynulo, že respondentky jsou schopny jít proti proudu společenské praxe, ale je třeba zohledňovat jejich posun v potřebách, které mají. Žijí tradičním způsobem (co do počtu dětí), přesto hledají své místo i mimo rodinu. Nejde zde jen o čistě konanou praxi, ale je třeba zdůraznit ctnosti každodenního života, života jako celku i zohledňování společenskými souvislostmi. V mateřství nejde jen o počet dětí, děti jsou hodnota sama o sobě. Hodnotou je ale i kvalita lidského života. Jde i o to, co se dětem předá, jak budou vychovávané, jací lidé z nich vyrostou, jaká bude jejich každodenní praxe, celek jejich života, i jaký bude jejich přínos pro celou společnost. Hodnotou je i samotný partnerský vztah, z kterého se děti rodí, což je důraz druhé demografické tranzice.

V našich rozhovorech s ženami, které jsou matkami více dětí, vyplynulo několik důrazů. Vyberme nyní dva důležité důrazy, které se v rozhovorech objevily a kterým se chceme více věnovat. Jedním z nich je důvěra v Boha, která má praktický vliv na jejich životní příběh a zahrnuje v sobě několik dalších témat. Tato důvěra má vliv na jejich očekávání, vztah k antikoncepci, k penězům, ovlivňují je další věřící lidé. Druhým důrazem pak bude potřeba seberealizace i mimo rodinu, která se objevila u většiny respondentek a která otvírá napětí mezi mateřstvím a profesním uplatněním, kariérou ženy. Etika ctností pak byla vybrána jako etika, která nás těmito tématy provede.

5.4 Etický aspekt důvěry

Důvěra Bohu představuje jeden z nejnápadnějších důrazů, který se v rozhovorech objevil. Zaznívalo v nich, jak respondentky ovlivňuje jejich přesvědčení, jejich víra.

Otázka víry v Boha je sama o sobě velké téma. Heller vnímá víru jako potřebu nacházet odpovědi na poslední otázky života. „*Ta se v lidském nitru ozývá a rozeznává stále znovu, i když je podle historických okolností formulována vždy nově a jinak.*“¹³¹

Je třeba víru zasadit přinejmenším do dvou souvislostí. Tou první je souvislost náboženská. Je možné chápat to, že víra je „*trvalá antropologická konstanta*“,¹³² přesto

131 Heller, 2004, str. 24.

132 Tamtéž, str. 24.

není možné přehlížet významné rozdíly v pojetí víry mezi jednotlivými náboženstvími. Druhou souvislostí je životní příběh sledovaného jedince, kde záleží také na jeho konkrétním pojetí víry a do jaké míry má víra skutečně vliv na jeho život. Tato práce zůstává jednoznačně v prostoru křesťanské víry a nadále se zaměří na druhou jmenovanou oblast.

V této práci jsme se v druhé kapitole zabývali tím, jaké faktory působí na porodnost. Citovali jsme Lewis–Wellse¹³³, který se věnuje vlivu náboženství. Autor nepovažuje vliv křesťanství na západní civilizaci ve fertilitě za podstatný, daleko výrazněji vnímá podíl sekularizace. Tedy na jednu stranu nelze brát křesťanství jako jednoznačně určující pro chování Evropanů. Na druhou stranu však již zmiňované výzkumy Svobodové¹³⁴ ukazují, že signifikantní význam pro porodnost žen má to, jestli žena pravidelně navštěvuje bohoslužby, tedy v tomto případě osobně sdílená křesťanská víra fertilitu ovlivňuje.

Vidíme tedy, že osobní víra, sdílená s druhými, může ovlivnit počet dětí, které se ženě narodí. Respondentky v rozhovorech zmiňovaly to, že je samotná církev ovlivňuje tím, že jsou zde děti brány jako deklarovaná hodnota, jako dar a že vícedětné rodiny v církvi jsou obvyklé. Jako další rozměr církve zmiňovaly ženy také vliv společenství a kontaktu s druhými lidmi, kteří mají stejné hodnoty a vnímají svět podobně jako ony.

V první části této práce jsme shrnovali důvody poklesu porodnosti, zmiňovali jsme vzdělání, obavy z ekonomické nejistoty a mnoho dalších vlivů, které sehrávají roli v konečném počtu narozených dětí. Rabušic však dodává, že tyto jednotlivé důvody nefungují automaticky. Podtrhuje vliv toho, jak na sebe lidé působí a jak se vzájemně ovlivňují, protože redukovat počty dětí člověk nezačne jen proto, že například dosáhl vyššího vzdělání.

„Důležitá je komunikace s ostatními lidmi a sdílení idejí. Konec konců, fertilitní chování je lidské chování, jako každé druhé, tj. je ovlivněno normami a hodnotami, jež přebíráme v procesu socializace (a to je nikdy nekončící proces).“¹³⁵ Dále zdůrazňuje, že motivace k rodičovství musíme vysvětlovat vždy v souvislosti k referenci a vlivu

133 Lewis–Walls, 2009, str. 88.

134 Svobodová, 2007 str. 21.

135 Rabušic, 1990, str. 59-60.

sociálního prostředí. Roli hraje i „*kolektivní vědomí*“, které je přítomné i ve chvílích, kdy si člověk jeho vliv neuvědomuje a je přesvědčen, že si svůj život řídí sám.

Našich 8 respondentek má dohromady 35 dětí, z toho 12 dětí se narodilo neplánovaně. Pět respondentek má více dětí, než samy plánovaly. Tyto ženy věří v milujícího Boha. Boha, který má jejich život ve svých rukou, nic z toho, co zažily a o čem vyprávějí, se v jejich pojetí světa neděje náhodou. Dobré i těžké věci přicházejí a všechny mají svůj smysl. Neplánované početí tyto ženy přijaly od Boha jako dar a požehnání. Víra v Boží vedení jim pomáhá věřit, že děti se nerodí omylem ani náhodou, a proto potrat není řešením, což samy respondenty měly potřebu zdůraznit. Víra, že všechny věci se dějí se záměrem a mohou přinést užitek, je víra biblická. Apoštol Pavel říká: „*Všechny věci napomáhají k dobrému těm, kdo milují Boha.*“¹³⁶

Víra v Boha vede člověka k důvěře, že jeho život není pouze v lidských rukou. Výrazná a do určité míry jedinečná povaha biblické víry vyvstane zřetelněji ve srovnání s něčím, co se od ní liší. K tomu poslouží to, co MacIntyre nazývá *manažerskou odborností a důvěrou v ni*. Také zde postupuje MacIntyre historicky, aby vznik tohoto jevu zasadil do dobových souvislostí. Je paradoxem, že ve stejné době a vedle sebe vznikají tak odlišné projekty jako jsou přírodní vědy a empirický pojem zkušenosti.¹³⁷ Vědy počítají s tím, že mezi skutečností (toto jest) a mezi jejím pozorováním (toto se jeví) je rozdíl. Empirický pojem zkušenosti měl být nástrojem, který zahladí „*rozpor mezi jeví se a jest, mezi jevem a skutečností*“.¹³⁸ V přírodních vědách se hypotézy ověřují pokusy, v empirismu se pravdivost teorie posuzuje tím, zda odpovídá apriorním omezením pozorovatele. Apriorní obraz člověka v osvícenství je mechanistický – lidské jednání je třeba vysvětlit na základě fyziologie, nikoli pomocí lidských záměrů a cílů nebo dokonce hierarchie dober. Na úrovni řízení společnosti pak osvícenci volají po státní moci, která by se naučila být vědecká. „*Státní moc se stává hierarchií byrokratických manažerů a za zdůvodnění zásahů státu do společnosti slouží tvrzení, že vláda na rozdíl od většiny občanů je k tomu kompetentní.*“¹³⁹

V tomto bodě své knihy se MacIntyre zaměřuje na podobu argumentace ve společenských vědách, která odpovídá potřebám manažerské odbornosti a důvěry v její

¹³⁶ Ř 8,28.

¹³⁷ MacIntyre, 2004, str. 100 a dále.

¹³⁸ Tamtéž, str. 100.

¹³⁹ Tamtéž, str. 106.

kompetentnost. Zásadní podmínkou této kompetence je předpověditelnost úspěchu možných opatření a kroků. Společenské vědy však dlouhodobě selhávají v předpovědích výsledků svých teorií. Tyto podmínky tudíž platí také v otázkách plánování rodičovství. Ve své knize hovoří o tom, že dnešní lidé vyměnili důvěru v Boha za důvěru manažerům. Ovšem manažerská důvěra, ač se může zdát, že nese shodné prvky s důvěrou v Boha, je „*iluze typicky moderní, iluze moci, kterou my sami nejsme, ale která si přitom činí nárok na spravedlnost ... náš společenský řád je ve vlastním slova smyslu mimo naši – a mimo jakoukoli – kontrolu. Nikdo za něj není nebo nemůže být zodpovědný.*“¹⁴⁰ Manažerská důvěra nestojí na zodpovědnosti a osobním vztahu, MacIntyre ji přímo považuje za fikci. Člověk důvěřuje někomu, s kým však nemá osobní vztah. Nevěří v to, že manažer zná celý rozměr jeho života, že jeho úmysly s člověkem jsou dobré.

MacIntyre nakonec radikálně manažerskou odbornost odmítá na základě tří nutných charakteristik nejlepších možných zobecnění ve společenských vědách:

- Tvrzení jsou založena na důkladném výzkumu, ale jejich induktivní povaha se ukazuje být překážkou ve snaze o nalezení takového tvrzení, které by mělo platnost zákona.
- Ta nejlepší zobecnění musí koexistovat s protikladnými příklady.
- O těch nejlepších zobecněních nebudeme nikdy schopni říci, jaký je jejich přesný rozsah a omezení.

Uvedené rysy jsou vlastně mezemi manažerské odbornosti. Pokud platí MacIntyrové výhrady, je třeba si přiznat, že uvedené tři charakteristiky platí také o nejrůznějších návodech na správné rozhodnutí v otázkách počtu dětí, s kterými se setkávají a vyrovnávají naše respondentky. Částečně do této charakteristiky patří také některá etická doporučení lékařů (například doporučení potratu), psychologů, nebo prognózy sociální politiky, udržitelnosti sociálního systému. Návody nebo seznamy pravidel jsou obecně neslučitelné s MacIntyrovou etickou ctností. Důvěra v Boha i v manažerskou odbornost jsou důvěrami v autoritu. Tak jak pro MacIntyru je manažerská důvěra fikcí, pro nevěřícího člověka může důvěra v Boha také fikcí. I zde se člověk může vyhnout vlastní zodpovědnosti tím, že věci neřeší, ale deleguje je na někoho jiného. Přesto

¹⁴⁰ MacIntyre, 2004, str. 130.

odpovědnost za lidské jednání bible opakovaně zdůrazňuje. Boží požadavek, aby člověk nesl zodpovědnost za své činy, reflektuje již desatero Božích přikázání. Bůh staví člověka do tohoto světa jako svobodného, avšak ne ničím neomezeného. Dobro a zlo má reálné hranice a člověk volí své činy a nese za ně zodpovědnost. Bůh je pak viděn jako ten, kdo vstupuje do osobního vztahu s člověkem.

Víra v Boha následně ovlivňuje hodnoty a životní očekávání respondentek. Naše respondentky nevnímají svět primárně jako místo prožitku, kde by se člověk měl vyhýbat těžkostem. Opakovaně se v rozhovorech objevoval důraz na to, že i těžké věci do života patří a mohou přinést do života dobré. Respondentky se touto optikou vyrovnávají i s menším množstvím peněz, které se ve vícedětných rodinách objevují, což dokazuje i výzkum „Rodina, zaměstnání a vzdělání“.¹⁴¹ Tento výzkum se zabýval i ekonomickou situací vícedětných rodin. *„Předložené studii se tedy podařilo prokázat, že rodiny s vyšším počtem dětí se nacházejí v horší ekonomické i sociální situaci, a to jak z objektivního, tak i jejich vlastního, subjektivního pohledu.“*¹⁴²

V první části této práce byla ekonomická stránka uvedena jako jedna z výrazných důvodů, které mohou počty dětí v rodině ovlivňovat a díky němuž se rodí dětí méně. Naše respondentky ale nepovažují zhoršení ekonomické situace za důvod k tomu děti nemít. Dvě respondentky zmínily, že pro děti je bezpečnější, když vyrůstají se zkušeností, že ne všechno, co chtějí, dostanou, a že z jejich pohledu je riskantnější vychovávat děti v atmosféře nadbytku peněz. I tyto výroky poukázaly na to, že tyto věřící ženy nejsou typickými představitelkami 21. století. Liší se počtem dětí, které mají, ale i svým přesvědčením. Tyto ženy svým pojetím hodnot a svojí religiozitou přinášejí důrazy, které dnes nejsou nejběžnější.

*„V individualizované společnosti jsou děti nikoli radostí a ‚božím darem‘, ale obtíží, komplikací, které znemožňuje či znesnadňuje ‚seberealizaci‘ – v profesi, v životním stylu, v trávení dovolené, ve způsobu užívání volného času atd. Péče o děti omezuje a redukuje individuální ambice a možnosti jejich dosahování: mítí děti se pokládá za oběť, nikoli obdarování.“*¹⁴³

141 V rámci projektu „Rodina, zaměstnání a vzdělání“, pod číslem IJ051/05-DP2, řešeného v rámci Národního programu výzkumu TP-5 „Moderní společnost a její proměny“.

142 Svobodová, 2007, str. 42

143 Petrušek, 2007, str. 425.

Při širším pohledu však tento výrok působí zjednodušeně. Z výzkumů, citovaných v první kapitole vidíme, že lidé nepřestávají po rodičovství toužit, že stále děti mít chtějí a stále zůstává v představách lidí model sezdané rodiny se dvěma dětmi jako ideál. To že ho však ne vždy zrealizují, může být vlivem životních okolností, komplikovanějším výběrem partnera, nebo prostě jen neochotou zůstat ve vztahu s někým, s kým být nechci.

U těchto žen hraje velkou roli to, že věří, že jen ony samy neřídí svůj život. Věří tomu, že jejich život je v Božích rukou, že rozhodování, péče, životní směřování není pouze na nich a že pokud se dítě narodí, je to dar a požehnání od Boha, který se stará a pečuje. Potrat byl respondentkami zmíněn jako něco, co v jejich příběhu není řešením. Rozhovory nasvědčují, že respondentky žijí v etickém světě, kde dobro či zlo nezáleží pouze na rozhodnutí lidské vůle. Uvedené výroky jsou projevem hodnot, které jsou nad člověkem.

5.5 Etický aspekt seberealizace

Identita ženy byla vždy velmi silně propojována s mateřstvím. V první části této práce jsme sledovali trend poklesu porodnosti a shrnovali jsme důvody, které k tomuto trendu vedou. Byly zmíněny i změny, které nejvíce zasáhly do možnosti seberealizace žen. Byla to revoluce v antikoncepci, která přinesla možnost kontroly nad počtem narozených dětí. Dále vstup žen na pracovní trh, který byl podpořen rozšiřováním kancelářských prací a služeb, které jsou ženě bližší než původní dělnické profese. Dále sehrál roli i vznik částečných úvazků, v kterých se mohou realizovat lidé, kteří chtějí skloubit rodinný a pracovní život. Jako další důležitý moment, který sehrál roli ve změně pracovního životního stylu žen, je uváděn *„rostoucí význam postojů hodnot a osobních preferencí v životním stylu vyspělých moderních společností.“*¹⁴⁴

Dnešní žena tedy není definována primárně mateřstvím, ale své místo si může najít i mimo rodinu. Dosavadní výsledek těchto procesů Lipovetsky představuje pomocí svého pojmu „třetí žena“. Vystihuje jím takovou ženu, která na rozdíl od předchozích generací žen sama sebe utváří, volí si, čím svůj život naplní: *„První i druhá žena byla podřízena muži, avšak třetí žena podléhá jen sobě sama. Druhá žena představovala*

144 Hakimová, 2004. str. 7.

*ideální výtvar mužů, zatímco třetí žena je ženským sebevýtvozem.*¹⁴⁵ Snížila se ekonomická závislost na muži a v tomto prostředí ženy volí, čím svůj život naplní. Přesto je třeba brát vážně, když Zvěřina¹⁴⁶ poukazuje na to, že rodičovská zátěž je u žen nepopíratelně vyšší než u mužů. Tedy i v dnešní době, pokud se žena stane matkou, zasahuje to do jejího života velmi výrazně a ovlivňuje to její další životní směřování. Vedle mateřství se před ženou otevírá i pracovní trh, možnost profesního života, kariéry. Zmíněné procesy staví vedle identity matky také možnost identity pomocí ekonomické role na pracovním trhu. Tím vzniká základní napětí, které je třeba nyní eticky reflektovat.

V této práci jsme se věnovali ženám, které v dnešní době volí větší počet dětí, než je v naší společnosti běžné. Mohlo by se zdát, že právě matky více dětí jsou ty, které v rodině najdou své naplnění a seberealizaci, ale z rozhovorů vyplynulo, že to tak u této skupiny žen není. Zde je vhodné navázat na práci Hakimové, která klasifikuje ženy do tří skupin podle jejich způsobu skloubení rodičovství s ekonomickou aktivitou, jak bylo zmíněno v první kapitole. Hakimová však ve zmíněných pracích neřeší možné souvislosti mezi počtem dětí a orientací žen na rodinu či kariéru. Rozhovory s matkami otevírají tuto otázku zajímavým způsobem. Pět z osmi respondentek zůstalo aktivní mimo rodinu i v době, když měly malé děti, o které pečovaly. Dvě respondentky se zabývaly překladatelstvím, jedna založila mateřské centrum a soukromou základní školu, jedna vystudovala během této doby tři vysoké školy, další se stala konzultantkou v domácím vzdělávání, kterému se po celou dobu rodičovské dovolené věnovala.

Tři respondentky se naopak během doby, kdy byly s dětmi doma, nevěnovaly jiným aktivitám. Dvě z dotazovaných žen samy sebe definovaly jako orientované pouze na rodinu a děti. Jiná seberealizace tyto ženy neláká. Jedna z respondentek, která neměla jinou aktivitu během doby, kdy byla s dětmi doma, tento fakt propojuje s tím, že měla děti brzy a nikdy do práce nechodila, a proto ji práce neláká, ale sama zmínila to, že si není jistá, jestli by to tak bylo i v případě, že by před dětmi kariéru již nastartovanou měla.

Z uvedených výroků vidíme, že z osmi respondentek a matek více dětí se pět z nich definovalo jako ženy, které potřebují v životě i něco jiného než pouze mateřství. Jsou

145 Lipovetsky, 2000, str. 223.

146 Zvěřina, 2004.

matky více než čtyř dětí, přesto nevidí rodinu jako jediné pole své seberealizace, hledají další možnosti, čemu ještě věnovat svou energii a schopnosti.

Pokud by tedy na počátku bylo možné čekat, že matky s více dětmi budou především ze skupiny žen, které podle Hakimové preferují rodinu, pak na základě rozhovorů s našimi respondentkami se ukazuje, že ženy, které mají více dětí, nemusí být zaměřené pouze na rodinu a mateřství.

Z etického pohledu můžeme děti definovat jako dobro. „*Kdo chce mít děti, protože přinášejí čistou životní radost, nebo proto, že tuší, že lidská existence má hlubší smysl, toho neodradí ani snížení životní úrovně. To však není hlediskem, kterým by ve společnosti ovládané ekonomickým myšlením bylo možné – s odkazem na princip vzájemnosti – argumentovat.*“¹⁴⁷ Děti jsou přínos nejen pro rodiče, ale jsou dobrem i pro společnost. Jsou přínosem i z ekonomického hlediska s ohledem na udržitelnost sociálního systému, schopnosti financování důchodového systému. Ale ekonomické hledisko je jenom jedno z pohledů. Fábio propojuje děti se smyslem lidské existence. Děti jsou dobro. Děti se rodí méně, než tomu bylo dříve a než je třeba pro zachování prosté reprodukce. Koncept Child Gap nám však ukazuje, že lidé stále po dětech touží a napříč vzděláním a věkem považují Češi dvě děti za ideální počet. Rodičovství tedy pro lidi stále zůstává tím, co v životě chtějí, i když se tato touha či ideál nerealizuje.

I když samozřejmě nemůžeme eticky hodnotit osobní orientaci a životní strategie druhého člověka pouze na základě počtu dětí, pokusme se do těchto úvah nahlédnout třemi základními etickými přístupy, kterými MacIntyre argumentuje. S těmito etickými směry se můžeme setkat v historii morálních přístupů v období osvícenství a jejich společnou snahou bylo postavit etiku na racionální základy.¹⁴⁸ Hlavní myslitelé těchto tří přístupů jsou v časovém sledu tyto: Diderot a Hume, Kant, Kierkegaard. Jak by tyto systémy přistupovaly k našemu tématu fertility, počtu narozených dětí?

Prvním zmiňovaným morálním přístupem je humovská (diderotovská) morálka, která vychází z touhy a vášně. Diderot tvrdí, že kdyby ve Francii, (kterou nazývá velmocí osvíceného rozumu) všichni „*dlouhodobě usilovali o naplnění svých tužeb, nakonec by zjistili, že konzervativní morální pravidla jsou v zásadě pravidly, jež mohou*

¹⁴⁷ Fábio, 2009, str. 182.

¹⁴⁸ MacIntyre, 2004, str. 54-67.

být obhájena poukazem na jejich základ, spočívající v touze a vášni“¹⁴⁹ Tužeb však má každý člověk více a nutně dříve či později se dostanou do vzájemného konfliktu, kdy je třeba některé dát přednost před jinou. Hume k tomu připojuje ještě hledisko užitečnosti „*při dosahování cílů, jež před nás staví naše vášně*“.¹⁵⁰ Vášně jako motiv rodičovství může zažít svůj otřes v setkání s tím, jak může být rodičovství náročné a často vyžaduje ovládnutí a krocení vášně. Když je dítě počato z vášně, tak i toto početí v dnešní době může žena po určitou dobu „vzít zpátky“ formou potratu.

Kant ve své argumentaci odmítá etické maximy ověřovat dvěma obvyklými testovacími otázkami, tj. zda jejich dodržování vede ke štěstí a zda jsou nařizena Bohem. Pokud bychom se pokusili zohlednit kantovskou morálku závazné racionality, řekli bychom, že mít děti je věci povinnosti. V dobách komunismu a ještě léta poté, jsme se mohli setkat s tím, že ženám byl důchod vypočítáván podle počtu narozených dětí. Tím se jasně deklarovalo, že mít děti je dobré, a čím víc dětí žena má, tím více bude státem oceněna. Mít děti je tady věci povinnosti a počet dětí v rodině by se měl podle toho přístupu blížit hranici, která se rovná zachování současného stavu obyvatelstva. Jako lidé 21. století vnímáme, že mluvit lidem do jejich životních strategií není možné. Je jisté dobré připravit lidem takové podmínky, aby mohli realizovat ty cíle a počty dětí, které si sami zvolí.

Nakonec přichází na řadu kierkegaardovská morálka volního rozhodnutí. Kierkegaard vidí, že ani touha ani rozum nemohou být pevným základem morálky. MacIntyre vychází z jeho knihy *Enten-Eller*, kde je volba postavena specificky mezi etickým a estetickým, „*není volbou mezi dobrem a zlem, ale volbou, zda při své volbě uplatňovat hledisko dobra a zla, či nikoli*“.¹⁵¹ Pokud se shodneme, že děti jsou dobrem, hodnotou, které je dobré podřídit své plány, pak tento přístup přichází s důrazem, že pro dobro je možné se rozhodnout. Dobrem se však děti stávají podle Kierkegaarda právě tím, že se pro ně jako pro dobro rozhodneme. Rozhodnutí jiných lidí však může být odlišné. Navíc i táž osoba může své rozhodnutí v průběhu života přehodnotit, takže dobro původního rozhodnutí by mohlo být kdykoli nahrazeno rozhodnutím novým.

149 MacIntyre, 2004, str. 64.

150 Tamtéž, str. 65.

151 Tamtéž, str. 55.

MacIntyre hodnotí tyto pokusy o racionální zakotvení etiky jako neúspěšné: „*Mým úmyslem je prokázat, že každý takový pokus musel selhat kvůli nezrušitelnému rozporu mezi jejich společným pojetím morálních pravidel a zásad na straně jedné, a pojetím lidské přirozenosti – navzdory řadě značných rozdílů – na straně druhé.*“¹⁵² Obsahy morálky jsou u všech zmíněných osvícenců až překvapivě shodné, protože jsou společně převzaty od předchozích generací, které svou křesťanskou morálku formulovaly v rámci aristotelské tradice. Snaží se pak tyto obdobné obsahy nově zdůvodnit odkazem na lidskou přirozenost, jak ji chápalo osvícenství.

Jak můžeme eticky reflektovat důvody k tomu, proč mít a nemít děti? Pokud vyjdeme z pojmu ctnosti, jak ji předkládá MacIntyre, bude hrát důležitou roli pojem „dobra“, které bez té či oné ctnosti není možné dosáhnout: „*Ctnost je nabytá lidská vlastnost, jejíž vlastnění a uplatňování nám umožňuje dosáhnout dober, která jsou praxi inherentní a jejichž nepřítomnost nám účinně brání v dosažení takových dober.*“¹⁵³ Dobro nestojí osamocené a vytržené ze společenství. Dobro je obsažené v morální tradici, není v silách jednotlivce dobra obsáhnout, dobro se uskutečňuje ve společenství druhých lidí. Člověk potřebuje k dobru druhé lidi. V perspektivě společnosti je demografická křivka udržující se na hranici prosté reprodukce důležitým dobrem. Je to pro blaho společnosti. Jak se ale ukázalo v rozhovorech s respondentkami, ač jsou to matky čtyř a více dětí, většině z nich jen mateřství k radosti v životě nestačilo. Potřebovaly se seberealizovat i v práci. Samy sebe charakterizovaly, že nejsou mateřský typ, že jen děti a rodina by jim v životě nestačila. Zdá se tedy, že etické dobro na individuální rovině této konkrétní skupiny může být to, že ač jsou matkami většího počet dětí, tak je pro ně důležitá také možnost zůstat aktivní i mimo rodinu a realizovat své schopnosti.

Počet částečných úvazků, které pomáhají ženám, aby obstály v roli matky, ale mohly se i zapojit do pracovního trhu, je však v Česku přes nárůst v posledních letech stále velmi nízký. V České republice je pětikrát nižší než v evropském průměru.¹⁵⁴ Pokud ženy nenajdou zaměstnání, které by šlo skloubit s péčí o děti, zůstávají několik let s dětmi doma.

152 MacIntyre, 2004, str. 69.

153 Tamtéž, str. 224.

154 Štátná, M., 2007, str. 46.

Česká republika ve srovnání s jinými státy někdy staví ženy před zbytečně vyhraněnou volbu „buď mateřství nebo podíl na pracovním trhu“. Takto vyhraněná volba „buď anebo“ není etickým dobrem ani pro společnost, ani pro jednotlivou ženu. Ze zmiňovaných výzkumů, které jsme citovali v první části této práce, se ukazuje, že státy, které umožňují ženám vyšší podíl na pracovním trhu, mají i vyšší porodnost. A naopak státy, kde ženy nejsou tak častými aktérkami na pracovním trhu a spíše zůstávají v rodině a starají se o děti, mají porodnost velmi nízkou. Zdá se tedy, že dnešní žena 21. století je tou, která se chce stát matkou, ale chce i uplatnit své schopnosti v seberealizaci mimo rodinu.

Začátkem 60. let 20. století Friedenová vzbudila pozornost, když zmapovala situaci tehdejší americké ženy a její vykořenění, které pramenilo z faktu, že ač byly ženy vzdělané, poté co se vdaly, byla jejich úloha viděná pouze v roli matek, manželek a hospodyň. Všimla si toho, že v tehdejší společnosti ženy zůstávaly doma, pečovaly o rodinu a potřeby druhých, velmi často však trpěly depresí. Jejich dny se stávaly jednotvárnými. Média a reklama na ně vyvíjely tlak s jasnou představou toho, jak mají vypadat, chovat se, co mají kupovat, jak mají žít. Žena v domácnosti byla daleko lepší spotřebitelkou než žena zaměstnaná, pro kterou domácnost nebyla jedinou prioritou a seberealizací. Jejich schopnosti se uzavíraly pouze do jejich domovů a do péče o základní potřeby svých blízkých. Friedenová se odvolávala na Maslowa, který říká: „*Schopnosti volají po tom, aby jich bylo využito, a volat přestanou teprve tehdy, je-li jich využito správně. Tím pádem jsou schopnosti také potřebami.*“¹⁵⁵ Friedenová otevřela otázky, kdo tedy dnešní žena je, v čem je šťastná a kde je její místo. Poukázala na to, že ženě, která získá vyšší vzdělání, a rozvinou se její schopnosti, se může stát, že mateřství pro ni nebude jediným životním naplněním a bude toužit i po uplatnění mimo rodinu. Tím se však žena nestává horší matkou, ale přirozeně vyhledává příležitosti, kde může své schopnosti uplatnit i mimo rodinu.

Beauvirová tuto touhu po naplnění života ženy vidí jako zápas o to, aby se lidská existence stala transcendencí „*aby v ženách i v celém lidstvu transcendence zvítězila nad imanencí.*“¹⁵⁶

155 Friedenová, 2002, str. 437.

156 Beauvirová, 1966, str. 63

Pokud se podíváme na mnohé generace žen staletí před námi, jejich situace, životní naplnění a podmínky, v kterých žily, se nelehko srovnávají s ženou dnešní. Západní kultura zažila mnoho změn, ženy studují, pracují, angažují se ve většině oblastí, které byly ženám dříve uzavřené. Jejich péče o rodinu již není propojená s tím, jak zabezpečit potraviny na zimu, jak se naučit léčit své děti, což byly otázky zachování života a přežití. Péče dnešní ženy o rodinu je jiná. Stojí více na tom, jak ještě lépe sladit a zařídit byt, moderněji obléci děti, naučit se ještě lépe vařit ještě vybranější jídla. A tak se některé ženy mohou ocitát v situaci, kdy v těchto činnostech složitěji nalézají smysl a naplnění.

Před ženou, matkou, manželkou, partnerkou je otevřen pracovní trh, možnost profesního života a kariéry. Snížila se ekonomická závislost na muži a v tomto prostředí ženy volí, čím svůj život naplní. Inspirováni MacIntyrovým pojetím ctnosti můžeme jmenovat kandidáty specifických dober spojených s mateřstvím: Početní zachování společnosti, možnost volit nejen rodinu, nebo práci, ale také volit rodinu i práci, hledání možností uplatnění a rozvinutí schopností, dovedností a obdarování ženy, které má nyní možnost získat cestou vzdělání a profesních zkušeností a které by neměly zůstat nevyužité, neboť skýtají potenciál bohatství dané společnosti.

V tomto prostoru by bylo chybné říci, že je třeba, aby se všechny ženy seberealizovaly mimo rodinu, protože jistě zůstanou mezi námi ženy, které o to nestojí, pro které je možnost mateřství největším darem a po ničem jiném již netouží. Tyto ženy by neměly z pohledu společnosti být brány jako ty, které sebe nebo společnost o něco ochuzují, protože pro ženy takto orientované naplňovat své lidství znamená být matkou a věnovat se rodině. A toto jejich směřování by mělo být společností ceněno. Výzkumy Hakimové však ukazují, že největší procento žen jsou ženy adaptivní, které chtějí jak být matkami, tak mít něco svého, co je může naplnit, nějaký vlastní způsob pracovní seberealizace.

S trochou nadsázky by šlo říci, že etika ctností nás inspiruje k tomu tvořit pro ženu větší pracovní flexibilitu, aby žena mohla více propojit mateřství s nějakou formou pracovní aktivity, aby nebyla stavěna mezi rozhodnutí, kdy se bude muset jednoho dobra v životě vzdát.

MacIntyre v etice ctností představuje vždy škálu krajních neřestí, kdy ctnost je uměřenost. Pokud bychom vztáhli tuto Aristotelovu teorii na naše téma, mohli bychom říci, že před ženou – matkou v dnešní době stojí dvě krajní řešení. V první neřesti je žena pokoušena sobectvím a sebestředností. Zařízením si života, bez ohledu na druhé lidi. Tato neřest se velmi podobá prekonvenčnímu stádiu morálního vývoje ženy, morálky individuálního přežití, jak jej popsala Gilliganová ve své etice péče. *„Zachování sebe sama sloužící zajištění přežití, je charakteristické pro egoistickou perspektivu tohoto stádia. Mé Já je jediným objektem péče, jejíž rádius je ohraničen jen nedostatkem sil.“*¹⁵⁷

Další opačný extrém a neřest, které může být žena vystavena v protipólu k sobectví, je sebeobětování se v míře, která člověku brání v tom brát ohledy na své obdarování, talent a schopnosti, na sebe sama. Vede ženu k tomu myslet pouze na druhé a ztratit se v nich. I tato neřest může být nalezena v teorii Gilliganové, která tuto fázi zařadila do konvenční fáze. Popsala ji jako altruistickou a nazvala ji fází sebeobětování. *„Ve shodě se společenskou konvencí ženskosti se stává odpovědnost za ostatní ústřední částí sebepečetí. Z toho vyplývá mateřská morálka, která obsahuje i péči o slabší, ale nebere ohledy na vlastní zájmy a potřeby. Prosazování svého Já je v tomto stádiu považováno za nemorální, protože „dobro“ je postaveno na roveň péče o druhé.“*¹⁵⁸

Gilliganová si je vědoma, že altruistické stádium je ve shodě s očekáváním společnosti. Beauvirová pak píše, jak výraznou roli může hrát tlak okolností v životě ženy, které mohou vést k tomu, že se nakonec žena v těchto požadavcích a životních okolnostech ztratí. *„Drama ženy je konflikt mezi základním požadavkem každého subjektu, který se vždycky považuje za podstatný, a požadavek situace, která z ní vytváří bytost nepodstatnou.“*¹⁵⁹

Etika ctností nás vede k vyváženému postoji. K hledání toho, co znamená naplnit své lidství. Brát ohledy na druhé, ale i na sebe. Pečovat o druhé, ale umět pečovat i o sebe. Tomuto postoji se blíží poslední postkonvenční fáze, podle Gilliganové, kdy žena zná vlastní hodnotu, stejně tak je ale schopna brát ohledy na druhé a je schopna péče jak o sebe, tak o druhé.

157 Heidbrink, 1997, str. 120.

158 Tamtéž, str. 121.

159 Beauvirová, 1966, str. 23.

„Syntéza egoismu a altruismu je možná díky názoru, že Já a ti druzí jsme na sobě vzájemně závislí. Má účast je svobodně zvoleným morálním principem, který zahrnuje i péči o vlastní osobu. Orientace na svobodně zvolené mravní principy předpokládá zodpovědnost za sebe. Upřímnost a pravdomluvnost i vůči vlastním požadavkům.“¹⁶⁰

Aristotelovská etika staví na vyváženosti, cvičení se ve ctnosti, vyhýbání se neřestem, extrémům. Gilliganová popisuje morální vývoj ženy, který se pohybuje od sobectví, přes nepřiměřené sebeobětování k vyváženosti, schopnosti vnímat druhé i sebe, svobodně se rozhodovat. *„Kontrapunkt identity a intimacy, typický pro období mezi dětstvím a dospělostí, je tedy vyjádřen dvěma odlišnými morálkami, v jejichž komplementaritě spočívá dospělost.“¹⁶¹* Gilliganová popisuje, že jediná cesta, která vede k morálně správným rozhodnutím, je pozorně vnímat jak hloubku vlastních citů, tak brát ohledy na všechny a všechno, čeho se mé rozhodnutí může týkat.¹⁶² Gilliganová tedy zdůrazňuje, že morální rozhodnutí musí brát v úvahu jak druhé lidi a okolnosti, tak musí reflektovat i vnitřní svět jednotlivce, vyváženě. V této vyváženosti a pohybu od nezralých extrémů k vyváženosti, která zohledňuje jak druhé, tak sebe, se teorie Gilliganové setkává s Aristotelovskou etikou ctností.

Jistě by byla mylná interpretace pojmout tuto výzvu k tomu, aby byl vytvořen tlak na ženu, matku, aby se bez ohledu na své osobní směřování zapojila do pracovního trhu. Toto by nebyl správný závěr. Aplikovat etiku ctností v tomto tématu nepřinese jednu správnou odpověď, jak by měl život ženy vypadat. To by bylo přímé popření etiky ctností. Kvůli tomu se MacIntyre tolikrát a tak důrazně staví proti osvícenským pokusům o racionální založení etiky, neboť výsledkem jsou pouze pravidla a zásady, jako by dobré jednání bylo možné oddělit od charakteru dotyčné osoby, kontextu individuálního života i od společenství, jehož je dotyčný člověk součástí.

„Jelikož ctnost je nyní obecně chápána jako dispozice či pocit, jež v nás má podnítit poslušnost vůči určitým pravidlům, je shoda v otázce povahy příslušných pravidel vždy nutnou podmínkou shody v otázce povahy a obsahu konkrétní ctnosti.“

A MacIntyre k tomu argumentu dodává, že naše individualistická kultura již není schopná dojít ke shodě v otázce pravidel.¹⁶³

¹⁶⁰ Heidbrink, 1997, str. 121.

¹⁶¹ Gilliganová, 2001, str. 179.

¹⁶² Heidbrink, 1997, str. 123

¹⁶³ MacIntyre, 2004, str. 284.

Etika ctností spíše přináší povzbuzení pravdivě zvažovat své osobní směřování, zohledňování svých schopností a tužeb, stejně jako lidí, dětí kolem sebe. Nepopřít sebe ani druhé, aby žena mohla ve svém konkrétním příběhu a obdarování najít, jak nejlépe naplnit své lidství.

5.6 Shrnutí

V dnešní eticky nepřehledné a zmatené společnosti byl představen utilitarismus jako vlivný etický systém a byla nalezena shoda mezi druhou demografickou tranzicí a hédonistickým principem utilitarismu. V tomto propojení vyniklo to, že utilitaristické postoje mají vliv na nízké počty dětí, které se dnes rodí. Pro etickou reflexi kvalitativního výzkumu, byla vybrána etika ctností podle MacIntyra, neboť jsme sledovali fertilitu perspektivou menšinovou. Naše respondentky mají více dětí, jejich pohledy jsou ovlivněny jejich přesvědčením a vírou. Etika ctností se (i přes zvážení Anzenbacherových výtek)¹⁶⁴ pak zdála jako etický systém vhodnější v perspektivě jejich příběhu.

MacIntyre představuje nejen kritiku osvícenské morálky, jejichž vliv trvá doposud, přichází také s aplikací etiky ctností, která nevede k jasným pravidlům, ale spíše vyhlíží ctnosti, které umožní dobro v kontextu celého lidského života, jeho vztahů a společnosti, v které jedinec žije. Etika ctností přináší uměřenost, vyhýbání se extrémům. V této perspektivě jsme se zabývali dvěma důrazy z rozhovorů s našimi respondentkami.

Prvním důrazem byla důvěra Bohu, která se prolínala rozhovory s našimi respondentkami. Tato důvěra je ovlivněna i církví, které jsou respondentky členkami. Dále je ovlivňována společenstvím druhých lidí, s kterými respondentky sdílejí společné hodnoty. Tato víra ovlivňuje pohled na život, na děti, na finance, na vztahy, antikoncepci i potraty, dotýká se zásadních oblastí jejich života. Respondentky žijí v přesvědčení, že jejich život není pouze v jejich režii. To jim pomáhá přijmout neplánované dítě jako dar. Věří, že finance nejsou důvod k tomu děti nemít. Respondentky věří, že Bůh dává děti jako svůj dobrý dar a nadále o rodinu pečuje. Tato důvěra v Boha byla kontrastována s manažerskou důvěrou, o které MacIntyre píše.

¹⁶⁴ Anzenbacher, 1994, str. 142.

Druhým důrazem pak byla potřeba žen se realizovat. Otevřela otázky ohledně toho, kdo dnešní žena je a jak výrazná může být její potřeba se realizovat i mimo rodinu. Citovali jsme některé feministické autorky, Beauvarovou a Friedenovou, které se zabývaly otázkou postavení a seberealizací žen. Otázka seberealizace žen pak byla zhodnocena perspektivou etiky ctností a byla propojena s etikou péče podle Gilliganové. Nejvýraznější inspirace tohoto propojení pro příběh ženy – matky je v hledání uměřenosti a vyhýbání se neřestem. Neřest může být pro ženu – matku spatřována v sobectví, kdy je žena pokoušena svůj život tvořit bez ohledu na druhé. Opačná neřest pak může znamenat organizovat svůj život pouze podle přání druhých lidí, v pouhé péči o ně, bez péče o sebe samu. Uměřenost může být spatřována v tom, když ženy svůj život řídí jak s ohledem na druhé lidi a okolnosti, stejně tak s ohledem na osobní orientaci a směřování, kdy péče o druhé je v souladu s péčí o sebe. To není stavění pravidel, jak by konkrétně měl život ženy vypadat, ale jde spíše o výzvu, aby život ženy byl v souladu s jejím osobním, rodinným a kariéřním směřováním. Což u jedné ženy může vypadat tak, že zůstane s dětmi co nejdéle doma, bez toho, že by společnost tuto volbu zpochybňovala. U druhé ženy pak může její nastavení vést k tomu, že spojí profesní i rodinný život a bude i nadále ve své profesi aktivní. Pro tyto ženy se pak ukazuje velmi důležité mít možnost částečných úvazků, které jsou prokazatelně pro tyto ženy pomoci.

Otázka fertility je velkou oblastí, která odráží dnešní společnost, v které se ztrácejí jasné hodnoty předchozích generací. Dnes se naše společnost na mnoha hodnotách není schopná shodnout. Navrácení předchozích způsobů života již dnes není možné. Myšlení lidí se proměnilo i v oblasti etiky. V této atmosféře hledáme, co je možné nazvat odpovědným přístupem v oblasti porodnosti, který zohlední rozdílnost lidí a jejich různou orientaci.

Závěr

Tato práce sestává ze tří velkých částí. První kapitola se zabývala otázkou fertility v České republice, shrnovala důvody, které hrají roli v trendu nízké porodnosti, jíž jsme od dob sametové revoluce svědky. Shrnuli jsme osm základních důvodů, které odborníci považují za klíčové v trendu snižování porodnosti. Druhá část práce je věnována skupinám, které v populaci z těchto reprodukčních strategií vybočují. Jako výzkumný vzorek byly vybrány ženy, které mají v dnešní době více dětí, než je průměr (tedy čtyři a více). Tyto ženy dále spojuje víra a členství v protestantské církvi. S nimi byl veden rozhovor o tom, kolik dětí plánovaly, jaké faktory sehrály roli v počtu dětí, které se jim narodily. Co ony považují v životě za důležité a co jsou hodnoty, které jsou pro ně v životě podstatné. Rozhovory byly následně metodou kódování rozčleněny do celků, které jsme vyhodnotili a shrnuli. Kódy se dotkly různých oblastí jejich života, například původní rodiny respondentek, jejich vztahu k antikoncepci, ke kariéře, k potratu, jejich partnerského vztahu. Všechny kódy přinášely jedinečné pohledy respondentek. V následné kapitole pak byla vybrána dvě témata jako nosná pro etickou reflexi, v které jsme se zabývali etickými souvislostmi a zvolenými tématy: důvěrou Bohu versus manažerskou důvěrou a seberealizací žen.

Zabývali jsme se příběhy osmi matek s 35 dětmi. Tyto ženy vnímají děti jako hodnotu, což se skutečně v jejich životě projevilo. Je velmi složité určit nejvýraznější důvod, který sehrál roli v příběhu našich respondentek a v počtu dětí, které tyto ženy mají. „...jde o mnohovrstevně provázanou síť vztahů a sociálních fenoménů“¹⁶⁵ Jednotlivé faktory navazují na sebe a je složité je od sebe oddělovat. Stejně jako není možné vybrat pouze jeden důvod, který porodnost ve společnosti snižuje, je složité vybrat i jeden důvod, který porodnost v této skupině zvýšil. V našich rozhovorech šlo o celou paletu důvodů, které hrály v životě našich respondentek roli. Rozhovory byly interpretovány s vědomím toho, že pravda „*narativního výzkumu, stejně tak jako každého výzkumu, je lokální "pravdou" textu konstruovaného v určitém specifickém kontextu.*“¹⁶⁶

¹⁶⁵ Sak, 2000, str. 66.

¹⁶⁶ Miovský, 2004, str. 25.

Cílem této práce bylo zjistit, které faktory v konkrétní skupině matek porodnost zvýšily. Z analýzy rozhovorů vzešly faktory ovlivňující příběh a počty dětí našich respondentek. Důvody vyšší porodnosti vybraných žen jsme rozdělili do čtyř základních celků. Okruhy se týkají životních okolností respondentek, jejich důvěry v Boha, hodnot a seberealizace. Tyto skupiny důvodů vyšší fertility můžeme dát do kontrastu s důvody poklesu porodnosti z první části této práce.

1. Životní okolnosti

Všechny respondentky se vdávaly a měly první dítě před 30. rokem života. Tyto ženy našly partnera v církvi, v které jsou i ony členkami. Jejich referenční skupina také vnímá děti jako hodnotu a vícedětné rodiny jsou zde běžné. U dvou respondentek sehrálo roli to, že se v dětství cítily opuštěné, a ve větší rodině viděly možnost, jak vytvořit místo, kam budou patřit.

V protikladu k životním okolnostem našich respondentek stojí dva důvody, které snižují porodnost: nestabilita partnerských vztahů¹⁶⁷ a odkládání mateřství do pozdějšího věku¹⁶⁸, což může vést k nižšímu počtu dětí, či konečné bezdětnosti.

2. Víra v Boha

Respondentky se setkaly s křesťanskou vírou a uvěřily v Boží existenci, uvěřily v Boží vedení jejich života a v jeho péči o ně. Tato perspektiva utváří jejich pohled na svět i na hodnoty, které mají. Bůh se o tyto ženy, v jejich pojetí světa, pečuje a stará. Z příběhů respondentek se ukazuje, že víra v Boha je jedním z klíčových faktorů jejich života, který souvisí s větším počtem dětí.

3. Hodnoty

Téma hodnot navazuje na předešlé faktory. Děti jsou pro tyto ženy hodnota, těhotenství je dar. Potrat není možnost. Náročné věci do života patří. Finance nehrají tak zásadní roli, aby určovaly počet dětí v rodině. Setkání dětí s nedostatkem není pro ně špatné. Manželství je pak bráno za trvalý svazek, rozvod pro ně není alternativa.

¹⁶⁷ Kapitola 2.10.

¹⁶⁸ Kapitola 2.6.

Jako protiklad k těmto hodnotám pak stojí druhá demografická tranzice,¹⁶⁹ vliv ekonomické nejistoty¹⁷⁰ na porodnost.

V životě respondentek se obavy z nedostatku financí pojí s jejich hodnotami. Považují děti za dar, věří v Boha, který pečuje, a tím pro ně obavy z nedostatku financí nejsou důvodem k nižšímu počtu dětí. Diskuze mezi Rabušicem a Rychtaříkovou¹⁷¹, jestli nižší porodnost je více důvodem změny hodnot lidí, nebo ekonomickou nejistotou, se v příběhu těchto žen slévají v jedno téma a jejich hodnoty se dotýkají i jejich vztahu k financím.

4. Možnost seberealizace

Pět respondentek se definovalo, že nejsou pouze zaměřené na rodinu, že potřebují i nějaký profesní život mimo rodinu, který se jim daří uskutečňovat. (Všechny respondentky mají pomaturitní vzdělání, šest z nich jsou vysokoškolačky.)

Těmto ženám se podařilo tuto potřebu realizovat a skloubit profesní i rodinný život a i v době, kdy měly malé děti, neopustily úplně trh práce. Vyvstává otázka, jak by se počet jejich dětí vyvíjel, kdyby se jim toto skloubení nepodařilo, a dítě by pro ně znamenalo ukončení aktivit mimo rodinu. Ukazuje se, že vzdělání a následná seberealizace má vliv na reprodukční strategie a počet narozených dětí.¹⁷² Vysokoškolačky se obvykle chtějí věnovat kariéře, a proto mají méně dětí. U našich respondentek se však tento trend nepotvrdil. Tyto ženy jsou aktivní mimo rodinu, jsou vysokoškolsky vzdělané, přesto mají více dětí. Sociální politika¹⁷³ pak může mít vliv na to, jak se ženě daří skloubit mateřství s profesní aktivitou.

Sak připomíná, že pokud se věnujeme hodnotám, musíme si být ještě více než u jiných témat vědomi, „že výzkumné uchopení vždy představuje větší, či menší redukci reality. Výzkum a výzkumné poznatky představují pouze významným způsobem redukovaný model reality.“¹⁷⁴ Autor upozorňuje na to, že v metodologii v tomto tématu se považuje za relevantní výpověď pouze chování jedince. Na životech našich respondentek vidíme, že jejich hodnoty a pojetí světa má vliv na jejich chování.

169 Kapitola 2.1.

170 Kapitola 2.2.

171 Kapitola 2.4.

172 Kapitola 2.7.

173 Kapitola 2.3

174 Sak, 2000, str. 67.

Potřeba seberealizace, která se objevila u větší části respondentek, otevřela téma směřování dnešní ženy. Vzdělání a nové oblasti, které byly ženám v minulosti uzavřené, jim otevírají nové možnosti. A tak i matky s více dětmi mohou být těmi, které nejsou orientované pouze na rodinu. Srovnání sociálních politik evropských států v první kapitole představilo, jak přístupy jednotlivých států ovlivňují porodnost. Státy, které mají vyšší zaměstnanost žen a větší možnost zkrácených úvazků, mají i větší porodnost. A naopak státy, kde je velmi nízká zaměstnanost žen, mají porodnost nízkou. Částečné úvazky pak pomáhají ženám vyváženě propojit svou rodinnou a profesní roli. Nakolik se ukázalo, že i matky s více dětmi mohou být orientované na kariéru, je třeba se této otázce vážně věnovat a ženám umožnit tyto dvě oblasti skloubit.

Etika ctností představuje staronový pohled na lidský život. Ukazuje, že etika nemůže být pouze soubor pravidel chování, ale musí mířit na lidský charakter. Představuje ctnost jako uměřenost mezi dvěma neřestmi. Tato etika ctností je aplikovatelná na situaci dnešní ženy – matky a lze ji propojit s etikou péče podle Gilliganové.

Bylo by ovšem pochybením, kdyby nás aplikace etiky ctností, kterou jsme navázali na naše rozhovory, vedla ke konkrétním pravidlům, jak by měl život ženy vypadat. Bylo by chybné interpretovat dnešní dobu tak, že se ženy musí realizovat i mimo rodinu, stejně jako by bylo pochybením tvrdit, že ženy jako matky se musí věnovat pouze dětem. Etika ctností nás inspiruje k tomu, aby ženy zvažovaly svou orientaci na rodinu i kariéru a své osobní obdarování a jako ženy mohly svobodně volit, čím svůj život naplní. K tomu je však třeba, aby jim v jejich volbě nebylo bráněno nepružným sociálním systémem, malým počtem částečných úvazků, malým počtem míst v předškolních zařízeních a diskriminací matek na pracovním trhu. Aby pro ženy nebyl návrat na pracovní trh složitý a matky mohly své profesní směřování řešit zodpovědně s ohledem na sebe, ale i s ohledem na své děti, partnery a lidi kolem sebe.

Zabývali jsme se příběhy osmi matek, které nám otevřely, jak důležitým aspektem lidského života jsou hodnoty, přesvědčení a víra jednotlivce. Jaké dopady mohou přinášet v životě konkrétního člověka a jak mohou ovlivňovat počty narozených dětí. Viděli jsme, jak důležitou roli může hrát referenční skupina a vztahy s druhými lidmi. Víra a důvěra jako jejich životní postoj utváří velkou část jejich příběhu.

„Každý lidský život pak bude ztělesňovat příběh, jehož struktura a podoba bude záviset na tom, co považuje za obtíže a nebezpečí, a na tom, jak chápeme a hodnotíme úspěch a neúspěch, pokrok a jeho opak. Odpověď na tyto otázky bude znamenat explicitní i implicitní odpověď na otázku, co jsou ctnosti a neřesti.“¹⁷⁵

¹⁷⁵ MacIntyre, 2004, s. 171.

Seznam použitých zdrojů

- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Akademia, 1994. ISBN 8020009175.
- BEAUVIROVÁ, S. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966. ISBN neuvedeno.
- Bible: Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1992. ISBN 8085810115.
- BÍMOVÁ, I. Psychologická studie motivů pozdního rodičovství. [online] *E-psychologie*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 36-47. Dostupné na <<http://e-psycholog.eu>>. ISSN 1802-8853.
- BLECHA, I. et al. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc: Olomouc s.r.o., 2002. ISBN 8071820644.
- CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2009. ISBN 9788024422954.
- Církev bratrská. *Řád Církve bratrské*. [online] Rada Církve bratrské. Řád schválený konferencí 12. května 2007. Dostupné na <[http://portal.cb.cz/download/968/Ustava%20a%20Rad%20CB%20\(2011\).pdf?1368296389](http://portal.cb.cz/download/968/Ustava%20a%20Rad%20CB%20(2011).pdf?1368296389)>.
- Církev bratrská. *Stanovisko Církve bratrské k umělému přerušení těhotenství. Stanovisko delegátů výroční konference Církve bratrské, konané ve dnech 14.-15. 5. 1993 v Bratislavě, určené vládě, parlamentu a prezidentovi ČR*. [online] Zveřejněno 28. 5. 2013 [Cit. 2013-11-02]. Dostupné na <<http://portal.cb.cz/2013-stanovisko-cirkve-bratrskke-k-umelemu-preruseni-tehotenstvi>>.
- Council of Europe. *Recent demographic developments in Europe 2002*. Belgie: Council of Europe Publishing, 2002. ISBN 9287150788.
- Český statistický úřad. *4 Porodnost a plodnost*. [online] Kód e-4007-13, zveřejněno 11. 9. 2013, poslední aktualizace 24. 9. 2013 [Cit. 2013-10-22]. Dostupné na <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)>.
- Český statistický úřad. *4-5 Sňatky a bilance manželství v letech 1920–2012*. [online] Kód e-4032-13, naposledy aktualizováno 14. 3. 2014 [Cit. 2013-09-12]. Dostupné na <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/8E001797F3/\\$File/4032130405.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/8E001797F3/$File/4032130405.pdf)>.
- Český statistický úřad. *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*. [online] Zveřejněno 27. 2. 2014, kód publikace: 170220-14 [Cit. 2014-03-03]. Dostupné na <[http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/82002D3492/\\$File/17022014.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/82002D3492/$File/17022014.pdf)>.
- Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva – 1. až 2. čtvrtletí 2013. Mimo manželství se rodí stále více dětí*. [online] Zveřejněno 11. 9. 2013, aktualizováno 14. 3. 2014 [Cit. 2013-11-20]. Dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby091113.doc>>.
- Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva 1. až 4. čtvrtletí 2012*. [online] Zveřejněno 14. 3. 2013 [cit. 2014-03-15]. Dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031413.doc>>.

- Český statistický úřad. *Pohyby obyvatelstva – rok 2010*. [online] Zveřejněno 14. 3. 2011 [cit. 2013-09-01]. Dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>>.
- Český statistický úřad. *Rozvodovost*. [online] Naposledy aktualizováno 19. 8. 2013 [Cit. 2013-09-20]. Dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.
- Český statistický úřad. *Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje v České republice (1989-2012)*. [online] Naposledy aktualizováno 11. 12. 2013 [Cit. 2013-09-20]. Dostupné na <http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0101.pdf>.
- Český statistický úřad. *Úhrnná plodnost v letech 1950-2012*. [online] Aktualizováno 20. 8. 2013 [Cit. 2013-09-22]. Dostupné na <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrna_plodnost_v letech_1950_2012#.UndT1IymwRY.email>.
- Český statistický úřad. *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2012 (základní údaje)*. [online] Naposledy aktualizováno 19. 8. 2013 [Cit. 2013-09-20]. Dostupné na <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vyvoj_obyvatelstva_ceske_republiky_v_roce_2012_zakladni_udaje>.
- ESPING–ANDERSEN, G. *Children in the Welfare state. A social investment approach*. [online] Demo-soc. working paper, Barcelona number 2005—10. Barcelona: Universitas Pompeu Fabra, 2005. Dostupné na <http://www.upf.edu/demosoc/_pdf/DEMOSOC10.pdf>.
- FABIO, U. *Kultura svobody*. Brno: CDK, 2009. ISBN 9788073251956.
- FRIEDENOVÁ, B. *Feminine Mystique*. Praha: Pragma, 2002. ISBN 9788072058938.
- GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem. O rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071784028.
- HAKIMOVÁ, C. *Work-lifestyle choices in the 21st century: Preference theory*. Oxford: Oxford University Press, 2000. ISBN 0199242100.
- HAKIMOVÁ, C. *Models of the Family in Modern Societies: Ideals and Realities*. Ashgate, 2003. ISBN 0754644065.
- HAŠKOVÁ, H. (ed.), ŠALAMOUNOVÁ, P., VÍZNEROVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 8073300923.
- HAŠKOVÁ, H. *Reprodukční preference a bezdětnost v české společnosti ve světle kvantitativních dat. Proměny*. [online] Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007. Dostupné na <<http://www.soc.cas.cz/node/3657#.UySUpPI5Omg>>.
- HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál, 1997. ISBN 8071781541.
- HELLER, J., MRÁZEK, M. *Nástin religionistiky: uvedení do vědy o náboženstvích*. Praha: Kalich, 2004. ISBN 8070177217.
- HOEHN C. (ed.) *Population Policy Acceptance Study – The Viewpoint of Citizens and Policy Actors Regarding the Management of Population Related Change*. Belgium: European Communities, 2007. Dostupné také na <<http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124311EN6.pdf>>. ISBN 9789279075735.

- HOLUB, M. et al. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*. Praha: VÚPSV, 2010. ISBN 9788074160639.
- HORA, O. Potýkají se mladí lidé v české společnosti s problémem "chybějících dětí"? In SIROVÁTKA, T. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008, s. 245-287. ISBN 9788073261405.
- HORTON, J., MENDUS, S. *After MacIntyre: Critical Perspectives on the Work of Alasdair MacIntyre*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1994. ISBN 9780268006433.
- CHROMKOVÁ, M., MRÁZKOVÁ, M., RABUŠIC, L. Teorie založené na lidských preferencích jako možný příspěvek k vysvětlení současného reprodukčního chování. In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: František Šalé – ALBERT 2006, s.57-79. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. ISBN 8073261049.
- JUŘIČKOVÁ, L. *Analýza: Bezdětnost v České republice*. [online] Demografické informační centrum, o.s., článek z 24. 7. 2005 [cit. 2013-10-02] Dostupné na <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118>. ISSN 1801-2914.
- KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Slon, 2006. ISBN 8086429415.
- KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Slon, 2011. ISBN 9788074190599.
- KIRBYOVÁ, J. Socially sustainable policy for work. In DZIAMOVÁ, V. et al. *Nejsme stejní*. Praha: ETS, 2008, s. 8-21. ISBN 97880904007.
- KOCOURKOVÁ, J. Současný „baby-boom“ v České republice a rodinná politika. *Demografie*, 2008, roč. 50, č. 4, s. 240-249. ISSN 001-826.
- KONEČNÁ, H. *Individuální rizika odkládání rodičovství do vyššího věku. Sborník z kongresu Pardubice 2007*. [online] Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, zveřejněno 2. 6. 2008 [Cit. 2013-10-12]. Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2008060201>>.
- KUBÁTOVÁ, H. Čtyři obrazy moderní společnosti a čtyři podoby moderního individualismu v sociologických teoriích. In *AUPO – Sociologica – andragogica*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2006, s. 23-40. ISBN 8024413779.
- KUČERA, Představy o postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In FIALOVÁ, L. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s., 45-66. ISBN 8085850877.
- LEWIS–WALLS, N. G. Fertility and Major Religions. In WOLFEL, R. L. *Occasional Papers in Geography Series*. [online] United States Military Academy, 2009, roč. 2, č. 2., s. 82-89. Dostupné na <<http://www.westpoint.edu/gene/SiteAssets/Sitepages/Publications/OccasionalPapersInGeographyFall2009Vol2.pdf>>.
- LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 8072600087.
- LIPOVETSKY, G. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor, 2000. ISBN 8072601717.

- LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2008. ISBN 9788072601905.
- MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti: k morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 8072980823.
- MAREŠ, P. (ed.) *Society, Reproduction and Contemporary Challenges*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 8086598675.
- MAREŠ, P. Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti. In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: FSS MU, 2006, s. 19-55. ISBN 8073261049.
- MCMYLOR, P., MACINTYRE A. *Critic of Modernity*. Florence, KY, USA: Routledge, 1993. eISBN 9780203991039.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Národní koncepce rodinné politiky*. [online] 2005, 59 stran [cit. 2013-09-10]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí, tiskové oddělení. *Počet částečných úvazků za dva roky vzrostl o čtvrtinu. Vylepšují data o nezaměstnanosti (LN)*. [online] Zveřejněno 20. 8. 2013 [Cit. 2013-10-20]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/16054>>.
- MIOVSKÝ, M., ČERMÁK I., ŘEHÁK V. *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku*. 3. sborník z konference. Olomouc: Psychologický ústav AV ČR, 2004. ISBN 9788086174174.
- MLČOCH, L. Rodina jako priorita: sociálně soudržná, ekonomicky konkurenceschopná. *Fórum Sociální politiky* 2010, roč. 4, č. 2 s. 2-8. Dostupné také na <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/Casopis_FSP_2_2010.pdf>. ISSN 1803-7488.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. Brno: Blok, 1990. ISBN 8070290188.
- MOŽNÝ, I. *Proč tak snadno*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 808585080X.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 808642958X.
- NEŠPOR, Z. Rodina / domácnost jako náboženská skupina v procesu transformace. *Lidé města / Urban People*, 2010, roč. 12, č. 1, s. 31-60. ISSN 1212-8112.
- PESCHKE, K. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 8070213310.
- PETRUSEK, M. *Společnost pozdní doby*. Praha: Slon, 2007. ISBN 9788086429632.
- RABUŠIC, L. K některým proměnám manželství a rodiny v současných západních společnostech. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity (SPFFBU)*, 1990, roč. 38-39, č. G33, s. 51-66. ISSN 0231-5122.
- RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Slon, 2001. ISBN 8086429016.

- RABUŠIC, L. Propopulační politika – spíše chiméra než spása. In KOCOURKOVÁ, J. *Propopulační politika - ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 47-62. ISBN 8086547191.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. Is Eastern Europe experiencing a second demographic transition? *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*. 1999, roč. 34, č. 1, s.19-44 . ISSN 0300-5402.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J., VYMĚTALOVÁ, S., HAMPLOVÁ, D. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. ISBN 8073300044.
- ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. Praha: Orbis, 1972. ISBN 9788024731339.
- SAK, P. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 8072290428.
- SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století. Efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 8021023074.
- SIROVÁTKA, T., HORA, O. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: František Šalé - Albert , 2008. ISBN 9788073261405.
- SLEPIČKOVÁ, L. Nedobrovolná bezdětnost jako sociologické téma. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2006, roč. 42, č. 5, s. 937–951. Dostupné také na <http://www.sreview.soc.cas.cz/uploads/9090dcc5f2023f0345aaf6267388d9960a87f9fa_610_06Slepickova16.pdf>. ISSN 1210-3861.
- SLEPIČKOVÁ, L., FUČÍK, P. Sociologický kontext postojů k řešení neplodnosti. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2009, roč. 45, č. 2, s. 267-290. Dostupné také na <<http://dlib.lib.cas.cz:8080/122/1/SlepickovaFucik2009-2.pdf>>. ISSN 1210-3861.
- SOBOTKA, T. Změny v časování mateřství a pokles plodnosti v České republice v 90. letech. Changes in the timing of childbearing and fertility decline in the Czech Republic during the 1990s. *Demografie*, 2003, roč. 45, č. 2, s. 77-87. Dostupné také na <http://www.oeaw.ac.at/vid/download/sobotka/Sobotka_Zmeny%20casovani%20plodnosti_Demografie_2003.pdf>. ISSN 001-826.
- SUCHANEC, M. Pořizují si české ženy své děti ke snížení vlastní nejistoty? In SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008, s. 289-318. ISBN 9788073261405.
- SVOBODOVÁ, K. *Životní situace vícedětných rodin*. Praha: VÚPSV, 2007. Dostupné také na <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_241.pdf>. ISBN 9788087007686.
- SVOBODOVÁ, K. *Analýza: Preferované počty dětí v rodině*. [online] Demografické informační centrum, o.s., článek z 15. 4. 2008 [cit. 2013-10-05]. Dostupné na <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=546>.
- ŠALAMOUNOVÁ, P., ŠAMANOVÁ, G. Představy respondentů o partnerských vztazích a rodině. *Naše společnost*. 2003, č. 3-4, str. 25-31. ISSN 2336-1646.
- ŠAMANOVÁ, G. Hodnota dítěte v individuálním životě a pro společnost. *Naše společnost*, 2006, roč. 4, č. 2, s. 10-14. ISSN 2336-1646.

- ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071786489.
- ŠLECHTOVÁ, H. Jak jsou hodnoceny rodinné politiky vyspělých zemí. In SIROVÁTKA T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: FSS MU, 2006, s. 113-164. ISBN 8073261049.
- ŠPATENKOVÁ, N., KOTRLÝ, T., BĚHOUNKOVÁ, T. Konstitucionalizování formalizované péče o pozůstalé. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2010, č. 2, s. 109-114. ISSN 1213-6204.
- ŠŤASTNÁ, A. Druhé dítě v rodině—preferencie a hodnotové orientace českých žen. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2007, č. 4, s. 721-746. Dostupné také na <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/446ca10ed3cde95d75aa2245c5fea309198d7cf3_reviewers.pdf>. ISSN 2336-128X.
- ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. 2009. Dostupné také na <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_296.pdf>. ISBN 9788074160387.
- ŠŤASTNÁ, M. Částečné pracovní úvazky v Čechách a v zahraničí. *Statistika: Statistics and Economy Journal*, 2007, č.1, s. 44-49. ISSN 0322-788x.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN: 9788073673130.
- Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky. *Potraty 2012*. Praha: UZIS, 2013. Dostupné také na <<http://www.uzis.cz/category/tematicke-rady/zdravotnicka-statistika/potraty>>. ISBN 9788074720390.
- ZVĚŘINA, J. *Sexuologie (nejen) pro lékaře*. CERM, Brno: 2003. ISBN 8072042645.
- ZVĚŘINA, J. Feminismus a jeho současné podoby. *Revue Politika* 2004, č. 1. Zveřejněno 21. 4. 2004. Dostupné na <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/630/feminismus-a-jeho-soucasne-podoby>>. ISSN 1803-8468.

Použití údajů Českého statistického úřadu odpovídá podmínkám zveřejněným úřadem:
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podminky_pro_vyuzivani_a_dalsi_zverejnovani_statistickych_udaju_csu.

Přílohy

- Příloha I. Přepis rozhovoru s Miladou
- Příloha II. Přepis rozhovoru s Danou
- Příloha III. Přepis rozhovoru s Blankou
- Příloha IV. Přepis rozhovoru s Elenou
- Příloha V. Přepis rozhovoru s Lenkou
- Příloha VI. Přepis rozhovoru s Michaelou
- Příloha VII. Přepis rozhovoru s Věrou
- Příloha VIII. Přepis rozhovoru s Dášou

Příloha I: Přepis rozhovoru s Miladou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 43 minut, rozhovor proběhl 26. 09. 2013 v kavárně.

Matka čtyř dětí, narozena 1966, nejstarší ze 3 sourozenců. Absolventka vysoké školy pedagogické. Členka Církve bratrské. Vdaná od roku 1996.

S manželem jsem se seznámila v církvi v roce 1993, můj muž je o rok mladší.

Kolik máte dětí a kdy se narodily?

Máme čtyři děti a naše děti se narodily v roce 1996, 1999 a teď budu trochu tápat... 2004 a 2008. Když se mi narodilo první dítě, bylo mi 29 let. A moje poslední dítě se mi narodilo, když mi bylo 42.

Kolik dětí jsi chtěla mít? Nebo plánovala jsi rodinu a přemýšlela jsi o počtu dětí?

Já jsem o tom nikdy moc nepřemýšlela. Od 16ti jsem pracovala pro děti, vedla dětský oddíl a o rodině jsem moc nepřemýšlela, nějakou dlouhou dobu. To se pak zlepšilo, když jsem uvěřila. Tak se věci začaly napravovat. Ale když jsem si tak potají snila, tak jsem měla období, kdy jsem se vůbec nechtěla vdát. Anebo jsem se vůbec nechtěla vdávat, ale chtěla jsem, abych měla jen dítě. Nikdy jsem o dětech nepřemýšlela. Pak přišla doba, kdy jsem chtěla víc dětí. Pamatuji si, že jsem přemýšlela o počtu 10ti dětí, nevím proč, asi jsem to neměla vůbec promyšlené. Ale proč jsem to tak chtěla, to už nevím. Možná, že jsem se v dětství cítila dost opuštěná, a proto jsem chtěla velkou rodinu, ale nejsem si jistá, jestli to byl ten dobrý důvod. Jako proč jsem chtěla hodně dětí, to nevím...

A kolik dětí chtěl tvůj manžel?

Já jsem přesvědčená, že muži moc počet dětí neřeší. Ale ten můj počet deseti dětí ho vyplašil a fakt se pak modlil, jestli se mnou má zůstat, když chci těch deset dětí... Fakt mi pak říkal, že řešil, jestli se má se mnou rozejít, ale to je myslím i ten rozdíl těch našich povah. Že on je introvert a já třeba takový trochu extrovert, takže já přemýšlím nahlas, ale on všechno rozvažuje a než přišel na to, že to jen tak říkám... To mu trvalo asi 10 let, než mu to došlo (smích) ... ale že to vlastně bylo z mé strany takové plácnutí, ale asi jsme chtěli víc dětí, i jsme vždycky pracovali s dětmi.

Takže za ideální jsi považovala jaký počet dětí?

Mám pocit, že jsem neuvažovala tak moc o počtu dětí, ale hlavně jsem chtěla jinou rodinu, než v které jsem vyrostla. Moje hlavní motivace byla, mít fungující rodinu, což není vůbec jednoduché. A nezáleží to tak moc na tom, kolik je v rodině dětí, možná si to člověk s tím může spojit, ale nějak jsem měla pocit, že větší rodina znamená lepší vztahy. Ono to není úplně pravda. Ono tam taky šlo o tu rodinou atmosféru nebo o tom, jak by to mohlo být.

Mohla bys mi vyprávět ten váš příběh, jak to, že máte 4 děti?

No s prvním dítětem jsme otěhotněli, když jsme se chytali studovat do biblické školy do ciziny, ale zjistili jsme, že jsme otěhotněli, a tak jsme zůstali doma, protože to pak už nešlo. Já jsem už nešla do práce. A pak jsem porodila syna. Pak vlastně všechny další naše děti byly plánované... Pak jsme vlastně chtěli další děti hned po sobě, aby byly po sobě blízko. Tak se narodila za 2 roky dcera. A když bylo prvnímu synovi kolem toho roka, tak mi Pavel (manžel) hodně pomáhal. A já jsem v noci hodně dobře spala, a tak Pavel k synovi vstával a dával mu mléko. A jednou byl hrozně unavený a vstával k miminku a tak říkal: „Bože, jak dlouho tohle bude trvat“ a v tom mu ukázal 4 Sunary a jeden byl z poloviny prázdný. A tak jsme uvěřili, že máme mít 4 děti. My jsme v té době žili hodně tak, že jsme chtěli znát Boží vůli... hodně, jako dobře, a tak jsme žili v domnění, že máme mít 4 děti. Pak jsem otěhotněla potřetí... Pak se nám stala taková zvláštní věc, Pavel měl kázání a druhý den jsem se koupala a upadla jsem na ruku a zlomila jsem si ji a byla jsem chvíli i v bezvědomí. A tak mě odvedli do nemocnice a tam jsem jim řekla, že jsem asi těhotná, ale oni mne zabezpečili, ale tu ruku museli dělat pod rentgenem. Ale pak jsem zjistila, že to miminko je opravdu poškozené, nevěděla jsem, jestli to bylo tím rentgenem. Tak jsme nevěděli, co dál, dlouho jsme váhali, ale pak přestalo fungovat srdíčko, a tak jsem šla na operativní zákrok. A to děťátko nebylo. A tam byla docela zvláštní věc, že nás to dost zarazilo...nejdřív všechno šlo v pořádku...4 sunary a teď tohle... a co s tím... a člověk se s tím musel vyrovnávat, ale nikdo si s námi nevěděl rady a nikdo nám pak nepomohl a protože se to nebralo vážně, tak jsem upadla do deprese, a to ovlivnilo to, že jsem nevěděla, jestli jsem stará, či mladá... Jestli ještě můžu mít děti nebo tak. Pak to nějakou dobu trvalo, než jsem se z toho dostala, a pak nějak přirozeně jsem se dala do pořádku a pak máme

dalšího syna asi po 6 ti letech, proto je tam ta velká pauza. A pak jsme zvažovali, jestli máme mít ještě jedno dítě. Protože ty 4 sunary a my jsme čekali 4 děti, ale pak jsme si řekli, že ty 4 sunary znamená 4 živé děti, a když jsme měli ty děti, tak jsme si říkali, jo, to je ta křesťanská naše pohádka, ale i za tím stálo to, že jsme chtěli těch dětí víc, že jsme měli chuť mít těch dětí víc, a tak jsme ještě měli ještě holčičku, až s tou druhou holčičkou - čtvrtým dítětem jsme věděli, že je to dostatečný počet dětí. Asi nás ten sen vedl, ono otěhotnět po čtyřicítce je...teda není úplně jednoduché, po té čtyřicítce do toho už většina lidí nejde, ale pro mě to nebyl problém. Pro nás ty děti jsou fajn, my jsme je měli rádi. Možná se člověk cítí vyčerpaný a unavený, ale pro nás jsou děti velká radost. Myslím, že ty děti jsou stejně to nejlepší v životě. I když já jsem s dětmi stále pracovala. Pro mě děti jsou vzácný, ale je pro mě i důležité být aktivní. Vyrůstala jsem v generaci, kde ženy byly doma a pečovaly o své děti, a nevím, jak se to stalo, ale my to máme jinak. Známe rodiny, který mají pět, šest dětí a jsou s nimi doma. Ale já se bojím, že by mi to vzalo hlavu...Nestačí mi jen se starat o ty děti. Byla bych ráda, kdyby mě to úplně uspokojovalo, jen ty děti, ale není to tak. Mám výčitky, že pracuji. Manžel říká, že se dětem věnujeme dost. Nevím, jestli bych to zvládla líp jinak. Já sice pracuji z domova, při prvních dvou dětech jsem nechodila do práce, ale hodně jsem dobrovolničila, vedli jsme tábory, skupinky, pak při třetím dítěti jsem založila mateřský centrum, pak jsme založili základní školu...někdy mám trochu strach...moje třetí dítě je takové aktivní a má asi nějaký to DYS, ale výčitky mám...to má asi každá pracující žena...někdy si říkám, že jsme mu mohli pomoci v některých těch jeho návycích...Já pracuji tak, že jsem doma, pracuji z domova...takže jsem doma, nejsem doma, je to takové střídání rolí...

Mohla bych tě, teď poprosit, jestli bys mi okomentovala pár důvodů, které vedou jiné ženy k tomu, že mají méně dětí. Mohla bych ti ty důvody přečíst a mohla bys mi prosím k tomu říct, co si o tom myslíš?

Lidé se bojí toho, že vztahy jsou dnes křehčí než dříve, a proto se bojí rozvodu, a to může mít vliv na počet dětí, které mají s jedním, co si o tom myslíš?

No to je jasný...ale my jsme neplánovali rozvod, ani náhodnou. Tak to je jasný. I když to není úplně jednoduché. Takže rozvod nikdy nebyl v plánu, a i kdyby, tak mi to přijde dost sobecký. Asi se pohybuji v kruzích, kde mají lidé více dětí než méně. Lidé, mezi

kterými se pohybují, téměř nemají jedno nebo dvě děti, ale mají jich víc. Vícečetné rodiny jsou obvyklé. Moje rodiče se nerozvedli, ten jejich vztah se teď zlepšil, asi jak jim ubývá síla. Já jsem chtěla lepší vztah, než měli oni, ale v tom smyslu, že pro mě nebylo manželství mých rodičů vzorem.

Vnímáš nějak to, že tě ovlivňuje sociální politika?

Já jsem naštěstí zažila dobrý porodný. Já se bojím o to, aby naše děti přišly do Božího království, ale nebojíme se o to, jak to finančně zvládneme. My s manželem jsme oba dost pracovití lidi a na tohle dost dbáme. Myslím si, že v církvi jsou lidi, kteří by neměli mít víc dětí, protože nejsou pracovití.

A jak vnímáš vaši finanční situaci?

Ale my asi máme vyšší životní úroveň...protože jsme hodně pracovali, máme tedy vyšší životní úroveň než většina lidí s vyšším počtem dětí, kteří jsou na tom hůře. Já tedy nepotřebuji moc peněz, já třeba nechápu, že se někdo baví nakupováním...to mě nikdy nebavilo...

A co tvoje vlastní seberealizace?

Myslím, že já jsem se seberealizovala až moc. Co mě spíš mrzí, je...V tomhle já jsem přehnaně náročná na sebe...spíš jestli jsem se dost věnovala svým dětem. Já jsem pracovala. Našim dětem jsem se nemusela tolik věnovat i proto, že ony jsou dost samostatné. Umí se o sebe sami postarat, učí se sami, klidně i uvaří. Můžu ještě k těm sociálním důvodům? ...Ty sociální důvody...mě asi někdo nepřesvědčí...my máme v rodině takový příběh...kdy maminka mého dědečka, někdy na začátku století, šla na potrat a nepřežila to. A můj dědeček vzpomínal, že šel ráno do školy, a ona také odcházela a už ji nikdy nepotkal. A z tohoto příběhu je vidět, že mě nikdo nepřesvědčí, že sociální důvody mohou vést někoho k tomu, aby se zbavil dítěte. Já myslím ale, že je to i o tom, že člověk věří Bohu, že se to nějak zvládne...že se to dá dohromady. Kdysi dávno nás vyučoval jeden pastor o tak zvané rozšířené reprodukci, že dvě děti není nic, ne? Je to strašně náročné...Vede mě i určitá společenská odpovědnost, že když už máš ty čtyři děti, tak musíš mít nějakou zodpovědnost, za jejich vzdělání...prostě za to, jak je vychováš, stačí to tak?

Příloha I: Přepis rozhovoru s Danou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 51 minut, rozhovor proběhl 01. 11. 2013 v kavárně.

narozena 1977, Vysoká škola pedagogická, pochází ze tří dětí, rodiče rozvedeni, vdaná od 21 let. S manželem se seznámili v církvi. Členka Církve bratrské, stejně i její manžel.

Kolik si chtěla mít dětí, jak jsi to plánovala? Můžeš mi prosím vyprávět, jak se stalo, že jsi matka 4 dětí?

Já jsem děti neplánovala, to určitě ne, jako určitě jsem chtěla mít děti, a docela hodně mě ovlivnilo, jak jsem byla jako Au pair v Německu, kde jsem hlídala pět dětí.

V křesťanské rodině a bezvadně to klapalo, fajn rodina a líbil se mi ten rodinný šrumec, ale v podstatě, protože jsem první dítě měla brzy, tak jsem neměla ani čas rozmýšlet, jestli je budu mít teď, nebo až po škole. Vdávala jsem se ve 21 letech a první dítě se mi narodilo ve 22 letech. Myslím si, že jsem o tom tak nepřemýšlela, chtěla jsem je mít, přišly...brzy...tak jsem je chtěla mít. První dítě bylo neplánované (syn) a pak po dvou letech přišel druhý syn a toho jsme už plánovali, protože jsme chtěli, aby měl sourozence, a ne tak daleko od sebe. A potom jsme si říkali, že by bylo fajn mít ještě tu holčičku, a tak jsme po 4 a půl letech měli holčičku. To bylo právě to meziobdobí, kdy jsem byla už v práci a na druhou stranu jsem už cítila, jak ty dva kluci odrůstají a spoustu věcí se s nimi už dá dělat... Už to není to miminko a člověk se rozhodoval, rozhodoval, což taky trvalo dýl, proto je tam mezi nimi ta pauza, nakonec jsem prostě zjistila, že jsem těhotná, měli jsme radost, vyšla ta holčička, no, a potom to čtvrté bylo úplně neplánované. Protože jsem měla v té době už tři císaře, už jsem si řekla, že další dítě nebude, a přišlo to náhodou. Ale je to úplně báječné, myslím, že ty dvě byly fajn, a kdyby tam pak byla jen ta jedna holčička, nebylo by to špatný, protože ty dva kluci se o ni starali, měli takovou malou princeznu, ale teď vidím s odstupem doby, že by to byla sama holka v rodině a že jak má tu ségru v rodině a už jsou taková parta... a jak jsou dva a dva. Tak to funguje, že jak si hrají dva kluci spolu...dvě holky spolu. Někdy to propojí, že si rádi hrají společně, ale jak teď ty kluci odrůstají a mají jiný zájmy, jsou v pubertě, tak to holky spojilo víc a táhnou spolu za jeden provaz. Je to úleva jako i pro mne, že, kdybych měla fakt jen tu jednu holčičku, tak je to na jednu stranu hezký, že

bychom si jako dvě ženský mohly užít, ale na druhou stanu, když já mám nějakou povinnost, nějakou práci, tak by byla sama, kdežto takhle jsou s tou druhou dcerou... Jako co se týče těch konstelací, těch rodinných, tak to nemůže být líp naplánovaný, než jak to máme my. To bych fakt všem doporučila, jako kdo chce mít víc dětí, když to takhle vyjde, jako dva a dva, tak to je ideální... je to jako šikovný...

Jak si myslíš, že tě ovlivnila tvoje původní rodina?

Naši se rozvedli, když mi bylo osmnáct, ale jako dlouhodobě se rozváděli, a to napětí, co bylo mezi našima, bylo k nevydržení. To jsem opravdu nikdy nechtěla zažít ve svém manželství. A do těch hádek jsem byla do sedmi let jedináček, já si to už nepamatuji, ale prý jsem byla výrazná, uměla jsem se prosadit, a když přišla ségra, když mě bylo 7, tak jsem se prý z měsíce na měsíc obrátila, změnila se, začala jsem pomáhat a starat se a další ségra se mi narodila, když mi bylo 12, takže jsme měly takové skoky mezi sebou a myslím, že jsem ji měla hodně na starosti, že jsem se o ni hodně starala. A jak mě to ovlivnilo, asi že jako ten rodinný šrumec, jako že tam nejsem jen já, táta a máma, že nejsem ten jedináček, což jsem kolem sebe taky viděla a neviděla jsem v tom nějaký výhody, být sama, ale nepřemýšlela jsem o tom. Asi kdybych o tom přemýšlela a plánovala je, tak o tom víc přemýšlím, ale protože jsem měla děti brzo, tak si nevybavuji, že bych řekla, že chci tolik a dětí tehdy, jak to kolem sebe teď vidím, že je lidem přes třicet a pořád přemýšlí, jestli mít děti, nebo ne. To mě tedy minulo a jsem ráda, že mě to minulo, protože si uvědomuji, že to je důležitý rozhodnutí, a vnímám, že některý rozhodnutí jsou fakt důležitý, ale já prostě vnímám, že jsme to přijali pozitivně, měli jsme z dítěte radost, ale na druhou stranu jsme to neplánovali a nemuseli se stresovat rozhodnutím, jestli dvě nebo tři.

A manžel to viděl stejně jako ty?

No, já si myslím, že jsme si oba mysleli u toho třetího, že je to limit. Ale manžel je tady v tom úplně skvělý, že vždycky, když to přišlo, že čekáme miminko, tak byl úplně nadšený, nikdy jsme nezvažovali variantu nějaké interrupce. V tom čtvrtém případě to bylo trochu komplikované, čtvrtý císař to už bylo zdravotní riziko... manžel vůbec on je v tomhle zásadový a asi by mi to nedovolil a byl by to veliký konflikt... kdybych to chtěla prosadit, a mě to napadlo, že půjdu na potrat, ale byl to takový myšlenkový únik, protože jsem potřebovala mít pocit, že mám ještě nějakou možnost, ale nikdy bych to

asi neudělala. To jsem jako cítila, že bych to nemohla udělat. Já jsem cítila, že v tu dobu jsme měli zrovna manželskou krizi a mně se tam všechno samozřejmě míchalo, a z tohoto pohledu to bylo pro mě těžké to přijmout, ale ten samotný fakt, to jsem se těšila a i mně to přišlo hrozně fajn, že kdyby vyšla ta holčička, že by se holky měly, a ještě to vyšlo v době, že k sobě měly věkem blízko, ty tři roky. Že kdyby to vyšlo po několika letech, třeba po 5, a byl to ten benjamínek, tak by to bylo taky jiné.

Lidé se bojí toho, že vztahy jsou dnes křehčí než dříve, a proto se bojí rozchodu, a to může mít vliv na počet dětí, které mají s jedním, co si o tom myslíš?

No jako přijde mi to takový opodstatněný názor, protože lidi dneska hodně často ten rozchod zažívají, je to realita a hodně se s ním počítá, což je rozdíl oproti minulosti, kdy si žena sama nevystačila a musela mít toho chlapa, aby ji uživil a opatřil, a to dneska odpadá. Protože lidi jsou rádi nezávislí, a z toho může vyplývat tento důvod. Na druhou stranu mi to přijde takové trošku, že nejdou do ničeho naplno, že je ten vztah závazek, určitá hloubka... a když už od začátku s tím kalkuluješ, tak do toho nemůžeš jít do té hloubky, nechci ty lidi soudit, ale je to takové, že když člověk nic neobětuje, a tohle je taky taková oběť, tak se tímhle tím o něco ochuzují, že to může být i majetkového rázu, že každý bude mít tu svoji hromádku, se kterou přišel. A myslím, že tohle všechno může být na překážku tomu vztahu, té hloubce.

Strach z toho, že klesne životní úroveň?

To je samozřejmě pravda, kdybych neměla žádný to dítě, tak mám úplně jiný život, ale teď je otázka, kde má člověk hozený ty priority. Já si tedy osobně myslím, že to není o těch penězích. Že ty argumenty, že si ty děti nemůže dovolit kvůli financím, samozřejmě v té naší normě, jestli mít jedno nebo dvě... samozřejmě nemyslím jako uvažovat o tom, mít jedno nebo deset... tam už je to jiné... Ty argumenty, který já slyším ve svém okolí od lidí, kteří mají jedno, a víc si prý už nemůžou dovolit. A ve výsledku vím, že jsou 3 krát do roka u moře a mají značkové věci a nic jim nechybí, tak je spíš o tom nastavení toho standardu, který ten člověk asi chce člověk žít a že to není ten reálný důvod, ty finance, že prostě když člověk chce takhle žít, tak ty finance ho nezastaví, že samozřejmě člověk musí někde ubrat, ale ta hodnota toho dítěte je mnohem větší pro mě. Než že nebudu mít značkový boty, třeba. Prostě děti vidím jako dar od Pána Boha

A co sociální politika, porodné, školné...

Že tomu mít děti okolnosti politické tolik nenahrávají v dnešní době, mít hodně dětí, to je pravda. Ty výhody jsou minimální, už třeba když se někam jede, tak dva dospělý a dvě děti mají výhodnou vstupenku nebo nějaký výhodný tarif, ale to druhé a třetí dítě se do toho nepočítá, tak tohle mně nevyhovuje, protože čím víc dětí mám, tím víc potřebuji tyhle úlevy sociální. A v podstatě tohle není, nebo vůbec odjet někam na dovolenou, je vůbec náročné. Protože nikde není nic pro rodinu se 4mi dětmi, už si musíme zaplatit dva apartmány a to už je finančně náročné. Není to úplně podpořený a lidi mají strach obecně z budoucnosti. Je nejistá. I mne někdy napadne, že kdyby se to zvrtilo a byla nějaká válka, nebo tíseň velká. Tak jestli do tohoto světa člověk chce ty děti přivést, ale to je zase, jako všechno to vnímám z toho pohledu, jako když člověk se dostane na to místo, kde může ovlivňovat ty věci a kdy si jako ten život může naplánovat a projít jím bezstarostně nebo poklidně. Ale zase, když se nad tím zamyslím a podívám se na to z té druhé strany, tak si říkám, co je jako náš cíl, aby to bylo všechno v klidu, podle našich představ anebo... Prostě stáváme se kvalitní i pod tíhou těch našich zkušeností, tak prostě si nemůžeme sobě ani těm našim dětem ten život úplně okleštit od těžkostí, a já si myslím, že je někdy důležitý, žít tady a teď... a dát někomu život a opatrovat ho v tu dobu, kdy ti je svěřený, je vzácná věc, a to, že je třeba potká doba těžká, to se může stát, ale úplně bych to neviděla jako to nejhorší, co se může stát. Protože i já vidím, že každá ta bolestivá zkušenost může člověka pozitivně ovlivnit na té cestě a že to nevidím už tak, jakože bych všechno to špatné vymazala, protože to tam patří. Takže když se na to kouknu takhle, tak je fajn ty děti mít, i když tam ten strach je. Otázka je, co jiného dobrého může být. Za co vyměnit to, mít děti.

A co tvoje osobní kariéra?

To hodně souvisí s tím, že jsem ty děti měla brzo. Že tohle moc neprožívám. Jako mě neničí, že jsem s těmi dětmi doma. Jako pokud bych měla něco nastartovaného a byla v něčem dobrá, tak si dokážu představit, že by mně to vadilo, být jen doma, že bych se chtěla vrátit zpátky, ale tím, že jsem ty děti měla brzo a nestihla jsem nic velikého vybudovat, tak teď tu svoji roli vidím v tom mateřství a být s dětmi doma. Jako těším se do práce, těším se, že to bude zase nová zkušenost a nová etapa, ale vůbec mě to netrápí, jako že bych počítala dny, kdy už půjdu.

Jako myslím, že ta církev ti vštípí to, že je to požehnání, to být s dětmi, a že je to důležitá práce. Že to je hezký období v životě, a já si v podstatě myslím, že to je poslání každé ženské, ale samozřejmě, výjimky jsou všude. Tak jako tamhle jsou někde chlapi, který se rozhodnou být v klášteře, a já bych jim to nikdy nevymlouvala, když to mají takhle. Tak si dovedu představit, že když je ženská dobrá lékařka a že by to skloubit s dětmi bylo náročné, tak zůstane lékařkou. Ale myslím si, že tohle jsou spíš výjimky a že být s dětmi je to, co ženský umí, tak je škoda být někde nějakou manažerkou, ať si to dělají ti chlapi...hahaha...A že prostě v církvi jsou ty děti požehnáním, a spíš jsme k dětem povzbuzování než od nich odrazování...a že těch dětí je kolem víc. Katolíci... asi úplně tam je ještě ta otázka té antikoncepce...v tom zahrnutá. A myslím, že hraje roli i ten pohled na ten potrat, že prostě potrat není řešení, a proto, když těhotenství přijde, tak se neřeší jinak, než že se přijme. Možná je tam rozdíl v tom přijetí, že se ten život prostě přijme. Možná to taky berou lidi jako poslání, že si lidi to dítě adoptují, že chtějí jako vypomoci.

Je zajímavé, tam v těch Klánovicích, kde žijí, mají lidi tak jedno dvě děti. Ráno odjedou a večer přijedou do toho svého domu a děti jsou v těch kroužcích. Že to na mě až působí jako, že to dítě je spíš módní doplněk, aby dobře vypadalo, aby mělo ty prestižní kroužky...ale to soužití v té rodině a takové to obohacení...vztahy...to odpadá, protože ty lidi jsou v celý den v těch zařízeních...Znám i maminku, která nemá rodiče, ani manžel nemá rodiče, tak jsou ty děti od 7 do půl 6 v družině, mně to tedy přijde hrozný. Jako na sednou je tam dá, aby mohla být v půl osmé v práci, a v půl 6 si je vyzvedává. Ale ta maminka na mne působí normálně. Jen mají hypotéku, což je taky vlastně otázka, jestli člověk musí mít ten barák a splácet tu hypotéku, nebo jestli by mu stačil nějaký byt a být s těmi dětmi...tak tahle to vidím...no ale pokud to chtějí takhle, mít tu hypotéku, tak nemají jinou možnost.

Příloha III: Přepis rozhovoru s Blankou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 49 minut, rozhovor proběhl 29. 10. 2013 v kavárně.

ročník 1974, středoškolské vzdělání, seznámili se s manželem v církvi, vdávala se v 18 letech, je matkou 4 synů.

S manželem jsme chtěli pět dětí a chtěli jsme je hned, jak se vezmeme. Protože jsme se oba dva těšili na dítě. Nedokážu to říct, proč to tak bylo, ale prostě jsme to tak měli.

Těšili jsme se, prostě jsme si říkali, že to k tomu manželství patří.

První syn se narodil, když mi bylo devatenáct, takže zhruba po roce od svatby, další rok, takže první syn byl hodně očekávaný a pak jsme si říkali, že bychom chtěli, že to tak měli i manželovi rodiče, po dvou letech další, a že se nám to zdálo tak hezký. Takže po dvou letech jsme měli další dítě, takže druhý syn byl taky plánovaný dítě, narodil se skoro přesně po dvou letech a pak jsem otěhotněla neočekávaně, to jsme jako neplánovali a třetí syn se narodil po roce a půl po druhém.

No a potom jsme chtěli ještě jedno miminko, když... počkej tak to bylo třetímu synovi...je narozený 1997 a potom jsme chtěli ještě jedno miminko, ale přišli jsme o něj, to se mělo narodit v roce 2000, a pak jsem dlouho nemohla otěhotnět. Takže jsme si říkali, že už asi žádný miminko mít nebudeme, ale po tom roce 2005 se narodil další syn a od té doby už nějak nechceme. Takže žádný pátý asi nebude. Když se děti začaly rodit, tak jsem prvně vůbec nevěděla, co bude, co od toho můžu očekávat, a bylo to moc krásný a pak u toho druhého syna jsem si říkala, jak já můžu mít někoho stejně ráda jako toho prvního, to jsem si nějak nedovedla představit, ale samozřejmě to nějak přirozeně přišlo. Syn byl hodně velké překvapení pro nás a bylo to jako období hodně náročný i v církvi a kluci byli malí a starší syn měl ještě různé problémy, a když se mladší syn narodil, tak měl ještě i starší syn pleny, takže to bylo jako hodně náročný období a skoro celou dobu mého těhotenství ještě ani nechodil, takže jsem ho nosila. No a další syn, mně přišlo, že to byla taková odpověď na to, že jsme se obávali hodně, tak byl strašně hodný miminko, ale úplně neuvěřitelně. Že krásně spal, byl neuvěřitelně pohodový a vysmátý, když na něj nebyl čas, tak usnul, i když měl hlad, fakt jako hodný. No a to období, když ti kluci byli hodně malí a takhle za sebou, tak bylo opravdu náročný, ale zvládli jsme to nějak.

A co vaše ekonomická situace?

No tak, protože jsme chtěli ty děti hodně a věděli jsme, že těch peněz bude málo, tak jsme na to byli připravení, pro mne to nebylo nějaký úplně těžký, i když někdy to těm dětem vysvětlit, že jim nemůžu všechno koupit, nebylo jednoduchý, ale říkala jsem si, že to pro ně je taky dobrá škola do života a nakonec možná lepší než, kdyby měly všechno. Vlastně dlouhou dobu jsem byla doma, rozhodli jsme se, že budu doma i za cenu toho, že těch peněz bude málo, a bylo jich málo, ale na druhou stranu jsme věřili, že se Pán Bůh postará, a opravdu to tak bylo, že jsme netrpěli nouzi. Samozřejmě jsme si nemohli dovolit všechno, ale třeba jsme jezdili na dovolený, na který jsme měli, ale vždycky nám někdo nabídl, že nám půjčí chalupu, nebo nějak to takhle přišlo. Takže jsem to nějak brala i z toho Božího hlediska tak nějak, že prostě to tak nějak bylo, a nelituji toho, že jsem devatenáct let byla doma a myslím si, že to je dobrá investice do dětí...Ale je pravda, že já nejsem vůbec ctižádostivý člověk, takže mě vůbec nějak nelákalo studovat, ani nějaká kariéra, takže ta rodina pro mne byla nejdůležitější, i když to možná zní jako fráze.

Jak si myslíš, že tě ovlivnila tvoje původní rodina?

Já mám dva nevlastní bráchy, a to tak, že jeden je z prvního manželství tatínka a druhý je z prvního manželství maminky. A potom mám vlastní sestru, ale bydlel s námi jen jeden ten brácha, jako v rodině. Jinak ten druhý bydlel s mamkou, svojí. No, já si myslím, že moje dětství bylo takový nenaplněný citově, takže já jsem se těšila na ty děti a říkala, jsem si, že ten cit jim chci dát, protože já sama jsem vnímala, že moji rodiče neměli moc dobrý manželství, myslím si, že naši se nikdy nemilovali, ale vzali se, protože se museli vzít. Nemůžu říct, že já bych od nich nepocítovala lásku, to ne, to nás jako měli určitě rádi, ale maminka zase vychází z toho, že sama vyšla ze složitých poměrů a sama nám nedokázala tu lásku dát, a to nám určitě chybělo, a tatínek zase byl zase takový zdroj té jistoty takový, že se můžu jako tulit, a to takový zase naplnění, ale poměrně brzo zemřel, když mi bylo 19 let. Ovlivnila mě ta moje původní rodina. Určitě jsem těm svým dětem chtěla vytvořit něco jiného. Ale určitě mě ovlivnilo i to, že jsem uvěřila a že manžel je kazatel a že jsem chtěla, aby měl doma to zázemí. Aby se... samozřejmě se o tu rodinu manžel stará, ale aby to nebylo na něm hlavně. A taky samozřejmě to, že bereme, že děti jsou požehnáním od Boha, no.

A co tím konkrétně myslíš, že jsou požehnáním od Boha?

Tak za prvé, když člověk může mít děti, tak by je měl mít. Protože to není samozřejmost, taky protože velká rodina je v církvi požehnáním, i ve společnosti je nějaký svědectví pro lidi. A i pro církve je to dobrý, když se zvětšuje i tímhle způsobem. Asi tak to chápu.

Tvoje kariéra?

S tímhle jsem se vůbec vyrovnávat nemusela, mně bylo doma dobře. Ani jsem si nechtěla dodělávat maturitu, to mě musel až manžel donutit a teď jsem ráda, ale to mě všechno musel manžel dotlačit. Myslím, že to bylo takový moje místo, který mně sedělo. Pak už jsem se po letech do práce těšila mezi lidi a jako že se dostanu z církve, protože jsi pořád s těmi samými lidmi. A teď jsem ráda, že jsem v práci, že se setkávám s nevěřícími lidmi, i když to není občas jednoduchý. Takže během té doby, co jsem byla doma, jsem si dodělala maturitu.

A co tě napadá k tématu nestabilita partnerských vztahů, že lidé taky zvažují počet dětí s ohledem na to, že by se mohl vztah rozpadnout.

Toho jsem se já nikdy nebála, my jsme se s manželem rozhodli, že...nemůžu říct, že bychom se nikdy nehádali, taky to trvalo, než jsme se sžili, ale když jsme se rozhodli, že se vezmeme, tak jsme se tím i rozhodli, že pro to uděláme všechno, a musím říct, že čím jsme spolu déle, že je to lepší a lepší, že máme moc hezký vztah, i když se někdy pohádáme, to je jasný, tak se na sebe můžeme spolehnout, a čím víc se známe, tak je to lepší a lepší, což samozřejmě беру taky jako Boží požehnání. Ale je to taky o těch dvou, že se opravdu rozhodnou a že mají v sobě tu odpovědnost, že to chtějí a udělají pro to maximum, takže tohle mě nikdy netrápilo, toho jsem se nikdy nebála.

A ani mi nevadilo, že se na nás lidi trochu dívali, když jsme někam šli, no ale negativně na nás nereagovali, naopak spíš pozitivně a spíš obdiv. A to i teď, i když kluci chodili na základku i tím, že jim šla škola dobře, tak všichni říkali, jak to zvládám, ale to nebyla žádná naše zásluha, prostě jim to šlo, a oni to obdivovali, když srovnali jiné rodiny, které tam byly početné, ale většinou romský rodiny. Tak spíš bych řekla pozitivně, a i teď se setkávám s tím, že to lidi obdivují, a teď jak potkávám ženy, spíš tedy starší, tak mi říkají, že je mrzí, že neměly víc dětí, že byly pohodlné, že je to prostě opravdu deviza v tom životě.

...no když se ale měl narodit třetí syn, třetí a byl neplánovaný, tak jsem cítila od nějakých lidí, že to není dobře, že to nezvládneme. A to mi moc nepomáhalo, protože to pro nás bylo překvapení taky, ale jinak si myslím, že to církev vnímá pozitivně, i když ta kazatelská rodina má těch dětí víc. Ale myslím, že dneska už to taky není standard mít čtyři děti, ani v církvi. Prostě normálně jsme se na to moc neohlíželi. Ještě mě napadla jedna věc, když se bavím s lidmi, který mě neznají, a řeknu, že mám čtyři děti, tak se většinou zeptají, jestli jsme věřící. Takže tak nějak ve společnosti tak mezi lidmi platí, že věřící lidi mají dětí víc, hlavně katolíci tedy.

Je ještě něco, co bys k tomuto tématu chtěla dodat?

Ještě k tomu, jak jsme se bavily o těch penězích, o té ekonomické situaci, tak potom, co jsem se rozhodla, že půjdu do práce, tak to bylo z toho důvodu, že se nám zlepšila ekonomická situace, a bylo to výrazně lepší s dalším platem. I když pracuji v noci a přes den mám čas, tak někdy...a ještě do toho ta škola...tak někdy mám pocit, že toho nejmladšího syna o něco ochuzuji, že to nemá tak, jako to měli kluci a zrovna on je ten, kdo by to docela potřeboval, protože má různé problémy, má ADHD, takže jako... někdy to tak vnímám...I když to společnost vnímá tak...i když je to možná výmluva, tak jsem se setkala s tím, že mi lidi říkali, že když budu doma, tak ty děti budou absolutně nesamostatný. Prostě nebudou si umět v životě poradit, a ano, do určité míry, do určitého věku ten servis mají. A když přijdou domů děti, který nemají rodiče doma, a je jim třeba osm let, tak se o sebe musí postarat. Já si myslím, že v určitém věku to doženou, tak to tedy vidím já, že mají delší to dětství.

Je to určitě na rozhodnutí každého, prostě kdo chce být doma, tak si to obhájí, kdo chce jít do práce, tak si to taky obhájí. A nemyslím si, že dneska je nastavená doba, že by ty maminky musely do práce, tedy často jsem to slyšela i od lidí z církve, ale je to o rozhodnutí, jestli si tedy řekneš, co je pro mne důležitější. Jestli ztratím to místo, na kterým jsem před tím byla, a budeme mít méně peněz. Hodně lidí je zadlužených a pak musím jít do práce. A to je pak past toho, že musí, to ty lidi jsou pak úplně ve vleku toho splácení.

Proto nechápu to, že si někdo vezme hypotéku a nechá si tím úplně řídit život. Nebo si půjčí a to ho potom svazuje. Tomu já nerozumím. Na co nemám, tak si nekoupím.

Příloha IV: Přepis rozhovoru s Elenou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 62 minut, rozhovor proběhl 22. 11. 2013 v kavárně.

ročník 1974, setkala se s manželem v církvi, vdávala se v 27 letech, vyšší odborná škola sociálně právní.

Moji rodiče měli 4 děti a mně se zdálo, že to je trochu moc. Oni taky měli původně tři děti a čtvrtý si vymysleli na starý kolena. Brácha nejmladšího měli s odstupem šesti let. Máma jedné paní hlídala miminko a tak se zmlsala, když to miminko musela vrátit, že si pořídila vlastní, ale je to myslím, trošinku náročnější v tom, že to miminko pak vychovávají i ti starší sourozenci, že to je takový jedináček s příliš mnoho vychovateli okolo, ale nakonec i brácha se povedl. Já asi na základě toho, že moje maminka nechodila do práce, když jsme chodili do školy, a byla s námi doma a živil nás tatínek, tak já jsem měla pocit, že to takhle má být, prostě chlap chodí do práce a živí rodinu a máma je doma s dětmi. A vyrůstala jsem s takovým pocitem, že to je úkol ženy v životě odchovat děti a dělat manželku, a tak jsem si to plánovala i já. Že se vdám a budu dělat manželku a budu mít děti a to bude moje hlavní náplň životní. To jsem si představovala, když mi bylo nějakých šestnáct, sedmnáct, osmnáct. A ještě když mi bylo devatenáct a měla jsem známost a měla jsem jasnou představu o tom, jak to má vypadat, ale pak jsme se rozešli a nic z toho nebylo a vlastně pak jsem byla relativně dlouho sama...mně se to zdálo dlouho, že až do šestadvaceti jsem s nikým nechodila, nebo veškerý pokusy byly krátkodobý a neúspěšný. A mezitím jsem dostudovala a vydělávala jsem si nějaký peníze, což bylo docela příjemný, takový nezávislý život, bydlela jsem u rodičů, takže jsem neměla vysoký životní náklady. Takže když jsem se potom seznámila s manželem a směřovalo to ke svatbě a bavili jsme se o dětech, tak jsme neměli v úmyslu to nějak uspěchat, i jsem si tou dobou nemyslela, že to bude jediné, co budu v životě dělat, mít děti. Takže jsem se po svatbě spíš snažila neotěhotnět, ale protože jsem to neměla vyřešený ohledně antikoncepce, jako jestli je vůbec správný ji používat, jestli do toho člověk má právo Pánu Bohu kecat, jestli mu dá děti, nebo nedá, tak jsem se snažila nastudovat metodu přirozeného plánování. Zakoupila jsem si materiály od katolíků od ligy pro... teď nevím, pro co...pro...ligy pro plánované rodičovství, nebo jak se to jmenovalo. Až potom jsem se dozvěděla, že tomu evangelický farář říká

vatikánská ruleta. Zjistila jsem to metodou pokus omyl, že tahle metoda funguje jen pro toho, kdo má pravidelný cyklus, který jsem já nikdy neměla, a tak na základě vatikánské rulety mám moje první dvě děti. Oba po neúspěšném pokusu neotěhotnět, no takže my s manželem jsme spolu začali žít až po svatbě, chodili jsme oba do práce a snažili jsme se neotěhotnět, měřili jsme teplotu a snažili jsme se sledovat plodné a neplodné dny, ale v našem případě ta naše vědecká práce byla zcela mimo. Asi 4 měsíce po svatbě jsem začala mít gynekologické problémy, odvezla jsem se do nemocnice a v té nemocnici mi řekli, že jsem těhotná, takže ani se to pak nedalo utajit před příbuznými, ty problémy, co jsem měla, byla klasická cysta, takže pak už probíhalo normální těhotenství, a když se nejstarší syn narodil, což bylo plus mínus ten rok po svatbě a nevím jako, co mě to napadlo...pořád jsem to ještě neměla srovnány, takže jsme pořád pokračovali v téhle metodě ne metodě...takže jsem hned v šestinedělí otěhotněla podruhé, takže jsem šla do porady s tříměsíčním miminkem a tam mi řekli, že jsem těhotná, takže jsem vyběhla z ordinace a brečela jsem manželovi na rameno, že jsem těhotná, a sestra za mnou přišla, že jsem se neobjednala na poradnu, a já jsem brečela a řekla jí: „já, že se nechci objednat na poradnu“...no, takže díky té metodě jsme měli děti 11 měsíců po sobě, nikomu bych to nedoporučila, někdy to bylo na vraždu, je to horší, než mít dvojčata, ale protože manžel pracuje doma, tak to nějak šlo. Kdyby pracoval jako klasický chlap od rána do večera pryč, tak už bych byla v Bohnicích, ale takhle jsme to jakž takž zvládli. Potom jsem si to s tou antikoncepcí rozmyslela. Nejdřív, když se narodil druhý syn, tak jsem měla takovou tu Proveru, která zabraňuje i ovulaci, plus mínus na půl roku, pak jsem zkoušela hormonální antikoncepci, protože po těch dvou dětech jsem trochu přestala řešit, jestli je to správně, nebo ne, protože jsem věděla, že to musím nějak řešit, ale po té antikoncepci mně nebylo vůbec dobře, moc mi to nedělalo dobře po těle. Tak jsme to po půlroce vzdali. I moje nadváha je kontraindikace, že hrozí riziko trombózy, ale to mi nikdo neřekl. Jsem až měla pocit, že z toho má nějakou provizi ten doktor. Tak jsme začali používat mechanickou antikoncepci, která fungovala v našem případě spolehlivě. Tady tedy musím říct jednu věc, na kterou nejsem pyšná, když se druhý syn narodil, tak jsem zaujala takový postoj: Pane Bože, tohle ti už nikdy v životě nedovolím, tohle mi už podruhé neuděláš a udělám všechno možný proto, abych už tahle neotěhotněla, protože ty dvě děti rychle po sobě byly náročný, a ještě, že jsou to

dva kluci, tak to byl záhul. A když bylo asi rok a půl, nebo víc, tak jsme začali přemýšlet o třetím a začali jsme se snažit, ale bylo to nějakou dobu bez výsledků. A já jsem o tom svém předešlém postoji musela začít uvažovat. A pak sem na dovolenou přijela jedna moje přítelkyně z Anglie, taková moje duchovní maminka, ona se za mne začala modlit a já jsem jí přiznala, co jsem Pánu Bohu řekla na téma děti, a ona se se mnou modlila a já jsem vyznala, jaký jsem měla postoj, a vlastně měsíc po tom jsem byla těhotná. Takže jsem musela otěhotnět ten týden, co se za mě modlila. A tak se můj třetí syn narodil, a asi dva a tři čtvrtě roku po druhém synovi. Ty starší děti byly už samostatné a už se samy oblékly a už mluvily, takže to už šlo, potom, když se třetí syn narodil, tak to už bylo v pohodě. Pak když se třetí syn narodil, tak jsme pokračovali v hormonální antikoncepci. Už jsme tak úplně nepřemýšleli, jestli budeme mít děti další, říkali jsme si, že ty tři děti nám vyhovují...říkali jsme si další možná jo, možná ne, ale bránili jsme otěhotnění, a když třetímu synovi byly ty čtyři roky, tak jsme si říkali, že do baráku by se k nám ještě někdo vešel, a v tu dobu mi bylo 35, skoro 36, tak jsme říkali, že tomu necháme volný průběh právě do těch 36. narozenin, protože pak už jsou nějak vysoký ty rizika, už se to těhotenství víc hlídá, a když neotěhotním do té doby, tak pak už to nebudeme pokoušet a necháme to jen na ty 3 děti, no a v tom měsíci, kdy mi bylo 36, tak jsme otěhotněli. Takže tenhle syn byl tak napůl plánovaný, nebo jsme tomu tak nechávali volný průběh, a ten kluk se fakt povedl. A pokud jde o páté, tak tam jsme si to vyloženě riskli, jednou jedinkrát a zřejmě to bylo tak připravené. U mne to totiž bylo tak, že ta pravděpodobnost toho, že budu mít dítě, byla velmi malá. Protože já třeba nemám menstruaci půl roku v kuse. Takže i u člověka, který má pravidelný cyklus, je jen pár dní v měsíci, a já když mám plodných pár dní do několika měsíců, tak mi to přišlo jako malá sázka do loterie, a povedla se. Já jsem to v podstatě riskla a řekla jsem, pro jednou se nic nestane, ale stalo se, ale je pravda, že když jsem to zjistila, že s odstupem několika týdnů, že jsem těhotná, tak bylo jasné, že si dítě nechám, donosím, jestli Pán Bůh dá a jestli bude zdravé. Já každý těhotenství, který u mě začalo, tak jsem ho i donosila. Já bych řekla, že z těch pěti těhotenství tři byly v podstatě neplánované, nebo proti mému očekávání...tak já sama bych na potrat nešla, protože já na potrat nevěřím, protože si myslím, že když Pán Bůh dá dar života, což je zázrak každopádně, tak že už člověk do toho nemá co mluvit, z jakýchkoliv důvodů, ať už finančních nebo

vlastního pohodlí, myslím si, že jiná situaci by byla, kdyby tam šlo o postižení, u kterého by bylo jasné, že dítě nemá šanci na přežití, ale znám i takové případy, kdy doktoři řekli mamince, že dítě bude postižené, a bylo úplně v pořádku. A taky znám případy, minimálně dva z první ruky, kdy bylo jasné, že to postižení je takového charakteru, že není možné, aby to dítě přežilo a maminka se rozhodla si to dítě nechat. Porodila ho a nechala ho zemřít přirozeným způsobem v náručí po porodu, ať už to bylo během několika hodin po porodu, nebo dní... Protože ty maminky věřily, že měl Pán Bůh nějaký plán, že se mu to nevymkne z ruky, a samy do toho nezasáhly, přestože věděly, že to děťátko nepřežije. Tak tam si myslím, že je to rozhodování komplikovanější.

Já se tě teď zeptám na důvody, který vedou většinu k tomu, že těch dětí víc nemají. Tak jeden z důvodů je ekonomická situace, co si o tom myslíš?

No tak, ekonomická situace je blbá, ale na jednu stranu jsme díky Bohu nikdy netrpěli hlady, nemáme dluhy, aspoň ne velký, jako maximálně jsem si něco půjčila od ségry a zas jí to vrátím, ale bavíme se v řádu jednotlivých tisícovek. Protože pracujeme na živnostenský list, tak ty příjmy jsou nepravidelný a nárazový. Třeba loni, když děti šly do školy a zrovna jsme neměli dost práce, tak bylo náročný pokrýt ty vstupní náklady, jako pastelky a tohle to. Díky Bohu jsem si měla od koho půjčit. Půjčila jsem si od ségry, ale jinak my nemáme na barák hypotéku, tím pádem my nemáme nad sebou hrozbu exekuce, a holt, když těch peněz je méně, tak se uskromníme a snažíme se to nepřehánět. A máme na obou stranách velmi dobrou podporu.

A co říkáš tomu, že se lidé bojí rozpadu vztahu, a proto nemají tolik dětí?

Já bych řekla, že tohle už není otázka toho, kolik máš, či nemáš dětí, ale že to je víc otázka, s čím jdeš do toho manželství. Připadá mi, že jít do toho manželství s tím, že to třeba to nevyjde, tak je už špatná startovní pozice. Já si nedělám iluze a sama vím, jaká je rozvodovost, ale prostě, když už do toho vztahu s někým jdu, tak jdu do vztahu, s kým věřím, že to může vyjít a že spolu zůstaneme, tak si myslím, že v mnoha případech to je nějaká podceněná příprava na manželství, že se lidi zaláskujou, ale nikdo s nimi nepobere, nějaký závažný otázky, co se týká financí, dětí, různých pohledů na život. A že lidi do toho jdou nepřipravený, a když je problém, tak že jeden z nich

odkráčí...tak to už není otázka počtu dětí, ale toho, jak to mají lidé mezi sebou nastavený.

Co tvoje kariéra?

No tak na začátku, nebo při prvním dítěti jsem o tom tak nepřemýšlela a říkala jsem si, že mít děti je normální, když se lidi vezmou, ale že to bude tak radikální změna, ten odchod z práce a vůbec z toho nezávislého života, to jsem úplně nedomyslela, na to se člověk asi nedokáže připravit, to byl docela šok. Po tom běžném životě chození do práce a toho finančně relativně dostatku, tak potom žít jenom z jednoho příjmu a být doma s dítětem, to si myslím, že tím, že manžel pracoval doma, tak jsem na tom byla relativně dobře. Že jsem nebyla doma zavřená jen já, ale že on je někdy pohlídal, ale je pravda, že po tom prvním a druhým, jak jsem s nimi byla doma, tak jsem zjistila, že se těším na nákup do Penny marketu, to jsem si říkala, že jsem se zbláznila, že se tam těším jak na výlet. To jsem pak říkala i bráchovi, než měl děti, že to, mít první dítě, je daleko radikálnější změna než svatba, protože ten život pak dostane úplně jiný obrátky. S těma dalšíma už je to jedno, to je člověk stejně doma. Ale vždycky, když mi děti odrostly, tak jsem uvažovala o práci, ale pak jsem otěhotněla. A stejně to bylo i s tím posledním, už jsem jednou nohou byla našlápnutá někam, ale pak jsem zjistila, že jsem těhotná. Já tedy při těch dětech stále překládám a někdy mi manžel hlídá a já jedu na den na dva tlumočit, což mě baví. Překládání mě nebaví, ale zase se to dá zkombinovat s dětmi. Nevidím v té kariéře nějaký hlavní cíl, budu ráda, když jednou najdu nějakou práci, která bude poctivá a pomůže nám se uživit, ale není to můj hlavní cíl se realizovat v práci. Nějak to extra neřeším, spíš je to otázka těch financí, jak se uživíme. Jak moc budu muset pracovat, ale myslím, že je dobře, že jsem s nimi doma, když vidím, co dělají jejich spolužáci po škole, když mají pracující rodiče, tak bych řekla, že je to takhle dobře. A možná protože naše maminka s námi byla doma, když jsme se vraceli ze školy, a že doma někdo byl a byli jsme relativně pod dozorem a nemohli jsme proto dělat velký blbosti.

Prostě si myslím, že když Pán Bůh někomu ty děti dá, jako v mém případě, kdy mi doktor řekl, že je zázrak, že jsem otěhotněla. Takže já mám těch zázraků na kontě pět. Takže myslím, že Pán Bůh ví, co dělá, i když já to třeba nevím, co on dělá a že to Boží načasování je jiné než to moje.

A jak vnímáš okolí?

No lidi kolem mají dvě děti a dvě auta a my máme auto jenom jedno a víc dětí. Já myslím, že věřící lidi jsou dneska považováni za divný a exoty tak jako tak a že mě někdo považuje za exoty, že mám víc dětí, tak to je mi jedno, to mě vážně netrápí. Tím, že máme kolem víc věřících lidí a ty mají děti víc, tři, čtyři, pravda je, že těch pět už je trochu nad limit, ale zase známe i větší exoty, který mají dětí víc než my, šest, ale takových moc není.

Myslím si, že dneska, když to hodnotím a když jsem mluvila s různými lidmi, tak si myslím, že se člověk může aktivně bránit otěhotnění, a může si říct, na co má a nemá síly, i já si myslela, že čtyři děti by mi stačily, a dostala jsem páté a mohla jsem si říct, že je to moje blbost, že jsem se nechránila pořádně, ale na druhou stranu, čtyři nebo pět není zas až takový rozdíl a vím, že se k nám do baráku ještě jedno dítě vejde, jo. Co já trochu špatně chápu, jsou lidi, co mají třeba dvanáct dětí a bydlí s nimi v paneláku, ve třech místnostech. Prostě přiměřeně k tomu prostoru, myslím, že bych si asi v paneláku dávala větší pozor než teď, když vím, že se do toho baráku vejdem. Prostě kamarádka mi řekla, že se narodila jako třetí, že chtěli rodiče jenom dvě, a já jsem třetí, takže kdyby to bylo tak, jak to chtěli naši, tak já tady vůbec nejsem. A jedna paní, která má pět dětí už dospělých, tak mi řekla, že kdyby lidi měli jen tolik dětí, které si naplánovali, že by ta země byla dost neobydlená, já jsem nechtěla žádný děti a mám jich pět. Pán Bůh ne vždycky bere ty naše plány a přikyvuje jim a asi ty, kdo berou ty hodnoty nějak, jakože děti jsou dar od Pána Boha, tak to dítě přijmou, i když si to sami nenaplánovali, tak díky tomu tady ty děti jsou.

Příloha V: Přepis rozhovoru s Lenkou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 41 minut, rozhovor proběhl 14. 10. 2013 u Lenky doma.

narozena 1967, Vysoká škola - přírodovědecká fakulta, 4 děti, setkala se s manželem mimo církev, poté oba uvěřili, svatba v 24 letech, oba členové Církve bratrské.

Jaký je příběh toho, že jsi matkou čtyř dětí?

My jsme se vzali, když nám bylo 24 let, a vlastně jsme věděli, že děti nechceme hned, pak nás Pán Bůh poslal do služby v Čechách a kolem těch 27 jsme měli první dítě. Já jsem vždycky chtěla čtyři děti, ale manžel jich chtěl šest. Takže jsme měli první dítě a vlastně měli jsme ho pozdě, protože těhotenství nepřišlo hned, takže jsme čekali asi dva roky, a potom, po třech letech jsme měli další holčičku, takže první byla holka, po třech letech další. Po roce a tři čtvrtě další holčička a po čtyřech letech kluk a vlastně bychom měli jistě i pátý, šestý, ale já jsem v tom čtvrtém těhotenství onemocněla a vlastně jednoduše by to bylo riskantní mít další děti, a tím pádem jsme zůstali u čtyř. Takže máme tři holky a kluka. Ještě jedno miminko jsme potratili mezi tím třetím a čtvrtým. Takže určitě, kdybych byla zdravotně v pořádku, tak bychom měli ještě další děti, kdyby Pán Bůh dal.

Ekonomická situace, sociální nejistota.

Určitě záleží na tom, jak ta rodina žije, jakým způsobem chcete, aby vaše děti žily, co považujete za důležitý. Myslím, že to nelze zhodnotit paušálně, když jsou děti malé, tak ta ekonomická stránka není tak podstatná, protože je možné, že po sobě dědí oblečení, nechodí na nějaké aktivity a kroužky. Takže myslím, že když jsou malé, tak to není tak znát, když jsou velký, tak si myslím, že je to pravda, že s každým dítětem do něho investujete ty peníze, jednoduše a samozřejmě je možný, aby ty děti seděly doma, protože nepovažujete za podstatné a důležité, aby chodily na další aktivity, a to neříkám, že není v pořádku, ale tím pádem ta finanční stránka je taky jiná, anebo chcete, aby ty děti třeba chodily do sportovních oddílů a hrály na hudební nástroje, a když to pořádně neumíte, tak abyste je to naučili, tak musíte chodit třeba do hudebky, anebo ve škole, když jsou, tak mají nějaké aktivity, které platíte. Tak pak je ta finanční stránka znát a myslím, že je to pravda, že čím víc dětí, tím je to ekonomicky náročnější v tomto smyslu, že je to u nás tak nastavený, že to není úplně levná záležitost, ale na druhou

stranu, teď nemluví o tom, že děti potřebují nové počítače a telefony, ale mluvím o tom, co se týče vzdělání teď.

Myslím, že to je věc priorit, co těm dětem chcete dát. Já v tom vůbec nemám problém, že mám těch dětí víc, naopak bych jich ráda měla víc, protože věřím, že děti jsou opravdu požehnání od Hospodina, a to si nemyslím, že jsem nějak zvlášť rodinný typ, prostě je to fajn, ty děti mít. A určitě se lidi navzájem ovlivňují, a když žijeme v kultuře, v které žijeme, tak jsme tím nějakým způsobem ovlivněný, že tedy dvě děti a dost, a pak jsou na druhou stranu kolem mne lidi, který mají těch dětí čtyři, pět. Nevím, jestli to tak u nás bylo, protože my jsme od začátku těch dětí chtěli víc. Ale znám maminku, která původně chtěla děti dvě nebo tři, ale když pak kolem sebe viděla rodiny s více dětmi, tak si řekla, že to je fajn a proč ne, a mají taky čtyři děti. Takže se určitě navzájem lidi ovlivňují v pozitivním i v negativním, ale když jste v jiné kultuře, třeba mám kamarádku v Izraeli, která má šest, sedm dětí, a vlastně když měli čtyři, tak jim jejich sousedi říkali, proč máte jenom čtyři děti, to je nám líto, že máte tak málo dětí. Takže to ovlivňuje tu rodinu, kde žijete, ale nemusíte se nechat nějak zvlášť ovlivňovat, na druhou stranu, kdybychom žili v o hodně, hodně chudší zemi, než žijeme, tak by to nebylo úplně jednoduché ty děti uživit, ale to je otázka už nějaké filozofické debaty, ale myslím, že kdo žije v Čechách, tak ty děti tady vždycky uživí, co se týče jídla.

Rozpad vztahu, nestabilita partnerských vztahů, jak byste mi okomentovala tento důvod?

Já nad tím opravdu nepřemýšlím z vlastní pozice, protože nám nějak bylo jasné, že je Bůh u nás na prvním místě, jak u mě, tak u manžela, i když jsme oba uvěřili až po nějakém 20. roku života. A bylo nám jasné, že to tak chceme až do konce života. Samozřejmě můžeme mít různé krize, můžeme se v leccems neshodovat, ale že se určitě nerozejdeme. To nám bylo jasné od začátku, bylo nám to jasné teď, a v podstatě jsme to nikdy nemuseli řešit. To znamená, že ten vztah může samozřejmě kdykoli projít krizí, ale tahle myšlenka by mě nikdy nenapadla.

Otázka vaší osobní kariéry?

Tak tu už jsem vyřešila, samozřejmě mne to napadalo, co všechno bych mohla, kdybych neměla děti, ale kdokoli mě může ve všem zastoupit, ale u těch dětí to nikdo nemůže. Takže vůbec nelituji, a nakonec jsem to vyřešila tak, že já jsem navíc ještě učila děti

doma, na prvním stupni. Tím pádem jste s těmi dětmi doma ještě déle, než bys musela. Takže jsem to řešila, jestli je mám posílat do školy, ale pak jsme žili v lokalitě, kde bych měla problém ty děti posílat do školy, takže jsme to vyřešili po svém. Takže jsem je učila doma, toho posledního ještě učím, tak nejstarší je už na vysoké škole, a dvě jsou na gymnáziu. Takže vlastně 16 let učím doma a zároveň jsem to udělala tak, že za mnou chodili lidi, kteří neměli tu zkušenost a rádi by ji udělali, a tak jsem před pár lety se stala oficiálně pod jednou základní školou konzultantem a mám na starosti 18 dětí z rodin, kde dělají domácí školu a já je zkouším. Takže jsem si dodělala pedagogické minimum a začala jsem se směřovat jiným směrem, než byla moje původní profese, což byl přírodovědec, což se nakonec k té škole hodí, i když je to úplně něco jiného. I když jsem si nikdy nemyslela, že skončím takhle, tak mě ta oblast děsně baví, protože se v tom dá dělat spoustu nového. A vlastně tady v té oblasti, kde bydlíme, jsme první, kdo učili děti doma, takže jsme mohli vytvořit takovou platformu pro rodiny s dětmi, které chtějí učit doma, ale bez zázemí jiných rodin by se do toho nepustily. A to si myslím, že se daří, a v tom já vidím potenciál rozvíjení, že i když já přestanu učit doma, tak to vlastně můžu dělat pro ostatní lidi, kteří by se bez pomoci nepustili.

Jak si myslíte, že vás ovlivnila vaše původní rodina?

Já jsem ze dvou dětí. Myslím, že mě moje původní rodina moc neovlivnila. Do jisté míry mě to ovlivnila v tom, že některé věci dělám stejně, co bylo dobré, ale třeba v tom vzdělávání se to tak moc netýkalo rodiny, jako systému školství. Prostě jsem si říkala, že se toho moc nezměnilo od té doby, co my jsme chodili do školy, a že by se to dalo dělat zajímavějším způsobem. A důležitý aspekt byl, naučit ty děti myslet, aby věděly, proč věci dělají, aby v tom byla daleko víc zapojená ta aktivita, než to formální vyučování, zvláště na tom prvním stupni.

Co přesně myslíte tím, že děti jsou požehnáním od Hospodina?

Myslím, že je to o vztazích s druhými. S těmi dětmi to vnímám, že to je radost i starost. Neuvažovala jsem nikdy nad tím takhle to analyzovat, ale myslím, že je krásný vidět tu rozdílnost těch dětí. Budovat s nimi vztah, vlastně mimo manželství ten nejbližší, jaký je možný. Prostě vidět. Jsou vám požehnáním tím, jaké jsou, a je určitě požehnání vidět to, jak od těch malinkých, jak se rozvíjejí, vyvíjejí, něco ovlivnit nemůžete, něco můžete. Tak je to takové dobrodružství. Prostě v tom vidím smysl, tak... i když říkám,

že nejsem takový rodinný typ, který vidí svoji realizaci v tom, mít doma uklizeno a mít krásnou domácnost a v ní děti, to myslím, že mi jako úplně nešlo...ale určitě vidím dobré v tom, mít dobrý zázemí pro ty děti, pro jejich život, a mít s nimi dobré vztahy, pokud je to možné, a i v tom, prostě v tom vidím požehnání, když vidíte ten jejich život a jejich vztahy a rozvíjení.

Jsem ráda doma s dětmi, kdybych měla jedno, tak nemám moc důvod být s ním doma. Co byste tam dělala, že jo, v té domácnosti, ale takhle jim vlastně můžu to zázemí vytvořit. Ten můj poslední syn je teď v páté třídě a já jsme mu už od druhé třídy říkala, jsi poslední, nemáš tu žádné sourozence doma, tak klidně můžeš jít do školy, protože to nevidím tak jednoduše, jakože domácí škola je vždycky lepší, záleží na okolnostech, tak jsem mu nabízela, můžeš jít do školy budeš tam mít své vrstevníky, a on: „ne mami, já bych opravdu chtěl být doma“, tak jsem mu to každý rok nabízela a on mi každý rok říkal, že chce být doma a učit se tady. Častá otázka je, jestli jsou děti z domácí školy vyčleněny ze společnosti, a opravdu nejsou.

Příloha VI: Přepis rozhovoru s Michaelou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 28 minut, rozhovor proběhl 28. 09. 2013 u Michaely na návštěvě.

narozena 1972, pochází z věřící rodiny, ze dvou dětí, v církvi se seznámila s manželem, mají 4 děti, Michaela je absolventkou Vysoké školy pedagogické. Vdávala se v roce 1997.

Jaký je příběh toho, že jsi matka 4 dětí?

My, než jsme se s manželem vzali, tak jsme si hodně povídali a zjistili jsme, že se nebráníme většímu počtu dětí. Říkali jsme si, že dvě jsou málo, a já i on jsme ze dvou dětí, ale nebrali jsme to tak, že musíme mít víc dětí, ale že chceme. Když jsme pak chtěli mít děti po nějaké době, tak nám to nešlo otěhotnět, a trvalo nám to asi 3 roky. A já jsem se musela léčit a nešlo to tak, jak jsme si představovali. No abych to zkrátila... I když to s tou léčbou nemělo přímou souvislost, protože to byla hormonální léčba a mně to nedělalo dobře. Tak jsem ji vysadila a stejně jsme pak otěhotněli a narodil se nám první syn. To mi bylo 25 let. A on byl velmi akční a brečel a pořád ve dne v noci, a to dítě, které jsme si tak strašně přáli, tak, dá se říct, ač se za to stydím, že to dítě mě vlastně trošku zklamalo. Že ten miláček, na kterého jsme se tak dlouho těšili, je tak uřvaný. A že z něho nemám takovou radost a požehnání. Prostě to celé bylo jinak, než jsme si představovali, a řekli jsme si, že už další dítě nebudeme chtít, že nám to jedno dítě stačí. Ale ono se to půlroce změnilo, a on se uklidnil a začal být lepší, a tak jsme začali řešit další, aby nebyl sám, takže se nám po 2 letech narodilo další děťátko, a naše plány byly takové, že teď chceme mít trošičku klid, že si chceme užívat... a třeba později... se vrátíme do těch mladých let a dáme si další... nicméně... naše dcera to nepochopila a přišla trochu dřív... takže po 3 letech se nám narodilo další... které bylo neplánované, a potom jsme si řekli, že opravdu další nechceme, protože to bylo krizové období, a řekla bych, že to bylo naše nejtěžší období, dvě ruce, dva dospělí a tři děti. Když ti jedno řve a máš dvě, tak druhý nějak vyřešíš, ale když máš tři, tak ti furt někdo přebejvá. Prostě to u nás bylo dost náročný a čtvrté bychom rozhodně nezvládli. Prostě jsme si to tak říkali, že čtvrté bychom určitě nezvládli, protože by to bylo nad naše síly, celé naší rodiny. Řešíš i to, co chceš dětem dát, jak se jim chceš věnovat, že prostě víc rukou nemáme... ale stala se taková věc. Nevím, jak to mám říct, prostě po 5 letech...

nám selhal kondom... a tak se stalo, že máme Davidka...A potrat nepřicházel v žádném případě v úvahu...Prostě teď to vidím tak, a zpětně to hodnotím tak, že Pán Bůh viděl, co potřebujeme, protože když se nám narodilo to druhé dítě, tak jsme měli jednoho kluka, jednu holku, a teď máme dva na dva, a předtím se děti někdy hádaly, ale teď... děti se vždycky spárují a nehádají se. A první byl kluk a pak dvě holky a teď má ten kluk konečně bráchu, takže to nám strašně moc pomohlo naší rodině, posunulo nás to dopředu, jsme větší tým, je větší legrace a je to prostě skvělý...

Rozpad manželství, nestabilita partnerských vztahů...

Já si myslím, že to je hodně o tom, že člověk... hmm...já jsem tuhle otázku sama nikdy neřešila...protože jsem měla vždycky důvěru a jistotu v Boha a v partnera, že tohle u nás nenastane, protože vím, že jsme si jednou řekli, že prostě od sebe neodejdeme, v dobrém, ve zlém, a že prostě budeme spolu, takže to byla moje jistota, tak to mě nikdy nenapadlo, tahle otázka.

Ekonomická nejistota, snížení životního standardu.

To je myslím víc tlak společnosti, tlak tvých kamarádek. Když se díváš kolem sebe, a co mají druzí lidé, chceš taky...chceš to pro sebe a svoje děti a opravdu jim chceš dát ten určitý standard. Nerozumím této otázce...protože si člověk musí nejdříve uvědomit, co je pro něho důležité, jaké má hodnoty, a obklopit se i takovými lidmi, kteří mají podobné hodnoty. Když jsi v kontaktu s jinými lidmi s jinými hodnotami, tak tě to stahuje a rozhazuje tě to.

Sociální nejistota, vliv sociální politiky.

To si myslím, že nikdy nemůže být tak hrozné, aby člověk nemohl mít dvě, tři děti. Když se podíváš na jiné státy. A jsou na tom daleko hůř než u nás, a přesto děti mají a mají jich víc, takže vidíš, že to je posun, že to není ten pravý důvod...jak se máme u nás, není důvod k tomu děti nemít.

A co je ten důvod?

No já myslím, že je to věc těch hodnot, jestli jsou pro tebe děti hodnota...o tom to je...ne o tom, že chceš luxusní dovolenou a lepší auto...

A co otázka tvé kariéry, jak to prožíváš?

Já to mám jednodušší, protože já jsem tu kariéru neřešila a prostě mě bavila práce s dětmi, a tím, že mám víc dětí, tak s nimi pracuji...hahaha...kariéru tedy budu

doma...hahaha...bych měla mít víc dětí...abych měla lepší kariéru, co? Mně se určitě líbí práce učitelky...a těším se, až budu mít víc času a energie, tak se do školství vrátím...

Příloha VII: Přepis rozhovoru s Věrou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 31 minut, rozhovor proběhl 12. 11. 2013 v kavárně.

narozena 1973, Vysoká škola teologie, vdávala se v 18 letech, s manželem se setkala v církvi, 4 děti, sama sourozence nemá.

Můžeš mi vyprávět tvůj příběh, jak se to stalo, že jsi matka čtyř dětí?

Já, když jsem se vdávala, tak jsem byla v prváku na vejšce, a děti jsem tedy fakt neplánovala, a stalo se, že jsem otěhotněla, vdávala jsem se v červnu, to znamená, tři měsíce po svatbě jsem otěhotněla, a to tím způsobem, že do té doby jsem neměla antikoncepci, protože jsem v té době pořád chodila za nějakým doktorem, který řešil pořád moje jaterní testy, který jsou celoživotně nedobry, takže jsem ji nikdy vlastně pořádně používat nemohla, včetně toho, že mám křečáky, takže to je další kontraindikace, takže jsem ji vlastně nikdy nedostala. Chvíli jsme věřili na takové ty katolický čáry máry, počítání plodných a neplodných dnů, který teda fakt nefungují. Takže to by bylo dobrý, kdyby to někdo uvedl na pravou míru, že tahle metoda opravdu není vědecká a ani žádná jiná spolehlivá metoda. Takže takhle se nám narodil do roka a do dne od svatby první syn. Potom s tím moje rodiče vůbec nebyli smířený a já jsem si říkala, že když ho mám, tak ho mám a byla jsem ráda. ...já jsem svojí svatbou a pak i tím, že jsem měla ty děti, řešila to, že jsem jakoby budovala něco, kam patřím, což jsem do té doby neměla... Jsem z neúplné rodiny. Měla jsem pocit, že vlastně tak úplně nikam nepatřím. A to jsem nechtěla dát svým dětem. Chtěla jsem mít rodinu. Takže mně to zapadalo do nějakého konceptu, mně to nevadilo... a stejným, naprosto stejným způsobem přišla na svět za tři roky dcera. Taky jsem nebrala žádnou antikoncepci, protože mi žádnou nedali a vlastně se dcera narodila za tři roky. A měla jsem z toho nervy dvojmo, jednak protože jsem ještě chodila do školy i s prvním synem, do toho čekám holčičku, a zase z toho naši nebyli odvázaný, a já jsem vlastně do pátáku chodila s dvěma dětma a ještě z Varů. Takže se stalo, že jsem s tou narozenou holčičkou se stěhovala za poměrně pohnutejch okolností, jakože nejdřív jsem se stěhovala do bytu, kterej byl teda strašně hnusnej, a manžel zůstával v Praze, a my jsme měli problémy se sousedy a mám trochu pocit, že dceřiny problémy s dyslexií pramení tady z toho, i když to neumím vědecky dokázat. Tak to mám pocit poměrně jasnej, festovnej z toho. No pak

už to bylo jedno, že bychom klidně mohli mít další dítě. Takže druhý syn se narodil tak, ne že bychom ho plánovali a usilovali o něj, ale spíš, že zapadl do toho, že jsem byla doma a že nám přišlo dobrý mít tři děti, takže plán - další dítě - nebyl nějak vytažený z paty...ale prostě to se to nějak stalo a on se narodil za tři roky po narození dcery. S tím, že ty starší jsem vždycky kojila tak rok, dceru ještě dýl, a v tu dobu jsem nemenstruovala a přibližně to tak vychází, že po tom kojení, a když jsem se zbrchala fyzicky, což mě vždycky ty miminka nějak fyzicky rozhodily, že jsem zhubla, až mi z toho nebylo dobře, tak jsem se dala do kupy, do nějaké fit formy, tak jsem otěhotněla. A pak se narodil druhý syn - tedy třetí dítě. A jakmile se narodilo třetí dítě, tak jsem začala užívat antikoncepci, hnedka jak jsem kojila, tu Deproveru, a tu jsem užívala devět let a pak pravděpodobně to bylo tak, že jsem otěhotněla, ještě dřív, než jsem si došla na další injekci, se čtvrtým dítětem. Tak to asi miminko hned v začátku schytalo tu dávku té Deprovery, v těch prvních dnech svého života, ale jinak to bylo tak, že jsem měla intenzivní pocit, než jsme tu poslední holčičku měli, že tam ještě ten jeden člověk chybí, to si docela pamatuji, že by se tam jeden člověk vešel, ale už nějak jsme s ní nepočítali. Vlastně když šel druhý syn do první třídy a bylo mu šest... a naše čtvrté dítě se narodilo, když jemu bylo devět, takže to jsem čerstvě nastoupila do té školy, když jsem otěhotněla, a to bylo už naposledy v mém životě, protože jsem po sterilizaci a už žádný děti mít nebudu. Takže ze čtyř těhotenství bylo jen jedno plánované a tři byly velký překvapení.

Ekonomická nejistota.

To jsem vůbec neřešila, ale to já tak mám, že nemám s penězi problém, že celkem jako mi nedělá problém žít v chudobě, záleží na tom, jako dovedu utratit prachů, kolik mám, a nenervuje mě mít jich málo. Takže to nehrálo v podstatě roli, nikdy jsem nezvažovala, že by prachy byly nějaký důvod. Protože než děti chodí na opravdovou dospělou školu, tak děti nestojí téměř nic.

V církvi jsou ty děti jako normální, to je celkem věc, kterou jsem neřešila, ale čtyři děti jsou už neobvyklý. To už jsou pozdvižený obočí, na druhou stranu v mém případě, protože já jsem svojí svatbou a pak i tím, že jsem měla ty děti, řešila to, že jsem jakoby budovala něco, kam patřím, což jsem do té doby neměla. Takže mně to zapadalo do nějakého konceptu, mně to nevadilo, protože já jsem studovala školu, kterou jsem

mohla dělat i s těma dětma. A neměla jsem s tím problém, mně to nenabouralo žádný plány, protože já jsem v podstatě žádný neměla, takže jsem se tomu spíš přizpůsobila já. Já bych řekla, že mít pro děti víc peněz než je zdrávo, je poměrně nebezpečná věc, jak upozoruju. A myslím, že je mnohem bezpečnější pro ty děti, když jim řeknu, hele na tohle nemám, než když jim řeknu: Chceš to, hele jdeme to koupit. Oni jakoby tohle není nadstandard, to je věc, kterou testujou, a oni vědí, že to takhle prostě je, a nevadí jim to. Takže nemyslím si, že je dobrý mít nějaký nadbytek peněz pro ty děti, spíš si myslím, že je větší nebezpečí prachy mít hodně, to pak člověk musí řešit, ale nevidím zpětně nutný být s těma dětma doma, vůbec bych neviděla jako nutný je nedávat do školky, naopak je nutný je socializovat včas v heterogenní skupině, co se týče věku, ale i víry. Já nevidím jako výhodu, být s dětmi zabouchlá doma. Já jsem s dětmi byla doma 12 let a myslím, že to stačilo. Ani oni z toho neměly extra užitek, to teď vidím zpětně. Ten čas není důležitý ohledně kvanta, protože já se jim nevydržím věnovat celou dobu jejich bdělého stavu, když jsem s nimi doma, na to nemá asi nikdo kapacitu.

A co otázka tvé kariéry?

Je mi 41, téměř 42 a právě jsem dosáhla toho, že mám nějakou kvalifikaci. Předtím jsem to neřešila.

Takže teď jsem to dohnala vzdělání, a dělám, co jsem chtěla, a mám na to kvalifikaci.

A strach z rozpadu manželství?

Do nedávna jsem o tom nepřemýšlela, ale je to asi pravda. Dopředu jsem si to ale nikdy neplánovala. Já jsem na tuhle myšlenku nikdy nepadla. Zcela jednoznačně, ale pro mě děti byly hodnota. Byly důležitější než ta škola a byly důležitější než ta práce. V současné chvíli ta práce získává na důležitosti, protože je nutný ty děti živit dál. Takže není možné mít každou práci, která se namane, ale je nutné mít tu dobře placenou.

Abychom je uživily, z tohodle důvodu.

Je ještě něco, co bys k tomu tématu chtěla dodat?

Já třeba vidím to s těmi penězi. Že kolegyně mají třeba jedno a řeší, jestli uživí druhý, ale moje zkušenost byla, že já jsem vydělávala nula a manžel měl malý plat, když jsme měli první dítě, a šlo to, prostě se jede podle toho, co je možné.

Možná že bych to dneska řešila jinak, protože je jiná doba a stát se bezdomáčem je tak snadný, a možná, že ta otázka by přišla.

Příloha VIII: Přepis rozhovoru s Dášou

Rozhovor nahráván, následně doslovně přepsán, délka rozhovoru: 44minut, rozhovor proběhl 16. 10. 2013 v kavárně.

1970. Vysoká škola s technickým zaměřením. Současně má v péči 6 dětí, sama porodila děti 4 a dvě děti přivedl její současný manžel. S prvním manželem měla 3 děti, poté se rozvedla a v novém manželství se jí narodilo další dítě. Uvěřila až během prvního manželství. Druhého muže poznala v církvi.

Myslím, že ženy, co mají více dětí, musí být manažersky zdatné, že musí mít tu kapacitu, aby všechno pojaly, a každý má svou míru. Já třeba jsem nastavená tak, Bůh mě tak stvořil, že já, když to vypadalo, že budu mít jen jedno dítě, tak jsem měla deprese. A docela jsem se trápila, ale počítala jsem s tím, že bych chtěla mít děti dvě. Maximálně tři. No, jenomže po tom prvním, když jsem chtěla mít druhé dítě, já jsem vlastně živila rodinu. Vlastně jsem byla matka živitelka a měli jsme manželské potíže, můj manžel byl nefunkční, ale já jsem nechtěla rozvod, takže jsem si říkala, že jsem dost silná, že to utáhnu, že budu živit rodinu. A bylo to tak, že jsem chtěla mít druhé dítě, nejstaršímu synovi byly tři roky, když jsem to začala řešit, ale najednou přišel šok, protože jsem potratila. Já jsem vlastně byla žena orientovaná na kariéru, ale změna přišla, když se mi narodil první syn. Já jsem musela jít zase do práce, protože jsem živila rodinu. Tak jsem šla do práce, když prvnímu synovi byly tři měsíce, a ten předěl k jinému směřování přišel tím porodem. Ve mně se to úplně zlomilo. Já než jsem odcházela těsně před porodem, tak jsem říkala: „tady máte práci a já se vrátím 14 dní po porodu, jakmile se zahojím...ale nastala změna...najednou jsem byla s tím dítětem svázaná. Bylo mi 27 let. Už jsem byla 2 roky vdaná. Vdávala jsem se ve 25 letech, jako nevěřící, ale uvěřila jsem asi rok po svatbě. Uvěřila jsem v práci, pracovala jsem v Anglii na stavební katedře, kde jsme učila. No a můj příběh je, že po prvním dítěti jsem chtěla druhé, to už jsme zase bydleli v Čechách, ale protože jsem neměla hezké manželství, bylo nefunkční a já měla stres, tak jsem pětkrát potratila. Ale pak se narodila dcera. A já už jsem další dítě nechtěla, ale otěhotněla jsem a opět jsem potratila, a jak jsem potratila, tak najednou ve mně vzniklo takové velké fyzické a psychické prázdno. To, že jsem najednou měla mít dítě, a najednou nebylo ve mně, vznikla potřeba mít to třetí. Takže po dalších třech potratech se podařilo další dítě. A to byl zázrak.

Jenomže po tom třetím porodu, se naše manželství začalo hroutit. A já jsem zjistila nejen, že můj manžel je úplně neschopný, nechodil do práce, ale on i podnikal aktivně kroky k tomu, aby to naše manželství rozbil. Já jsem to manželství nechtěla rozbít, nechtěla jsem to svévolně řešit. Modlila jsem se a řešila s Bohem, co dál, už jsem byla smířená s tím, že v tom manželství zemřu, ale najednou jsem měla pocit, že pán Bůh nechce, abych v tom byla, že to není jeho plán s mým životem, že jeho záměr se mnou není jen trápení, i kvůli dětem. Bylo to těžké, protože mně šlo vážně i o život. Postupně začaly i fyzické útoky. A já najednou jsem dostala pocit, že to ode mne Pán Bůh neřádá. Že to po mně nechce. Takže jsme se rozvedli. Vlastně jsem ho vyhodila z domu. Bylo to hrozné. Vyhrožoval mně, pak vyhrožoval sebevraždou, rozkopával věci, ničil dům. Dělal dluhy. Strašně se mnou manipuloval a já se ho bála. A do toho jsem já jako jediná v rodině vydělávala peníze. Už jsem i byla na policii. Odešla jsem od manžela a taky jsem pak změnila církev. Nějak jsem potřebovala být obklopená jinými lidmi, a navíc chápu to, že když někdo z církve odchází od manžela, tak to pro každého není pochopitelné. No, takže jsme se rozvedli, a Bůh byl se mnou a věřím, že mě tím provedl. A byl se mnou. To mně bylo 38, nejstaršímu synovi bylo 10 a nejmladší dceři byly dva roky.

Pak jsem se seznámila s mým současným manželem. Byl rozvedený a měl dvě děti z prvního manželství. No a více méně o ty děti sám pečoval. Jeho žena odešla od něho k nějakému milenci a narodilo se jí dítě, pak ji milenec opustil a jí to dítě zůstalo. Jenže o něj nepečovala. Takže manžel se staral o svou vlastní dceru, a syna, který se narodil jeho bývalé ženě a jejímu milenci. No a tak jsme se vzali, a nakonec se k nám přistěhoval jen on, ale ty děti ho v podstatě hned následovaly. Takže teď máme 6 dětí. Protože se nám narodila ještě jedna dcera společně.

Takže já jsem plánovala dvě děti, protože jsem byla ze dvou dětí. To byl vzor, v kterém jsem vyrostla, a ten mi přišel nejlepší. Moji rodiče byli přísnější a dobře nás vedli, byli to učitelé, ale nevýhoda byla to, že byli chladní, neobjali nás, nedali nám pusy.

Kariéra. Já jsem zažila hvězdnou kariéru, dokonce si myslím, že jsem byla žena orientovaná na ni. Jela jsem na stáž do Anglie a tam mi hned ta škola nabídla, abych tam zůstala učit. Východní Evropany tam neberou, ale prostě mě tam chtěli a byla to velká šance.

A co ekonomická situace?

To není žádný důvod. Nikdy nebyla taková situace, jako je teď. Takový blahobyt a luxus nikdy nebyl. Lidi měli hodně dětí, když byli hladomory, když nevěděli, co bude druhý den. Když měli jedno jídlo denně. Spíše jsou daleko větší nároky na to, co těm dětem dát. Společnost se to nemá tak, že by děti měly pomáhat, ale všechno je koncentrované na děti. Zajisti jim dostatek kroužků, vzdělání. Takže v tomhle je to náročné, ale jestli je uživíš, to přece není otázka. Myslím, že je to tedy spíš o tom materiálním zabezpečení, co by ti lidé měli pocit, že by těm dětem nedali. Takže je to víc o tom, jaké máš priority. Myslím, že všechno dát dětem a nemít na ně žádné nároky, je špatně. Musí to být vyvážené. Pokud se točíš jen kolem potřeb dětí, tak z nich vychováš sobce. Dřív byly děti jako služebníci, aby měl kdo obdělávat pole. To taky samozřejmě není dobře, ale myslím, že by to mělo být vyvážené. Já jsem měla taky strach, jak se uživím, jak budu fungovat v tomto světě. Veliký strach jsem z toho měla, než jsem uvěřila v Boha. Po tom, co jsem v něj uvěřila, že je a že tu nejsem jen tak náhodnou, beze smyslu, tak jsem se přestala bát. Ten strach zmizel a zmizela i prázdnota. Protože to už není jen v mých rukách. Někdo jiný nad tím má kontrolu, a když budu dělat, co mám, tak nebude problém.

A co rozpad vztahu?

Já myslím, že víc dětí je náročné pro toho partnera, že možná ženy jsou to schopny skousnout víc než muži. A tím, jak se vychovává k sobectví v těch dětech, když se všechno točí kolem nich, tak z nich vychováváme sobce. Ale když jsou i ti muži sobci, tak je pro ně ohlížet se na ostatní nepřekonatelný problém, ale bez toho to ve velké rodině nejde. Bez toho sebeobětování, všichni musí zmenšit své nároky. Ale když to někdo takhle nevidí a není ochoten brát ohled na druhé, tak se to rozpadne. Myslím, že větší rodina, je rozpadem ještě více ohrožena, že to většinou ti muži neustojí. Dokud jsou malé miminka, tak jsou roztomilé, ale potom když máš doma děti v pubertě, je to náročné. A když muži nejsou zralí, a těch zralých mužů ubývá, tak nedokáží vychovávat starší děti a vést je.

Ale mít děti je skvělé. A já mám své děti jako investici do budoucnosti. Moje děti to je moje bohatství. Stojí to hodně, ale když bych se měla rozhodnout, jestli mít tolik dětí, co mám, anebo dvě, tak to bych se cítila opravdu ochuzená. Nevěřící člověk by to

možná viděl, jako že investice do důchodu, což já takhle nemám, spíš mám děti jako živé bohatství. Určitě se nevyplatí mít děti a nevychovávat je. To pak děti mohou vážně přinést víc trápení. Pokud lidé děti jen zabezpečí, ale nedají jim hodnoty a nic víc než to materiální zabezpečení, tak to je pak z toho srdcebol. To se mít děti vážně nevyplatí. Já potřebuji práci kvůli sobě, abych měla nějaký vnitřní impulz. Abych se necítila, jako že jsem závislá na tom, že mi někdo něco dá. Navíc jen vychovávat děti a uklízet by mně nestačilo. Já potřebuji práci. Vždycky jsem pracovala, i během těhotenství. Teď nemohu pracovat v akademickém světě, tak aspoň překládám a dělám účetnictví třiceti firmám.

Velká rodina vede k tomu si opravdu srovnat, jak to máš. Co je pro tebe prioritou, kdo má jakou funkci. Kroužky musíš dělat nějak s rozmyslem, nejde jen tak nárazově něco zkoušet, na to nejsou peníze ani čas. Prostě velká rodina je třeba manažersky vést. Velká rodina přinutí děti k tomu se i o sebe starat. Pečovat o sebe vzájemně. Nemůžeš za ně všechno dělat, protože tolik rukou nemáš. Ty starší děti pečují o mladší a učí se. Takže kroužky jsou o tom, jak je rozvíjet, ne o tom, jak jim zaplácnout čas. Protože doma je zábavy dost. Takže děti dělají sporty a mají vyžití. Větší počet pomáhá k dobrému fungování, protože to už ani jinak nejde. Nezbude ti čas na blbosti.

ABSTRAKT

Práce se zabývá porodností z pohledu žen s více dětmi. První část práce představuje důvody poklesu porodnosti. V druhé části pak odpovídáme na otázku, které skupiny obyvatel současné populační trendy nekopírují. Následně byl veden rozhovor s osmi věřícími ženami se čtyřmi a více dětmi. Respondentky byly dotazovány na to, kolik dětí plánovaly a jaké faktory hrály roli v počtu dětí, které mají. Dále byly dotazovány na to, jak se vyrovnávají s důvody, které vedou většinovou společnost k nižšímu počtu dětí. Z rozhovorů vzešly čtyři základní faktory, které sehrály roli v tom, že těchto osm matek má dohromady třicet pět dětí. Těmito faktory jsou životní okolnosti respondentek, víra v Boha, jejich hodnoty a možnost seberealizace. Následná etická kapitola reflektuje dva z těchto faktorů.

Klíčová slova: Porodnost, fertilita, child gap, počet dětí

ABSTRACT

This thesis deals with birth rates from the perspective of women with more children. The first part of the work presents the reasons for a decline in birth rates. In the second part we are examining which groups in the current population do not follow these trends. Subsequently an interview was conducted with eight female believers who each have four or more children. Women were asked how many children did they plan to have and which factors had influenced the number of children they actually have. Additionally, the woman were asked how the reasons that influenced the majority of the population in having a lower number of children affected them. From the interviews, four basic factors have arisen that played a role in the fact that these eight mothers have thirty-five children in total. These factors are: the life circumstances of these woman, their faith in God, their values and the possibility of self-realization. The following ethical chapter reflects on two of these factors.

Keywords: birth rate, natality, child gap, number of children